

Rhaglenni Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop ar gyfer 2014-2020 yng Nghymru

Adroddiad Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb

Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru
Ebrill 2014

ADRODDIAD TERFYNOL

Rhaglenni Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop ar gyfer 2014-2020 yng Nghymru

Adroddiad Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb

Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru

Ebrill 2014

ADRODDIAD TERFYNOL

Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru, Parc Cathays, Caerdydd, CF10 3NQ

Cyhoeddir y ddogfen hon ar gyfer y sawl a'i comisiynodd ac at ddibenion penodol sy'n gysylltiedig â'r prosiect o dan y pennawd uchod yn unig. Ni ddylai unrhyw un arall ddibynnu arni na'i defnyddio at unrhyw ddiben arall.

Ni dderbyniwn unrhyw gyfrifoldeb am y canlyniadau yn sgil achos lle bydd trydydd parti yn dibynnu ar y ddogfen hon, neu'n ei defnyddio at unrhyw ddiben arall, nac am unrhyw gamgymeriad neu hepgoriad ynddi sy'n deillio o gamgymeriad neu hepgoriad yn y data a gyflenwyd i ni gan bartïon eraill.

Mae'r ddogfen hon yn cynnwys gwybodaeth gyfrinachol ac eiddo deallusol perchenogol. Ni ddylid ei dangos i bartïon eraill heb ein caniatâd ni a'r sawl a'i comisiynodd.

Cynnwys

Pennod Teitl

Tudalen

1.	Cyflwyniad a chefnidir	1
2.	Oedran	20
3.	Anabledd	42
4.	Ailbennu rhywedd	50
5.	Priodas a phartneriaeth sifil	52
6.	Beichiogrwydd a mamolaeth	54
7.	Hil ac ethnigrwydd	57
8.	Crefydd neu gred	66
9.	Rhyw a rhywedd	70
10.	Cyfeiriadedd rhywiol	77
11.	Y Gymraeg	81
12.	Rhoi 'sylw dyledus' i gydraddoldeb	86
13.	Casgliadau ac argymhellion	91

Atodiadau	104
-----------	-----

Atodiad A. Y Cyd-destun Polisi	105
--------------------------------	-----

1. Cyflwyniad a chefnidir

1.1 Cefndir yr astudiaeth

Ym mis Awst 2012 comisiynwyd Old Bell 3 a'u hymgynghorwyr cyswllt (gan gynnwys Mott MacDonald) gan Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru (WEFO – rhan o Lywodraeth Cymru) i ymgymryd â rhag-werthusiad o bum Rhaglen gyllido yr Undeb Ewropeaidd (UE) ar gyfer y cyfnod rhaglennu arfaethedig 2014-2020:

- Rhaglenni Gweithredol ar wahân ar gyfer Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru yn y drefn honno sy'n ymwneud â:
 - Chronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop (ERDF)
 - Cronfa Gymdeithasol Ewrop (ESF)
- Y Cynllun Datblygu Gwledig (RDP)

Mae'r broses rag-werthuso yn cynnwys Asesiad Effaith ar Gydraddoldeb (AEG) o'r Rhaglenni. Comisiynwyd yr AEGau er mwyn deall a yw unrhyw rai o'r Rhaglenni - o ran eu cynllun neu drwy eu gweithredu - yn debygol o arwain at effeithiau cadarnhaol neu negyddol ar bobl sy'n meddu ar nodweddion cymdeithasol-ddemograffig gwahanol. Amcan yr AEGau yw helpu WEFO i sicrhau bod cyfleoedd cyfartal i bawb sy'n gymwys i gael budd o'r Rhaglenni, pan gânt eu cyflawni.

Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno canfyddiadau AEG y Rhaglenni ERDF arfaethedig. Mae'n ystyried effeithiau posibl blaenoriaethau, themâu ac ymyriadau allweddol bwriadedig y Rhaglenni ar gyfer y wlad gyfan, lle y bo'n briodol, gan amlygu'r gwahaniaeth rhwng y ddau ranbarth yng Nghymru, sef Gorllewin Cymru a'r Cymoedd (GCC); a Dwyrain Cymru (DC).¹ I gyd-fynd â'r adroddiad ceir adroddiadau AEG cyfatebol sy'n cwmpasu dwy Raglen Weithredol yr ESF ar gyfer y Cyfnod rhaglennu 2014-2020. Bydd AEG yr RDP yn dilyn pan fydd y ddogfen honno yn barod i'w chyflwyno i'r Comisiwn Ewropeaidd.

1.2 Rhaglenni Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop ar gyfer 2014-2020 yng Nghymru

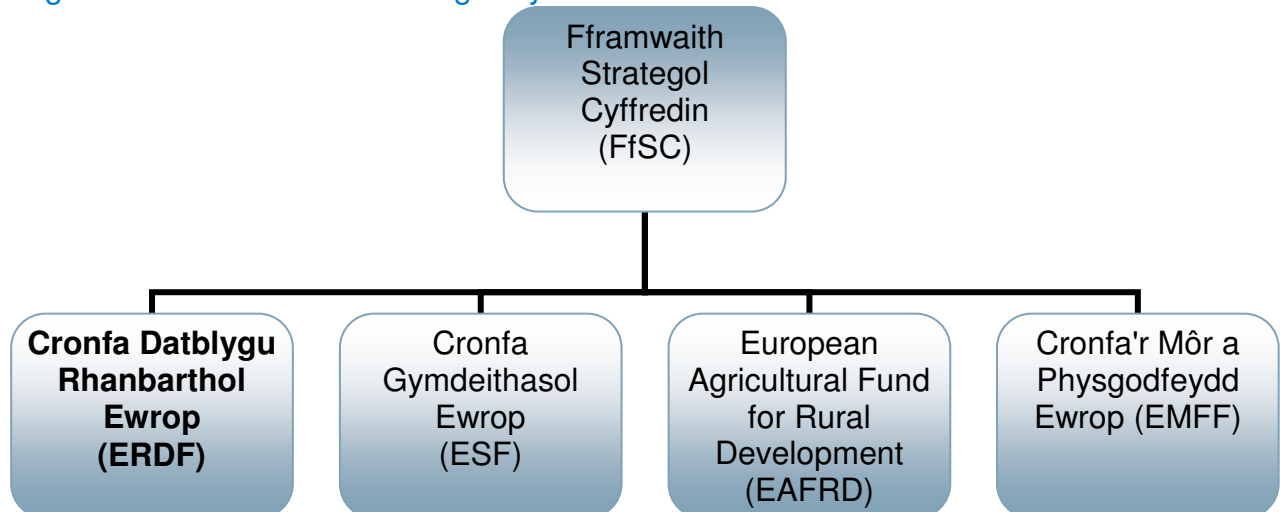
1.2.1 Y Cronfeydd Strwythurol

Mae'r ERDF, ynghyd â'r ESF, Cronfa Amaethyddiaeth Ewrop ar gyfer Datblygu Gwledig (EAFRD - sef y gronfa sy'n ariannu'r RDP) a Chronfa'r Môr a Physgodfeydd Ewrop (EMFF), yn rhan o'r Fframwaith Strategol Cyffredin. Datblygwyd y Fframwaith Strategol gan y Comisiwn Ewropeaidd ac fe'i cyflwynwyd i'r Aelod-wladwriaethau ym mis Mawrth 2012; ei fwriad yw helpu Aelod-wladwriaethau i osod y cyfeiriad strategol ar gyfer cyfnodau cynllunio ariannol 2014-2020 ac mae'n ceisio gwella'r cydgysylltiad rhwng Cronfeydd Strwythurol yr UE, a sicrhau bod eu defnydd wedi'i dargedu'n well. Mae'n ceisio cyflawni hyn drwy sicrhau bod gweithgareddau'r awdurdodau cenedlaethol (y DU) a rhanbarthol (Cymru) yn canolbwyntio ar set gyfyngedig o amcanion cyffredin.

¹ Cyfeirir yn llawn at y ddau ranbarth yn y prif destun ond gellir defnyddio'r talfyriadau GCC a DC mewn tablau a ffigurau at ddibenion arbed lle.

Gan ymateb yn uniongyrchol i ofynion y Fframwaith Strategol Cyffredin, mae Llywodraeth Cymru yn ceisio datblygu ymagwedd integredig tuag at gyflawni'r cronfeydd hyn ar gyfer cyfnodau 2014-2020 y Rhaglen. Mae'r ffigur isod yn amlygu'r berthynas rhwng y Fframwaith Strategol a'r amrywiol Gronfeydd Strwythurol ar gyfer 2014-2020.

Ffigur 1.1: Fframwaith Strategol Cyffredin 2014-2020

1.2.2 Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop

Mae'r ERDF yn darparu cyllid i wahanol gynlluniau er mwyn gwella eu cystadleurwydd economaidd. Mae ganddi bedwar prif nod; cefnogi arloesedd a'r economi sy'n seiliedig ar wybodaeth; ysgogi menter a chefnogi busnesau llwyddiannus; sicrhau prosesau datblygu, cynhyrchu a defnydd cynaliadwy; a chreu cymunedau cynaliadwy. Yng Nghymru, mae gan yr ERDF bum Echel Blaenoriaeth ar gyfer y cyfnod 2014-2020 ym mhob un o'r Rhaglenni Gweithredol. Y rhain yw:

- Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd;
- Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd Busnesau Bach a Chanolig (BBaChau)
- Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni;
- Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (Gorllewin Cymru a'r Cymoedd) / Cysylltedd (Dwyrain Cymru);
- Echel Blaenoriaeth 5: Cymorth Technegol.

Amlinellir Echelau Blaenoriaeth 1 i 4 yn fanylach isod a dyma brif bwnc yr AEG hwn.

Mae Echel Blaenoriaeth 5 yn ymdrin â rheoli a gweinyddu'r Rhaglen yn ei chyfanrwydd, gan ganolbwyntio ar yr Amcanion Penodol canlynol:

1. Sicrhau rheolaeth effeithlon ac effeithiol ar Raglen 2014-2020
2. Gwella integreiddio a chyfatebolrwydd y buddsoddiadau gyda chronfeydd eraill gyda rhaglenni ehangach a arweinir gan y Comisiwn ac sy'n seiliedig ar Sectorau.

Ar y sail hon, ni fydd Echel Blaenoriaeth 5 yn cael ei chynnwys yng ngweddill yr adroddiad hwn.

1.2.3 Echelau Blaenoriaethau ERDF o dan Raglenni 2014-2020

1.2.3.1 Ymchwil ac Arloesedd

Nod y Flaenoriaeth hon yw cefnogi a hyrwyddo ymchwil ac arloesedd. Bydd hyn yn helpu i fynd i'r afael â'r bwlch cynhyrchiant, drwy ganolbwyntio ar gyfleoedd i adeiladu ar ragoriaeth Cymru yn y maes ymchwil mewn sectorau twf a denu ymchwilwyr a busnesau i Gymru.

Tabl 1.1: Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac arloesedd

Amcan Thematig 1: Cryfhau ymchwil, datblygiad technolegol ac arloesedd	
Blaenoriaeth Buddsoddi 1 Echel Blaenoriaeth 1:	
(1a) gwella seilwaith ymchwil ac arloesedd a'r gallu i ddatblygu rhagoriaeth yn y meysydd hyn a hyrwyddo canolfannau cymhwysedd, yn arbennig y rhai o ddiddordeb Ewropeaidd	
Amcan Penodol 1 (GCC a DC): Cynyddu llwyddiant sefydliadau ymchwil Cymru o ran denu cyllid cystadleuol a chyllid ymchwil preifat	Camau gweithredu o dan Amcan Penodol 1: • Meithrin gallu yn y maes ymchwil, gan ganolbwyntio ar ganolfannau rhagoriaeth, cefnogi datblygu clystyrau, ymchwil gymhwysol a buddsoddiad mewn technoleg a throsglwyddo technoleg. • Meithrin gallu sydd wedi'i gysylltu'n uniongyrchol â gwella mynediad i gyllid ymchwil cystadleuol • Buddsoddi mewn seilwaith ymchwil arbenigol sy'n gysylltiedig â gwaith ymchwil o'r radd flaenaf a photensial ar gyfer mewnffuddsoddi (GCC yn unig).
Blaenoriaeth Buddsoddi 2 Echel Blaenoriaeth 1:	
(1b) hybu buddsoddiad gan fusnesau mewn arloesedd ac ymchwil, a datblygu cysylltiadau a synergeddau rhwng mentrau, canolfannau ymchwil a datblygu ac addysg uwch, yn arbennig datblygu cynnyrch a gwasanaethau, trosglwyddo technoleg, arloesedd cymdeithasol, eco-arloesedd, cymwysiadau gwasanaeth cyhoeddus, ysgogi galw, rhwydweithio, clystyrau ac arloesedd agored drwy arbenigo mewn technoleg glyfar a chefnogi ymchwil dechnolegol a chymhwysol, llinellau peilot, camau cynnar i ddilysu cynnyrch, galluoedd gweithgynhyrchu datblygedig a chynhyrchu cyntaf, yn enwedig mewn Technolegau Galluogi Allweddol a lledaenu technolegau cyffredinol	
Amcan Penodol 2 (GCC a DC): Cynyddu lefel yr arloesedd ym mhob sector o economi Cymru, yn enwedig mewn BBaChau yng Nghymru, gan arwain at dwf mewn cynhyrchiant	Camau gweithredu o dan Amcanion Penodol 2-3: • Cefnogi busnesau i arloesi a gwella cadwyni cyflenwi arloesedd rhwng busnesau a chyda'r byd academiaidd • Treialu mentrau i brofi cynhyrchion, prosesau neu wasanaethau arloesol • Datblygu canolfannau neu glystyrau cost isel ar gyfer busnesau a sectorau arloesol • Datblygu a lansio defnyddiau ac addasiadau arloesol ar gyfer

Amcan Penodol 3 (GCC a DC): Cynyddu'r prosesau ymchwil ac arloesedd a gaiff eu trosi'n gynhyrchion, yn brosesau ac yn wasanaethau masnachol hyfyw, yn enwedig drwy drosglwyddo technoleg yn well o sefydliadau addysg uwch.	technoleg, prosesau neu wasanaethau sydd eisoes yn bodoli mewn marchnadoedd newydd • Masnacheiddio a diogelu ymchwil a manteisio i'r eithaf arni • Buddsoddi mewn galluoedd uwch-weithgynhyrchu a chynhyrchu
Amcan Thematig 4: Cefnogi'r symudiad tuag at economi carbon isel ym mhob sector	
Blaenoriaeth Buddsoddi 4 Echel Blaenoriaeth 3: (4f) hybu ymchwil i dechnolegau carbon isel, arloesedd yn y maes a mabwysiadu'r technolegau hyn".	
Amcan Penodol 4 (GCC a DC): Cynyddu llwyddiant sefydliadau ymchwil Cymru o ran denu cyllid cystadleuol a chyllid ymchwil preifat (yn ymwneud ag ymchwil ac arloesedd ym maes carbon isel)	Camau gweithredu o dan Amcanion Penodol 4-5: • Meithrin gallu a datblygu clystyrau ar gyfer meysydd ymchwil sy'n flaenoriaeth sy'n ymwneud â thechnolegau carbon isel a denu buddsoddiad preifat ac arian ymchwil cystadleuol • Ymchwil, datblygu ac arloesedd sy'n ymwneud â phrawf-o-gysyniad ar gyfer technolegau newydd a throsiannol yn y meysydd ynni adnewyddadwy ac effeithlonrwydd ynni. • Ymchwil ac arddangos mewn meysydd allweddol yn ymwneud ag Arbenigedd Technoleg Glyfar a meysydd blaenoriaeth (e.e. ymchwil i uwch bwerwaith a batris ar gyfer cerbydau trydan a hydrogen) • Datblygu a gweithredu strategaethau carbon isel sy'n cefnogi'r manteision tiriogaethol (manteision economaidd ar gyfer ardaloedd)
Amcan Penodol 5 (GCC a DC): Cynyddu'r prosesau ymchwil ac arloesedd ym maes carbon isel a gaiff eu trosi'n gynhyrchion, yn brosesau ac yn wasanaethau masnachol newydd a gwell, yn enwedig drwy drosglwyddo technoleg yn well o sefydliadau addysg uwch.	

1.2.3.2 Cystadleurwydd BBaChau

Mae'r Flaenoriaeth hon yn anelu at hyrwyddo mwy o dwf economaidd a chefnogi creu cyflogaeth gynaliadwy drwy ddatblygu busnesau cynaliadwy ledled Cymru. Mae hefyd yn anelu at gael gwared ar y rhwystrau hynny sy'n atal busnesau rhag tyfu a chyrraedd eu llawn botensial.

Tabl 1.2: Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcan Thematig 9: Gwella cystadleurwydd BBaChau	
Blaenoriaeth Buddsoddi 1 Echel Blaenoriaeth 2: (3a) hyrwyddo entrepreneuriaeth, yn arbennig drwy hwyluso manteisio'n economaidd ar syniadau newydd a meithrin cwmnïau newydd, gan gynnwys defnyddio deoryddion busnes	
Amcan Penodol 1 (GCC a DC): Cynyddu faint o gyllid sydd ar gael i BBaChau ar gyfer dechrau cychwyn ac ehangu busnes	Camau gweithredu o dan Amcanion Penodol 1-2: • Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn • Buddsoddi drwy ficrogyllid • Cynlluniau cyllid busnes ad-daladwy wedi'u teilwra • Cyngor a mentora i fusnesau newydd • Gweithgarwch entrepreneuriaeth cyn cychwyn busnes • Cymorth wedi'i addasu'n benodol ar gyfer creu mentrau cymdeithasol lle mae bylchau amlwg yn y ddarpariaeth prif ffrwd
Amcan Penodol 2 (GCC a DC): Cynyddu nifer y BBaChau newydd drwy ddarparu gwybodaeth, cyngor ac arweiniad a chefnogaeth ar gyfer entrepreneuriaeth.	
Blaenoriaeth Buddsoddi 2 Echel Blaenoriaeth 2: (3d) cefnogi BBaChau i dyfu mewn marchnadoedd rhanbarthol, cenedlaethol a rhyngwladol, ac mewn prosesau arloesi	
Amcan Penodol 3 (GCC a DC): Cynyddu cynhyrchiant BBaChau a thrwy ddarparu cyngor ac arweiniad yn arbennig, eu hannog i fanteisio ar TGCh.	Camau gweithredu o dan Amcanion Penodol 3-4: • Gwybodaeth a chyngor i fusnesau • Cymorth wedi'i deilwra i fusnesau sy'n economaidd bwysig a busnesau sy'n tyfu • Meithrin gallu i gefnogi busnesau Cymru i fanteisio ar gyfleoedd caffael
Amcan Penodol 4 (GCC a DC): Cynyddu twf y BBaChau hynny sydd â photensial i dyfu, yn benodol drwy fynediad i farchnadoedd newydd (domestig a rhyngwladol).	

	• Cefnogaeth ar gyfer mewnoli busnesau a chynyddu allforion
Amcan Thematig 1: Cryfhau ymchwil, datblygiad technolegol ac arloesedd	
Blaenoriaeth Buddsoddi 3 Echel Blaenoriaeth 2: (1b) hybu buddsoddiad gan fusnesau mewn arloesedd ac ymchwil, a datblygu cysylltiadau a synergeddau rhwng mentrau, canolfannau ymchwil a datblygu ac addysg uwch, yn arbennig datblygu cynnyrch a gwasanaethau, trosglwyddo technoleg, arloesedd cymdeithasol, eco-arloesedd, cymwysiadau gwasanaeth cyhoeddus, ysgogi galw, rhwydweithio, clystyrau ac arloesedd agored drwy arbenigo mewn technoleg glyfar a chefnogi ymchwil dechnolegol a chymhwysol, llinellau peilot, camau gweithredu cynnar i ddilysu cynnyrch, galluoedd gweithgynhyrchu datblygedig a chynhyrchu cyntaf, yn enwedig mewn Technolegau Galluogi Allweddol a lledaenu technolegau cyffredinol	
Amcan Penodol 5 (GCC a DC): Mynd i'r afael â methiannau yn y farchnad o ran argaeledd cyllid, yn enwedig cyfalaf risg, ar gyfer BBaChau Cymru er mwyn iddynt arloesi a masnacheiddio yn y maes ymchwil a datblygu.	Camau gweithredu o dan Amcan Penodol 5: • Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn • Cynlluniau cyllid busnes wedi'u teilwra

1.2.3.3 Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni;

Nod y Flaenoriaeth hon yw mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd a hyrwyddo datblygiad cynaliadwy economi carbon isel, yn ogystal â chyflogaeth gynaliadwy a thechnoleg ynni-effeithlon. Mae gwella effeithlonrwydd ynni mewn cartrefi a gweithleoedd hefyd yn bwysig, yn ogystal â datblygu marchnadoedd a chadwyni cyflenwi cynaliadwy. Mae gan Gymru gyfoeth o adnoddau naturiol ac mae angen i'r rhain gael eu rheoli'n effeithiol ac yn gynaliadwy.

Tabl 1.3: Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni

Amcan Thematig 4: Cefnogi'r symudiad tuag at economi carbon isel ym mhob sector	
Blaenoriaeth Buddsoddi 1 echel blaenoriaeth 3: (4a) hybu cynhyrchu a dosbarthu ynni sy'n deillio o ffynonellau adnewyddadwy	
Amcan Penodol 1 (GCC yn unig): Cynyddu nifer y dyfeisiau ynni tonnau a llanw sy'n cael eu profi yn nyfroedd Cymru ac oddi ar arfordir Cymru, gan gynnwys defnyddio arae amlddyfais, a thrwy hynny sefydlu Cymru fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni'r môr Amcan Penodol 2 (GCC): Amcan Penodol 1 (DC): Cynyddu nifer y cynlluniau ynni adnewyddadwy bach.	Camau gweithredu o dan Amcanion Penodol 1-2: • Bydd buddsoddiad yn canolbwyntio ar ddatblygu'r sector ynni'r môr newydd yng Nghymru a datblygu cynlluniau ynni adnewyddadwy bach neu gymunedol. Mae'r camau gweithredu ar Ynni'r Môr (Gorllewin Cymru a'r Cymoedd yn unig) yn cynnwys: • Arloesedd ac ymchwil a datblygu sydd â photensial masnachol gan gynnwys prototeipiau, dyfeisiau arddangos a dyfeisiau cyn-fasnachol • Cynyddu'r gallu i brofi dyfeisiau ynni'r môr oddi ar arfordir Cymru drwy fuddsoddiad wedi'i dargedu a gwaith paratoi i ddileu rhwystrau • Cymorth i ddileu rhwystrau a helpu i gyllido dyfeisiau profi ac arddangos ac araeau yn rhannol. Mae'r camau gweithredu ar gyfer cynlluniau ynni bach/cymunedol yn cynnwys: • Datblygu gallu ar gyfer grwpiau lleol • Cyngor ac arweiniad ar sefydlu cynlluniau cynhyrchu ynni adnewyddadwy bach • Cefnogaeth ar gyfer cydweithio â datblygwyr ar gynlluniau a gefnogir gan y gymuned • Buddsoddiad wedi'i deilwra i fynd i'r afael â rhwystrau rhag cael mynediad i gyllid ar gyfer cynlluniau bach a chymunedol sy'n cefnogi newid i amgylchedd carbon isel • Datblygu a gweithredu strategaethau carbon isel sy'n dangos y manteision i ardal ddaearyddol benodol.
Blaenoriaeth Buddsoddi 2 echel blaenoriaeth 3: (4c) cefnogi effeithlonrwydd ynni, rheoli ynni clyfar a'r defnydd o ynni adnewyddadwy mewn seilweithiau cyhoeddus, gan gynnwys mewn adeiladau cyhoeddus, ac yn y sector tai".	
Amcan Penodol 3 (GCC): Amcan Penodol 1 (DC): Cynyddu effeithlonrwydd ynni stoc	Camau gweithredu o dan Amcan Penodol 2/3: • Mesurau arbed ynni ac effeithlonrwydd ynni mewn tai sy'n bodoli eisoes. Dylid rhoi ystyriaeth i sicrhau

tai presennol Cymru, yn enwedig mewn ardaloedd lle ceir tlodi tanwydd	manteision niferus, gan dargedu'n briodol er mwyn cyflawni hynny, a chyfleoedd i ddefnyddio Offerynnau Ariannol (e.e. JESSICA). • Cyngor ar effeithlonrwydd ynni a mesurau i annog pobl i newid eu hymddygiad • Meithrin gallu BBaChau i gystadlu am gontractau (e.e. fel consortia) i osod mesurau effeithlonrwydd ynni. • Darparu seilwaith gwyrdd, megis y gwaith o adeiladu toeon "gwyrdd" a waliau "gwyrdd" a chatau priodol eraill i leihau'r defnydd o ynni ac i reoli ynni'n gallach (GCC yn unig)
--	---

1.2.3.4 Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) / Cysylltedd (DC)

Nod y Flaenoriaeth hon yw ceisio hyrwyddo buddsoddiadau strategol mewn seilwaith, gan greu'r amgylchedd sydd ei angen ar fusnesau i weithredu ynddo, ac i ehangu a gwella. Yn ogystal mae cysylltiad uniongyrchol rhwng datblygu seilwaith a darpariaethau uwch o ran gwasanaethau TGCh a'r rhyngwyd, sy'n hanfodol ar gyfer datblygu busnes. Mae'r ddau bennawd gwahanol yn cyfateb i'r teitlau Blaenoriaeth perthnasol ar gyfer pob ardal yng Nghymru - mae Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy yn ymwneud â Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, ac mae Cysylltedd yn ymwneud â Dwyrain Cymru.

Tabl 1.4: Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Thematig 7: Hyrwyddo trafndiaeth gynaliadwy a chael gwared ar dagfeydd mewn seilweithiau rhwydwaith allweddol

Blaenoriaeth Buddsoddi 1 Echel Blaenoriaeth 4:

(7a) cefnogi Ardal Trafnidiaeth Ewropeaidd Sengl amlfoddol drwy fuddsoddi yn y Rhwydwaith Trafnidiaeth Traws-Ewropeaidd (TEN-T) (GCC yn unig)

Amcan Penodol 1 (GCC yn unig):

Mynd i'r afael â materion yn ymwneud â pherifferoldeb a gwella buddsoddiad preifat mewn ardaloedd lleol drwy wella gweithrediad y Rhwydwaith Trafnidiaeth Traws-Ewropeaidd (TEN-T).

Camau gweithredu o dan Amcan Penodol 1:

- Buddsoddiad wedi'i dargedu yn y rhwydwaith ffyrdd a rheilffyrdd TEN-T craidd neu gynhwysfawr.

Blaenoriaeth Buddsoddi 2 Echel Blaenoriaeth 4 (GCC) a Blaenoriaeth Buddsoddi 1 Echel Blaenoriaeth 4 (DC):

(7b) gwella symudedd rhanbarthol drwy gysylltu nodau eilaidd a thrydyddol i seilwaith

TEN-T, gan gynnwys nodau amlfoddol	
Amcan Penodol 2 (GCC): Amcan Penodol 1 (DC): Cynyddu symudedd trefol a llafur i ganolfannau trefol a chyflogaeth allweddol ac wrthynt er mwyn cynyddu mynediad i swyddi	Camau gweithredu sy'n cwmpasu Amcan Penodol 1/2: • Cyfleusterau trafnidiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy sy'n gwella mynediad i gyflogaeth ac addysg • Gwelliannau i'r rhwydwaith rheilffyrdd lle y gall gefnogi capasiti ychwanegol • Buddsoddiad wedi'i dargedu mewn ffyrdd lleol gan ddarparu mynediad i'r rhwydwaith TEN-T, neu fynd i'r afael â thagfeydd sy'n ymwneud yn benodol â mynediad (GCC yn unig) • Lliniaru tagfeydd trefol (GCC yn unig)
Amcan Thematig 2: Gwella mynediad i dechnolegau gwybodaeth a chyfathrebu, y defnydd ohonynt a'u hansawdd	
Blaenoriaeth Buddsoddi 3 Echel Blaenoriaeth 4 (GCC) a Blaenoriaeth Buddsoddi 2 Echel Blaenoriaeth 4 (DC): (2a) ymestyn y defnydd o fand eang a'r broses o gyflwyno rhwydweithiau cyflym a chefnogi mabwysiadu technolegau a rhwydweithiau newydd ar gyfer yr economi ddigidol	
Amcan Penodol 3 (GCC): Amcan Penodol 1 (DC): Cynyddu mynediad i rhwydweithiau TGCh cyflym ar gyfer busnesau Cymru mewn ardaloedd ymylol a safleoedd strategol.	Camau gweithredu sy'n cwmpasu Amcan Penodol 3: • Gwelliannau i'r seilwaith er mwyn gwella cysylltedd band eang cyflym iawn (cwblhau rhwydweithiau lle ceir methiant yn y farchnad) • Technoleg/atebion arloesol i wella cysylltedd band eang mewn ardaloedd digyswllt a meysydd lle ceir cyflymder gwael • Gwelliannau i ehangu cwmpas rhwydweithiau ffonau symudol • Technoleg/atebion arloesol i wella cysylltedd ffonau symudol (2G, 3G, 4G) mewn mannau gwan lle ceir cyflymder isel
Amcan Thematig 8: Hyrwyddo cyflogaeth a chefnogi symudedd llafur	
Blaenoriaeth Buddsoddi 4 echel blaenoriaeth 4 (GCC yn unig): 8 (b) cefnogi twf sy'n gyfeillgar i gyflogaeth drwy ddatblygu potensial mewndarddol, fel rhan o strategaeth diriogaethol ar gyfer meysydd penodol, gan gynnwys newid rhanbarthau diwydiannol sy'n dirywio a gwella hygyrchedd i adnoddau naturiol a diwylliannol penodol a datblygu'r adnoddau naturiol a'r diwylliannau hynny	
Amcan Penodol 4 (GCC yn unig):	Camau gweithredu sy'n cwmpasu Amcan Penodol 4:

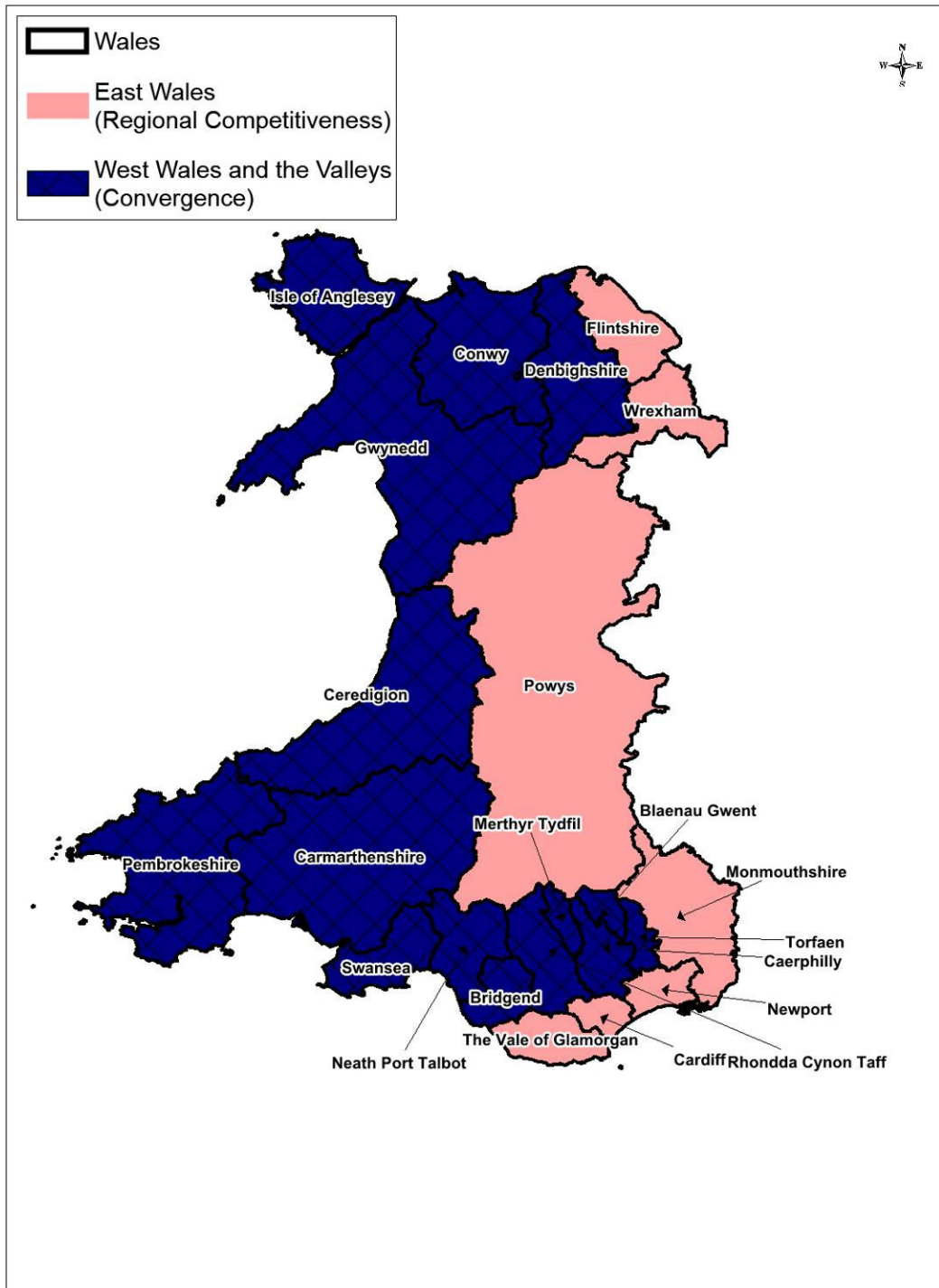
Cynyddu cyflogaeth drwy fuddsoddiadau mewn seilwaith lleol neu ranbarthol wedi'i flaenoriaethu gan gefnogi strategaeth economaidd ranbarthol neu drefol.	• Buddsoddiadau economaidd-bwysig yn seilwaith ffisegol Cymru - y rhai sy'n allweddol i gynlluniau adfywio a datblygu economaidd integredig (asedau twristiaeth/asedau diwylliannol a chwaraeon/cyfleusterau newydd neu arloesol) • Safleoedd busnes ac adeiladau mewn safleoedd strategol
---	---

1.2.4 ERDF yn Nwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd

Mae Cymru wedi'i rhannu'n ddau ranbarth gan yr Undeb Ewropeaidd, yn seiliedig ar anghenion cyllid: Dwyrain Cymru, a ddangosir gan yr ardaloedd pinc (neu lwyd golau os edrychir ar y map mewn du a gwyn) yn y ffigur isod, a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, mewn glas (neu lwyd tywyll).

Ffigur 1.2: Dadansoddiad o Orllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru fesul awdurdod lleol

Local Authority Breakdown of West Wales and the Valleys, and East Wales

Contains Ordnance Survey data
© Crown copyright and database right 2013

Dyfarnwyd y lefel uchaf o gymorth ariannol gan yr UE i Orllewin Cymru a'r Cymoedd. Mae hyn o ganlyniad i'r ffaith bod statws 'rhanbarth llai datblygedig' wedi'i ddyfarnu i Orllewin Cymru a'r Cymoedd. Mae'r Rhaglenni ar gyfer Gorllewin Cymru a'r Cymoedd yn cyfuno cyllid o Gronfeydd Strwythurol Ewrop: ERDF ac ESF. O ran ERDF, bydd tua £1 biliwn o gyllid yn helpu gyda'r broses o drawsnewid y rhanbarth yn economi gynaliadwy a chystadleuol drwy fuddsoddi yn yr economi wybodaeth a helpu busnesau newydd a busnesau sydd eisoes yn bodoli i dyfu. Bydd hefyd yn canolbwyntio ar adfywio cymunedau mwyaf difreintiedig Cymru, mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd a gwella trafnidiaeth.

Nodwyd bod Dwyrain Cymru yn 'rhanbarth mwy datblygedig'. Mae'r Rhaglenni hyn hefyd yn cynnwys cyllid o ERDF ac ESF. O ran cronfeydd ERDF caiff tua €184 miliwn o arian ERDF ei sianelu drwy Lywodraeth Cymru i helpu i barhau i drawsnewid y rhanbarth yn economaidd, yn gymdeithasol ac yn amgylcheddol, drwy helpu busnesau newydd a busnesau sy'n bodoli eisoes i dyfu a symud i fyny'r gadwyn werth, a chynyddu 'gwerth ychwanegol' pob swydd. Bydd hefyd yn canolbwyntio ar adfywio cymunedau mwyaf difreintiedig Cymru a mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd.

Fel y nodir yn y tabl isod, mae rhai gwahaniaethau bach ond amlwg rhwng Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru o ran y ffocws ar Amcanion Penodol. Mae'r gwahaniaethau hyn yn amlwg o dan Echelau Blaenoriaeth 3 a 4 (Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni, a Seilwaith Strategol yn y drefn honno). O gymharu â Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, bydd Dwyrain Cymru yn canolbwyntio ar Amcan Penodol 1 yn hytrach nag Amcan Penodol 2 o dan Echel Blaenoriaeth 3, a bydd hefyd yn canolbwyntio ar lai o Amcanion Penodol o dan Echel Blaenoriaeth 4.

Tabl 1.5: Gwahaniaethau yn y Rhaglenni ERDF rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd

Amcan Thematig	Amcan Penodol	Gorllewin Cymru	Dwyrain Cymru
Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd			
1: Cryfhau ymchwil, datblygiad technolegol ac arloesedd	1: Cynyddu llwyddiant sefydliadau ymchwil Cymru o ran denu cyllid cystadleuol a chyllid ymchwil preifat	✓	✓
	2: Cynyddu lefel yr arloesedd ym mhob sector o'r economi yng Nghymru, yn enwedig mewn BBaChau yng Nghymru, gan arwain at dwf mewn cynhyrchiant	✓	✓
	3: Cynyddu'r prosesau ymchwil ac arloesedd a gaiff eu trosi'n gynhyrchion, yn brosesau ac yn wasanaethau masnachol newydd a gwell.	✓	✓
4: Cefnogi'r symudiad tuag at economi carbon isel ym mhob sector	4: Cynyddu faint o gyllid cystadleuol a phreifat a roddir i sefydliadau ymchwil Cymru (yn gysylltiedig ag ymchwil ac	✓	✓

	arloesedd ym maes carbon isel)		
	5: Cynyddu masnacheiddio a manteisio ar brosesau ymchwil ac arloesedd ym maes carbon isel a'u troi'n gynhyrchion, yn brosesau ac yn wasanaethau masnachol newydd a gwell.	✓	✓
Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau			
3: Gwella cystadleurwydd busnesau bach a chanolig	1: Cynyddu faint o gyllid sydd ar gael i BBaChau ar gyfer dechrau busnes ac ehangu busnes	✓	✓
	2: Cynyddu nifer y BBaChau newydd drwy ddarparu gwybodaeth, cyngor ac arweiniad a chefnogaeth ar gyfer entrepreneuriaeth.	✓	✓
	3: Cynyddu cynhyrchiant BBaChau drwy ddarparu cyngor ac arweiniad, yn arbennig drwy eu hannog i fanteisio ar TGCh.	✓	✓
	4: Cynyddu twf y BBaChau hynny sydd â photensial i dyfu, yn benodol drwy gael mynediad i farchnadoedd newydd (domestig a rhyngwladol).	✓	✓
1: Cryfhau ymchwil, datblygiad technolegol ac arloesedd	5: Mynd i'r afael â methiannau yn y farchnad o ran argaeledd cyllid, yn enwedig cyfalaf risg, ar gyfer BBaChau Cymru er mwyn iddynt arloesi a masnacheiddio yn y maes ymchwil a datblygu.	✓	✓
Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni			
4: Cefnogi'r symudiad tuag at economi carbon isel ym mhob sector	1: Cynyddu nifer y dyfeisiau ynni tonnau a llanw sy'n cael eu profi yn nyfroedd Cymru ac oddi ar arfordir Cymru, gan gynnwys defnyddio arae amlddyfaes, a thrwy hynny sefydlu Cymru fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni'r môr	✓	×
	1/2: Cynyddu nifer y cynlluniau ynni adnewyddadwy bach	✓	✓
	2/3: Cynyddu effeithlonrwydd ynni stoc tai presennol Cymru, yn enwedig mewn ardaloedd lle ceir tlodi tanwydd	✓	✓

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)			
7. Hyrwyddo trafnidiaeth gynaliadwy a chael gwared ar dagfeydd mewn seilweithiau rhwydwaith allweddol	1: Mynd i'r afael â materion yn ymwneud â pherifferoldeb a gwella buddsoddiad preifat mewn ardaloedd lleol drwy wella gweithrediad y Rhwydwaith Trafnidiaeth Traws-Ewropeaidd (TEN-T).	✓	×
	1/2: Cynyddu symudedd trefol a llafur i ganolfannau trefol a chyflogaeth allweddol ac wrthynt	✓	✓
2. Gwella mynediad i dechnolegau gwybodaeth a chyfathrebu, y defnydd ohonynt a'u hansawdd	2/3: Cynyddu mynediad i rwydweithiau TGCh cyflym ar gyfer busnesau Cymru mewn ardaloedd ymylol a safleoedd strategol	✓	✓
8. Hyrwyddo cyflogaeth a chefnogi symudedd llafur	4: Cynyddu cyflogaeth drwy fuddsoddi mewn seilwaith lleol neu ranbarthol wedi'i flaenoriaethu gan gefnogi strategaeth economaidd ranbarthol neu drefol	✓	×

1.3 Yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb

1.3.1 Y briff

Mae'r AEG hwn yn cael ei gynnal i gefnogi'r broses o gyflawni rhwymedigaethau Llywodraeth Cymru o dan Ddyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus (y Ddyletswydd Cydraddoldeb) i ddangos y rhoddir sylw dyledus i nodweddion gwarchodedig o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

Yn benodol, gofynnodd WEFO i'r AEG ystyried nifer o agweddau ar y Rhaglenni ERDF arfaethedig, sef:

- Asesu a fydd y Rhaglenni yn cael effaith wahaniaethol ar grwpiau penodol o bobl yn sgil gweithredu strategaethau a Blaenoriaethau'r Rhaglenni.
- Bod yn sail i'r ffordd y dylid ystyried materion cydraddoldeb wrth ailddylunio'r Rhaglenni.
- Bod yn sail i'r ffordd y dylid ystyried materion cydraddoldeb wrth lunio trefniadau gweithredu.
- Adnabod cyfleoedd i hyrwyddo cydraddoldeb yn y Rhaglenni.
- Cynnig datrysiadau i ddileu unrhyw effeithiau negyddol a allai gael eu nodi drwy'r asesiadau.

1.3.2 Cefndir Asesiadau o Effaith ar Gydraddoldeb

Mae Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus, yn adran 149 o'r Ddeddf Cydraddoldeb, yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus ystyried pob unigolyn wrth

lunio polisi, wrth ddarparu gwasanaethau ac mewn perthynas â'u cyflogeion eu hunain. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i bob corff cyhoeddus roi 'sylw dyledus' i'r angen i ddileu gwahaniaethu, gwella cyfle cyfartal, a meithrin cysylltiadau da rhwng gwahanol bobl wrth gyflawni eu gweithgareddau.

Bwriad y Ddyletswydd yw cefnogi'r broses o wneud penderfyniad da - mae'n annog cyrff cyhoeddus i ddeall sut yr effeithir ar wahanol bobl, er mwyn i'w polisïau a'u gwasanaethau fod yn briodol ac yn hygyrch i bawb a diwallu anghenion gwahanol bobl. Drwy ddeall effaith eu gweithgareddau ar wahanol bobl, gall cyrff cyhoeddus fod yn fwy effeithlon ac effeithiol.

Mae'r Ddyletswydd Cydraddoldeb yn ei gwneud yn ofynnol i adrannau'r llywodraeth ac awdurdodau cyhoeddus (a'r rhai sy'n gyfrifol am gyflawni swyddogaethau cyhoeddus) roi sylw dyledus i'r tri nod canlynol:

- dileu gwahaniaethu, aflonyddwch ac erledigaeth anghyfreithlon;
- gwella cyfle cyfartal rhwng gwahanol grwpiau; a
- meithrin cysylltiadau da rhwng gwahanol grwpiau.

Gellir defnyddio AEGau i gynorthwyo corff cyhoeddus i lynu wrth y Ddyletswydd Cydraddoldeb a derbynir yn gyffredinol eu bod yn arfer da ar gyfer prif ddatblygiadau polisi neu raglenni. Maent yn asesiad systematig o effeithiau tebygol neu wirioneddol polisïau, Rhaglenni a datblygiadau ar y 'nodweddion gwarchodedig' canlynol (fel y'u diffiniwyd gan Ddeddf Cydraddoldeb 2010):

- **Oedran** (gan gynnwys pob grŵp oedran, gan fod yn arbennig o ymwybodol o blant o dan 16 oed, pobl ifanc 16-24 oed, a phobl hŷn 65 oed a throsodd);
- **Anabled** (a allai gynnwys pobl â namau ar eu synhwyrâu, namau symudedd, anabledau dysgu ac anabledau lles meddyliol);
- **Ailbennu rhywedd** (gan gynnwys pobl sydd ar unrhyw gam o'r broses therapi ailbennu rhywedd);
- **Priodas a phartneriaeth sifil** (gyda ffocws syml ar wahaniaethu ar sail a yw rhywun yn briod neu mewn partneriaeth sifil – nid yw pobl sengl wedi'u cynnwys yn y nodwedd hon);
- **Beichiogrwydd a mamolaeth** (gan gynnwys menywod beichiog a mamau sy'n bwydo ar y fron);
- **Hil ac ethnigrwydd** (a allai gynnwys tarddiad ethnig neu genedlaethol, lliw neu genedligrwydd);
- **Crefydd neu gred** (a allai gynnwys pob crefydd, ffydd neu grwpiau cred, gan gynnwys diffyg cred);
- **Rhyw / rhywedd** (gan gynnwys menywod a dynion fel ei gilydd);
- **Cyfeiriadedd rhywiol** (gan gynnwys pobl heterorywiol, lesbiaid, dynion hoyw a phobl ddeurywiol (LHD)).

Prif amcanion AEG yw:

- a. asesu a allai un neu fwy o'r grwpiau hyn brofi effeithiau **anghymesur** (i raddau mwy na'r effeithiau sy'n debygol o gael eu profi gan y boblogaeth yn gyffredinol) o ganlyniad i weithredu polisi neu'r ffordd y caiff gwasanaeth ei ddarparu;
- b. adnabod cyfleoedd i hyrwyddo cydraddoldeb yn fwy effeithiol neu i raddau mwy; a
- c. datblygu ffyrdd o ddileu neu liniaru effeithiau negyddol anghymesur i atal unrhyw wahaniaethu anghyfreithlon a lleihau anghydraddoldeb o ran deilliannau.

Mae canllawiau a gyhoeddwyd gan Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth² a'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, yn ei gwneud yn glir bod ymgymryd ag asesiad o effaith ar gydraddoldeb yn rhywbeth a ddylai ddigwydd mor gynnar â phosibl yn y broses datblygu polisi:

“Equality analysis starts prior to policy development or at the early stages of a review. It is not a one-off exercise, it is on-going and cyclical and it enables equality considerations to be taken into account before a decision is made.

Equality analysis of proposed policies will involve considering their likely or possible effects in advance of implementation. It will also involve monitoring what actually happens in practice. Waiting for information on the actual effects will risk leaving it too late for your equality analysis to be able to inform decision-making.”³

Yn y cyfnod cynnar hwn o'r Rhaglen ERDF mae cyfle i integreiddio ystyriaethau cydraddoldeb yn llawn. Amlinellir y tasgau yn Ffigur 1.3 isod.

Ffigur 1.3: Methodoleg yr AEG

Tasg	Disgrifiad	Prosesau
Tasg 1	Adolygu'r Dystiolaeth sy'n bodoli eisoes	Adolygu: ■ Cyd-destun polisi cydraddoldeb yng Nghymru, y DU ac Ewrop ■ Ymchwil a llenyddiaeth sydd eisoes ar gael ar y pynciau a gwmpesir gan Gronfeydd Strwythurol yr UE gan gynnwys: cyflogaeth, sgiliau, cyrhaeddiad ieuencid, cefnogaeth i fusnesau bach a chanolig, trafnidiaeth a seilwaith, ymchwil a datblygu ac effeithlonrwydd ynni ■ Rhaglenni Gweithredol Blaenorol yng Nghymru, gan gynnwys y rhai o 2000-2006 a 2007-2013, gwerthusiadau a wnaed o'r Rhaglenni a'r prosiectau, a chanfyddiadau asesiadau o'r effaith ar gydraddoldeb lle maent ar gael. ■ Arferion da o ran cyflawni Rhaglenni a phrosiectau yng Nghymru a'r DU
Tasg 2	Gwneud sylwadau cychwynnol ar y Thema Drawsbynciol 'Cyfle Cyfartal'	Darparu sylwebaeth feirniadol - defnyddio'r dystiolaeth a gasglwyd fel rhan o'r adolygiad o lenyddiaeth - ar ddrafft p#r bennod Thema Drawsbynciol 'Cyfle Cyfartal' y Rhaglenni Gweithredol drafft.
Tasg 3	Adolygiad manwl o	Archwilio'r Blaenoriaethau yn y Rhaglenni gweithredol

² Mae Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth bellach wedi'i chynnwys yn ffurfiol yn rhan o'r Swyddfa Gartref.

³ Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'Equality analysis and the Equality Duty'

Tasg	Disgrifiad	Prosesau
	ddogfen ymgynghori y Rhaglen Weithredol ddrafft	drafft, gan ganolbwyntio'n benodol ar y gweithgareddau y bwriedir eu hariannu o dan bob pennawd i nodi'r meysydd hynny lle mae effeithiau'n debygol o ddigwydd.
Tasg 4	Dadansoddiad cymdeithasol-ddemograffig o nodweddion gwarchodedig yng Nghymru a phroffilio'r nodweddion hynny	Mapio data Cyfrifiad 2011 ar gyfer y nodweddion gwarchodedig hynny lle maent ar gael. Darparu data cymharol ar gyfer Dwyrain Cymru, Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, Cymru gyfan, a Chymru a Lloegr. Gwneir dadansoddiad i benderfynu ar faint tebygol unrhyw effeithiau o ganlyniad i niferoedd y grwpiau gwahanol.
Tasg 5	Adolygu gweithdrefnau a gweithgarwch cydraddoldeb	Ymgysylltu â swyddogion WEFO ac adolygu dogfennaeth (gan gynnwys gweithgorau, cofnodion cyfarfodydd, gweithdrefnau, strwythurau tîm a thystiolaeth debyg) i ddeall i ba raddau y mae cydraddoldeb wedi ei ystyried fel rhan o'r broses o ddatblygu'r Rhaglen. Defnyddir y dystiolaeth hon i asesu i ba raddau y mae WEFO wedi cyflawni ei rhwymedigaethau o dan Ddyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus.
Tasg 6	Dadansoddiad o gydraddoldeb	Asesu effeithiau anghymesur cyffredinol tebygol y Rhaglenni fesul nodwedd warchodedig, y gellir eu priodoli i Echelau Blaenoriaeth unigol
Tasg 7	Adrodd ar ganfyddiadau'r AEG	Adrodd ar ganfyddiadau'r broses AEG mewn cyfres o adroddiadau a chrynodebau drafft Cynnwys cyfres o gasgliadau ac argymhellion trostfwaol ar gyfer ymgynghori ar y Rhaglenni, eu cyflwyno ar eu ffurf derfynol a'u cyflawni.
Tasg 8	Ymgynghori â rhanddeiliaid	Cyflwyno canfyddiadau'r AEG fel rhan o'r broses ymgynghori gyhoeddus ochr yn ochr â dogfennau'r Rhaglen Weithredol ddrafft ar gyfer ERDF (ac ESF). Cyflwyno cyfres o weithdai ledled Cymru i drafod a chasglu mewnbwn gan rhanddeiliaid i'r broses AEG gan gynnwys: ■ effeithiau, cyfleoedd, camau lliniaru ac argymhellion ychwanegol; ■ ffynonellau, tystiolaeth, data neu rhanddeiliaid ychwanegol; a ■ Ffyrdd o gynyddu mynediad i'r rhaglenni i bobl â nodweddion gwarchodedig.
Tasg 9	Ystyried tystiolaeth ychwanegol a newydd	Adolygiad ychwanegol o dystiolaeth sy'n deillio o'r ymgynghoriad â rhanddeiliaid ac o adolygiadau eraill o'r adroddiadau AEG yn ogystal ag o dystiolaeth newydd

Tasg	Disgrifiad	Prosesau
		sydd wedi dod i'r amlwg ers cyhoeddi drafftiau ymgynghori.
Tasg 10	Adolygiad o'r Rhaglenni Gweithredol terfynol	Adolygiad terfynol o Raglenni Gweithredol a gymeradwywyd ar gyfer ESF ac ERDF ar gyfer Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd
Tasg 11	Adolygu a chwblhau adroddiadau AEG	Adolygiadau terfynol o adroddiadau AEG i adlewyrchu'r adolygiad o dystiolaeth, yr ymgynghoriad â rhanddeiliaid a dogfennau terfynol y Rhaglen Weithredol.

1.4 Strwythur yr adroddiad hwn

Mae gweddill yr adroddiad hwn wedi ei strwythuro fel a ganlyn:

- Mae **penodau dau i un ar ddeg** yn canolbwyntio ar bob un o'r nodweddion gwarchodedig statudol a phobl sy'n siarad Cymraeg, y mae gan Lywodraeth Cymru ddyletswyddau cyfreithiol iddynt hefyd. Mae pob pennod yn cynnwys y canlynol:

 - Dadansoddiad o **broffil cymdeithasol-ddemograffig** pob grŵp, sy'n cynnwys cymariaethau rhwng Dwyrain Cymru, Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, Cymru gyfan, a Chymru a Lloegr fel cymharydd ehangach.
 - Asesiad o'r **heriau a wyneb** gan bobl â'r nodwedd warchodedig honno a'r **potensial i'r Rhaglen ERDF gael effeithiau anghymesur** arnynt. Gan dynnu ar ystod o dystiolaeth, caiff yr effeithiau posibl eu priodoli i'r gweithgareddau ym mhob Echel Blaenoriaeth unigol. Lle mae dystiolaeth yn brin, nodir effeithiau mwy cyffredinol ar draws nifer o'r Echelau, neu ar draws y Rhaglen.
 - Caiff **cyfleoedd** eu nodi yn yr achosion hynny lle mae potensial ar gyfer effaith anghymesur, ond bod yr effaith yn dibynnu ar weithgarwch ychwanegol (fel dull cefnogi wedi'i deilwra) yn ystod y cyfnod cyflawni neu weithredu.
 - Darperir **mesurau lliniaru** ar gyfer unrhyw effeithiau negyddol anghymesur a nodwyd ar gyfer pobl sydd â'r nodwedd warchodedig.
 - Darperir rhai **casgliadau** trosfwaol ynghylch effeithiau'r Rhaglen ochr yn ochr â chyfres o **argymhellion** i'w datblygu ymhellach ac sy'n ymwneud yn benodol â'r grŵp hwnnw. Mae'r rhain yn cynnwys ffyrdd o gynyddu mynediad i'r rhaglenni i bobl â nodweddion gwarchodedig.
- Mae **pennod deuddeg** yn darparu asesiad ar draws y Rhaglen gyfan o'r ffordd y cafodd cydraddoldeb ei gynnwys yn y broses o ddatblygu'r Rhaglen, gan gynnwys sut y cafodd gwersi eu dysgu a'u cymhwyso, sut y cafodd y thema drawsbynciol cyfle cyfartal ei hintegreiddio a sut y cafodd safbwyntiau pobl sydd â gwahanol nodweddion gwarchodedig eu hymgorffori. I grynhoi, mae'r bennod hon yn darparu asesiad sy'n dangos i ba raddau y rhoddodd WEFO sylw dyledus i Ddyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus wrth ddatblygu'r Rhaglen ERDF.
- Mae **pennod tair ar ddeg** yn darparu crynodeb cyffredinol o ganlyniadau'r dadansoddiadau a gynhaliwyd, yn ogystal â chynnig set o gasgliadau mewn perthynas â chydymffurfiaeth dogfen ddrafft y Rhaglen â deddfwriaeth cydraddoldeb a chyfres o argymhellion pendant i'w datblygu a'u gweithredu ymhellach.

- Mae **Atodiad A** yn amlinellu'r fframwaith polisi ar gyfer Rhaglen ERDF 2014-2020 yng nghyd-destun cydraddoldeb. Mae'n amlygu polisiâu'r UE sy'n llywio'r agenda cydraddoldeb o fewn Rhaglenni'r Cronfeydd Strwythurol, ochr yn ochr â pholisiâu cydraddoldeb y DU a Chymru. Yn ogystal, mae'r bennod yn amlinellu'r cefndir polisi sydd wedi ysgogi'r angen i gynnwys y Gymraeg yn rhan o'r asesiad.

1.5 Tybiaethau a chyfyngiadau

Drafft yw'r adroddiad AEG hwn. Bydd y canfyddiadau sydd wedi'u cynnwys ynddo yn destun proses ddilysu a newidiadau pellach yng ngoleuni newidiadau i ddogfennau Rhaglen Weithredol ERDF 2014-2020 ar gyfer Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, sydd wrthi'n cael eu cwblhau.

2. Oedran

2.1 Cyflwyniad

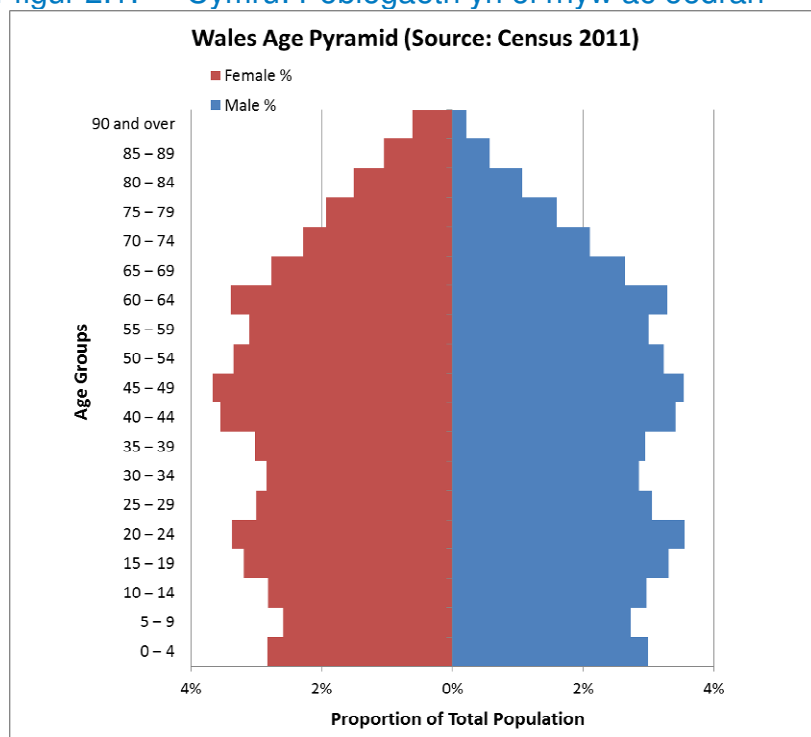
Oherwydd natur y Rhaglen, mae'r bennod hon yn trafod carfanau oedran gwahanol y gall y Rhaglen gael effeithiau anghymesur arnynt o'u cymharu â gweddill y boblogaeth:

- Plant (o dan 16 oed);
- Pobl ifanc (16-24 oed);
- Pobl hŷn o oedran gweithio (y grŵp 50-64 oed yn fras);
- Pobl hŷn (65 oed a throsodd).

2.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Mae Ffigur 2.1 isod yn dangos y proffil oedran a rhyw yng Nghymru.

Ffigur 2.1: Cymru: Poblogaeth yn ôl rhyw ac oedran

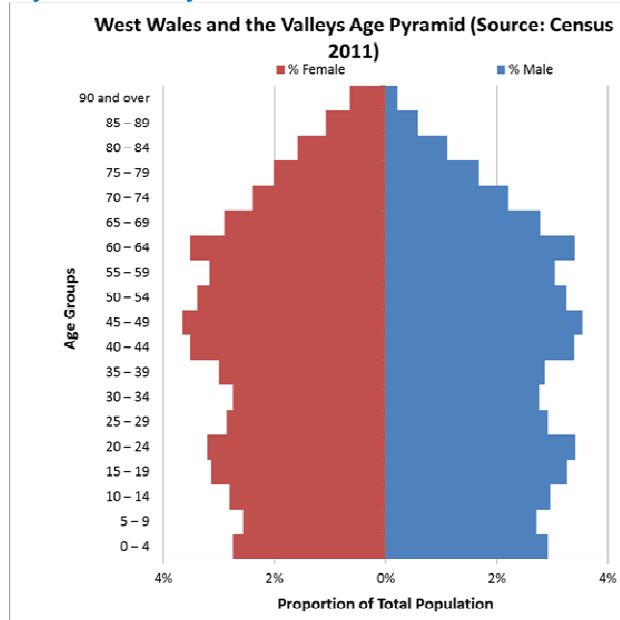
Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r ffigur yn dangos:

- Bod gan Gymru boblogaeth gymharol fawr o bobl oedrannus. Mae'r grwpiau mwyaf o ddynion a menywod o fewn y grŵp oedran gweithio cyn ymddeol a'r grŵp oedran newydd ymddeol, sy'n rhychwantu'r ystod oedran 45-49.
- Mai'r grŵp oedran 20-24 yw'r grŵp mwyaf o dan 40 oed ar gyfer y ddau ryw.

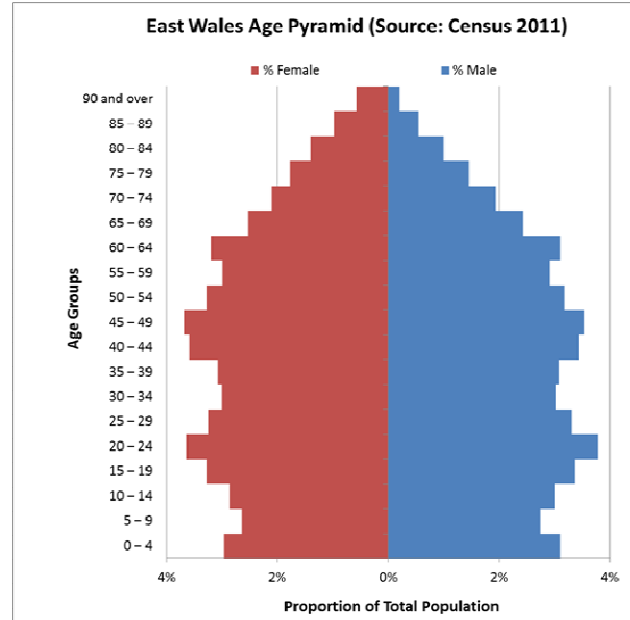
Mae'r ffigurau isod yn darparu dadansoddiad pellach fesul rhanbarth - gan gynnwys Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd.

Ffigur 2.2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd: Pyramid Oedran

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffigur 2.3: Dwyrain Cymru: Pyramid Oedran

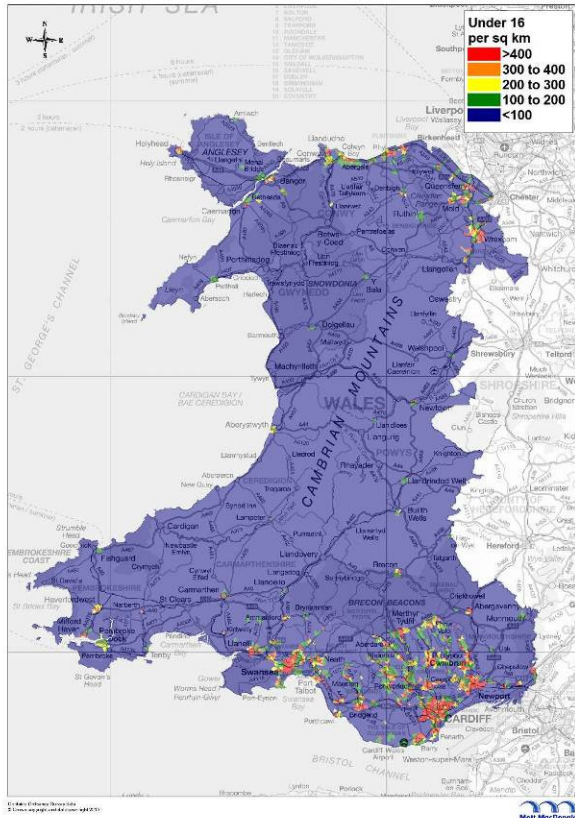
Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Maent yn dangos y canlynol:

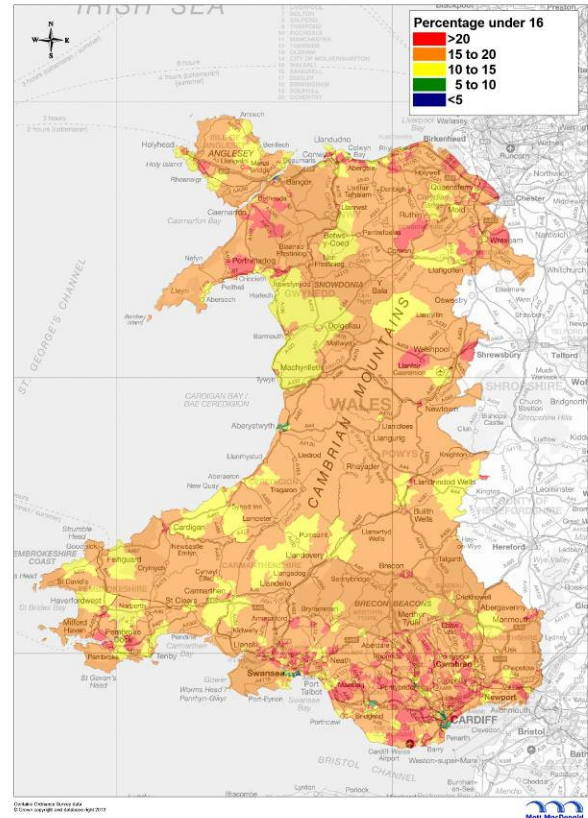
- Fel gyda'r pyramid oedran ar gyfer Cymru gyfan, y grŵp oedran mwyaf yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd yw'r grŵp oedran 45-49 oed, gyda llai o bobl yn y categorïau oedran o dan 40 oed yn gyffredinol.
- Yn yr un modd, yn y grwpiau oedran 20-24 a 45-49 oed y mae'r niferoedd mwyaf o bobl yn Dwyrain Cymru, gyda niferoedd llai yn y categorïau o dan 40 oed.
- Pobl dros 75 oed yw'r grwpiau lleiaf o ran niferoedd, ac mae maint y carfanau'n lleihau'n raddol gydag oedran. Mae mwy o fenywod hŷn na dynion hŷn yn y ddwy ran o Gymru.

2.2.1 Plant

Ffigur 2.4: Cymru: Dwysedd y boblogaeth o dan 16 oed

Ffigur 2.5: Cymru: Cyfran y boblogaeth o dan 16 oed

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod dwysedd poblogaeth plant o dan 16 oed yng Nghymru ar ei fwyaf yn siroedd arfordirol y gogledd a'r de, yn arbennig yn y de-ddwyrain o amgylch Caerdydd ac Abertawe a hefyd yn ninasoedd a threfi'r gogledd fel Wrecsam, y Rhyl, Llandudno a Bangor. Mae dwyseddau poblogaeth o fwy na 400 o bobl o dan 16 oed fesul cilometr sgwâr mewn llawer o'r ardaloedd hyn.
- Yng nghanolbarth a gorllewin Cymru, sy'n ardaloedd gwledig yn bennaf, bod dwyseddau'r boblogaeth yn is o lawer, yn aml gyda llai na 100 o bobl o dan 16 oed fesul cilometr sgwâr.

Fodd bynnag, yn ôl cyfran, mae'r boblogaeth o dan 16 oed wedi'i gwasgaru'n fwy cyfartal.

- Mae'r cyfrannau mwyaf o blant i'w gweld o hyd yn yr ardaloedd trefol ar hyd arfordiroedd y gogledd a'r de. Mewn llawer o'r ardaloedd hyn, mae mwy nag un rhan o bump o'r boblogaeth o dan 16 oed.
- Mewn llawer o'r ardaloedd mwy gwledig yn y canolbarth a'r gorllewin, er gwaethaf niferoedd llai o bobl, mae cyfran y boblogaeth o dan 16 oed yn uchel. Mae hyn yn arbennig o wir yn achos trefi gwledig fel Pwllheli, Abergwaun a'r Trallwng.
- Serch hynny, mae gan lawer o Gymru wledig gyfrannau is o blant na'r ardaloedd trefol.

Dengys y tabl isod nifer a chanran y plant o dan 16 oed sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 2.1: Nifer a chyfran y plant o dan 16 oed

Rhanbarth / ardal	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	209,793	19%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	346,503	18%
Cymru	556,296	18%
Cymru a Lloegr	10,579,132	19%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

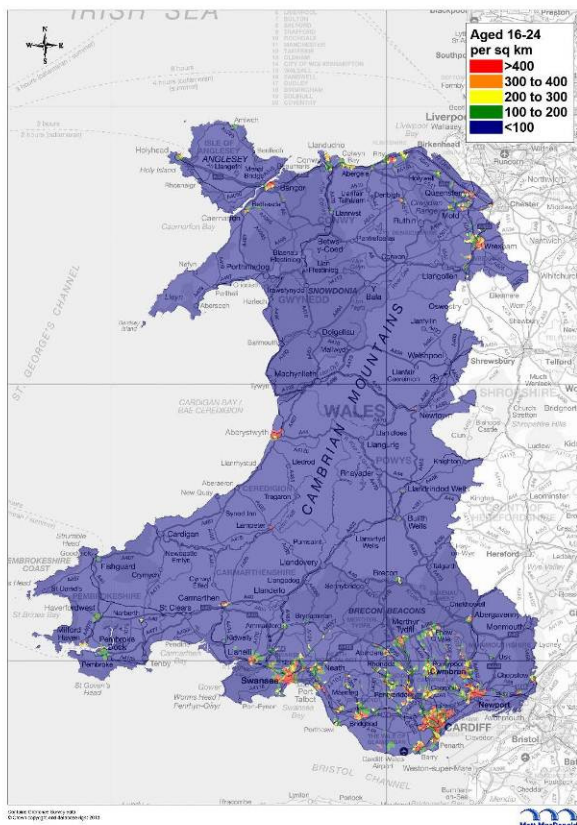
Mae'r tabl yn dangos:

- Bod canran y plant o dan 16 oed bron yr un peth ar gyfer Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, gyda chanran ychydig yn uwch yn Dwyrain Cymru (19 y cant o gymharu â 18 y cant)
- Bod hyn (ac nid yw'n syndod) yn adlewyrchu poblogaeth gyfan Cymru, lle mae nifer y plant o dan 16 oed ychydig dros hanner miliwn (18 y cant o gyfanswm y boblogaeth).
- Bod hyn hefyd yn adlewyrchu poblogaeth ehangach Cymru a Lloegr, lle mae cyfran y plant o dan 16 oed yn 19 y cant.

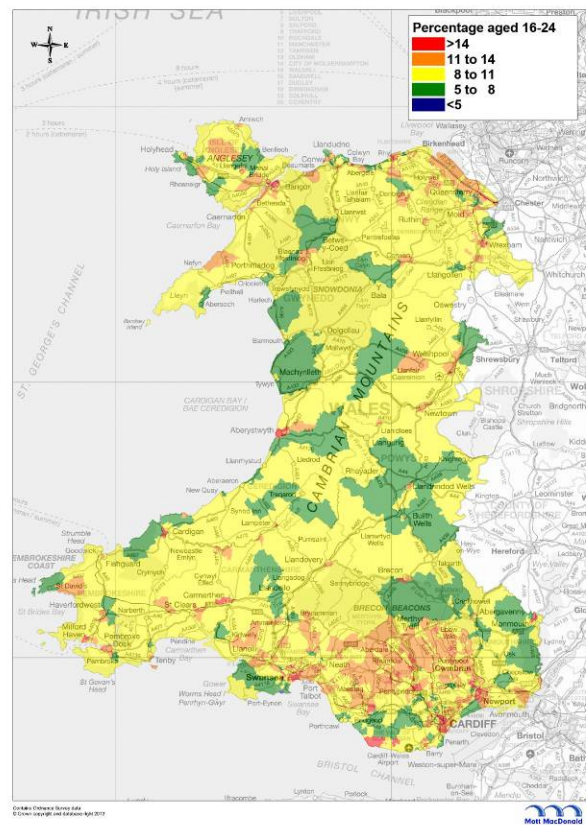
2.2.2 Pobl ifanc

Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd a chyfran y bobl ifanc (16-24 oed) yng Nghymru.

Ffigur 2.6: Dwysedd y boblogaeth 16-24 oed

Ffigur 2.7: Cyfran o Gyfanswm y Boblogaeth 16-24 oed

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod dwysedd poblogaeth plant ifanc (16-24 oed) yng Nghymru ar ei fwyaf yn siroedd arfordirol y de, yn arbennig yn y de-ddwyrain o amgylch Caerdydd, Casnewydd ac Abertawe. Mae dwysedd y boblogaeth hefyd yn uchel yn aneddiadau arfordirol y gogledd gan gynnwys Wrecsam, y Rhyl a Bangor. Ceir dwysedd uchel o bobl ifanc hefyd ar yr arfordir gorllewinol canolog yn Aberystwyth, sydd fwy na thebyg yn adlewyrchu poblogaeth myfyrwyr yr ardal. Mae dwyseddau poblogaeth o fwy na 400 o bobl o 16-14 oed fesul cilometr sgwâr mewn llawer o'r ardaloedd hyn.
- Yn y rhan fwyaf o'r ardaloedd yng nghanolbarth a gorllewin Cymru (ardaloedd gwledig yn bennaf), bod dwyseddau'r boblogaeth yn is o lawer, yn aml gyda llai na 100 o bobl o dan 16 oed fesul cilometr sgwâr.

Fodd bynnag, yn ôl cyfran, mae'r boblogaeth 16-24 oed wedi'i gwasgaru'n fwy cyfartal:

- Mae'r cyfrannau uchaf o bobl ifanc i'w gweld mewn llawer o'r ardaloedd mwy trefol, fel Caerdydd, Abertawe, Aberystwyth a Wrecsam.

- Mewn ardaloedd gwledig yng nghanolbarth Cymru, fel Dyfed, Powys a Gwynedd, mae rhwng pump a 15 y cant o'r boblogaeth rhwng 16 a 24 oed.

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl ifanc 16-24 oed sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymharu Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 2.2: Nifer a chanran y bobl 16-24 oed

Rhanbarth / ardal	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	144,945	13%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	228,931	12%
Cymru	373,876	12%
Cymru a Lloegr	6,658,636	12%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

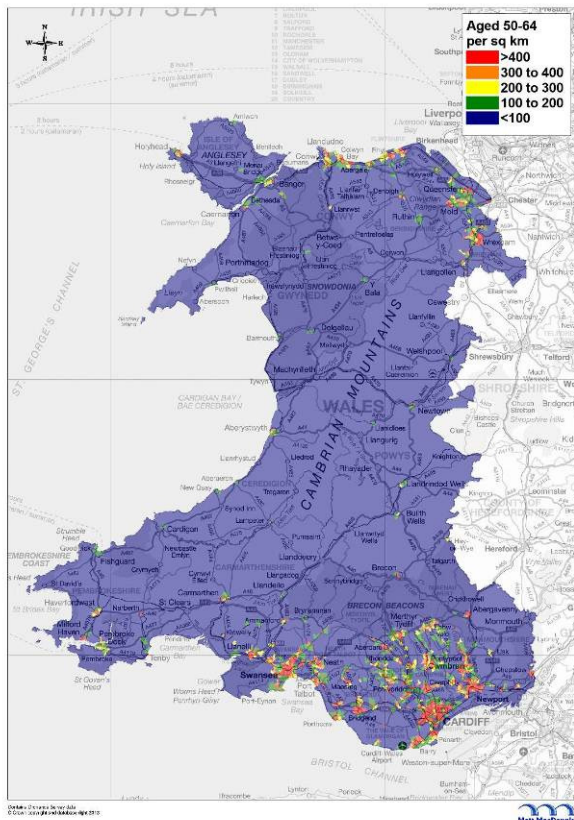
Mae'r tabl yn dangos:

- Bod canran y bobl ifanc 16 i 24 oed bron yr un peth ar gyfer Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, gyda chanran ychydig yn uwch yn Nwyrain Cymru (13 y cant o gymharu â 12 y cant)
- Bod hyn yn adlewyrchu poblogaeth gyfan Cymru, lle mae nifer y bobl ifanc 16 i 24 oed ychydig dros 300,000 (12 y cant o gyfanswm y boblogaeth).
- Bod hyn hefyd yn adlewyrchu poblogaeth ehangach Cymru a Lloegr, lle mae cyfran y bobl ifanc 16 i 24 oed yn 12 y cant.

2.2.3 Pobl hŷn o oedran gweithio

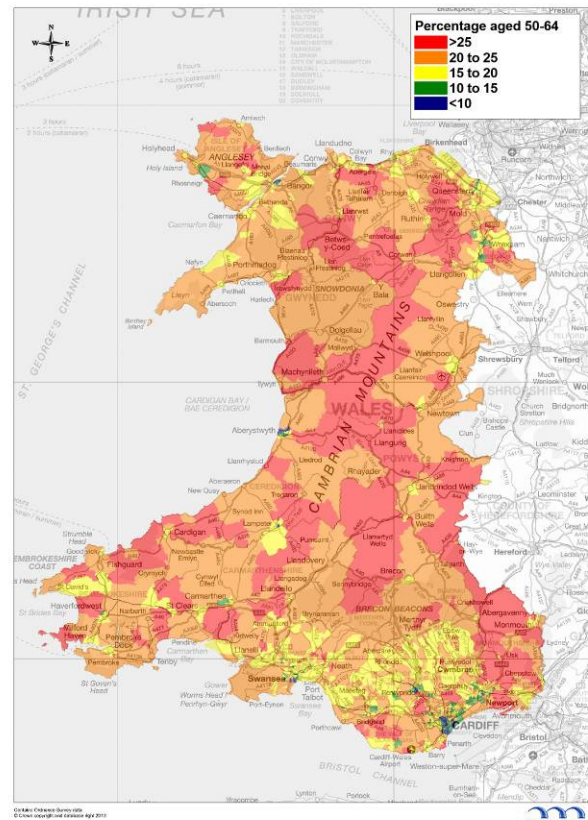
Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd a chyfran y boblogaeth hŷn o oedran gweithio (50-64) yng Nghymru.

Ffigur 2.8: Dwysedd y boblogaeth hŷn o oedran gweithio

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffigur 2.9: Cyfran y boblogaeth hŷn o oedran gweithio

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod dwysedd y boblogaeth hŷn o oedran gweithio (50-64) yng Nghymru ar ei fwyaf mewn ardaloedd arfordirol, yn arbennig y de ddwyrain. Mae dwyseddau poblogaeth o fwy na 400 o bobl dros 65 oed fesul cilometr sgwâr mewn llawer o'r ardaloedd hyn.
- Yng nghanolbarth a gorllewin Cymru, sy'n ardaloedd gwledig yn bennaf, bod dwyseddau poblogaeth lawer yn is, yn aml gyda llai na 100 o bobl dros 65 oed fesul cilometr sgwâr.

Fodd bynnag, yn ôl cyfran, mae'r boblogaeth hŷn o oedran gweithio wedi'i gwasgaru'n fwy cyfartal:

- Mae'r cyfrannau uchaf o bobl 50-64 oed i'w gweld yn ardaloedd gwledig canolbarth Cymru, fel Dyfed, Powys a Gwynedd. Mewn llawer o'r ardaloedd hyn, mae mwy nag un rhan o bump o'r boblogaeth yn y grŵp oedran hwn.
- Mewn llawer o'r ardaloedd mwy trefol, fel Caerdydd, Abertawe a Wrecsam, mae cyfran y bobl rhwng 50 a 64 ychydig yn is.

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl 50 i 64 oed sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 2.3: Nifer a chanran y bobl 50-64 oed

Rhanbarth / ardal	Poblogaeth (50 – 64)	Cyfanswm y boblogaeth	Cyfran o gyfanswm y boblogaeth
Dwyrain Cymru	210,922	1,129,811	19%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	382,485	1,933,645	20%
Cymru	593,407	3,063,456	19%
Cymru a Lloegr	10,162,771	56,075,912	18%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

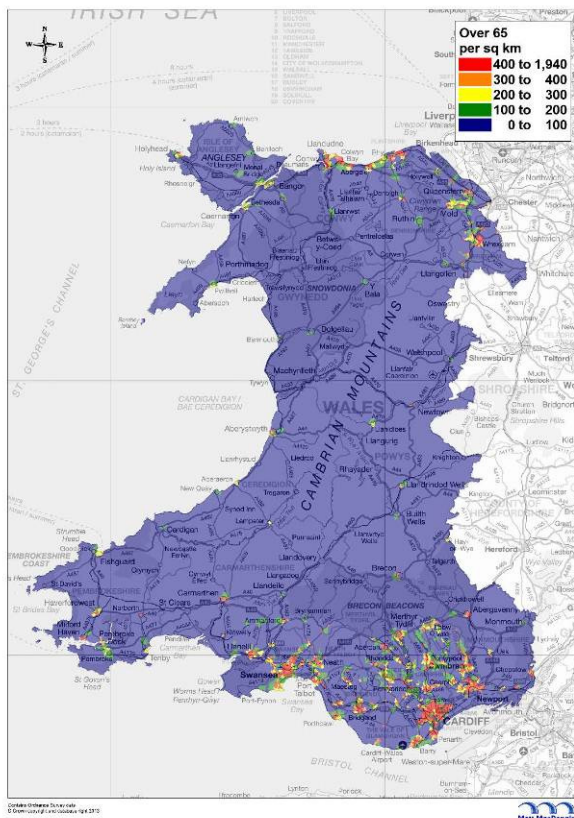
Mae'r tabl yn dangos:

- Bod canran ychydig yn uwch o bobl rhwng 50 a 64 oed yn byw yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd (20 y cant) o gymharu â Dwyrain Cymru neu Gymru gyfan (19 y cant)
- Fodd bynnag, mae gan Gymru a Lloegr ganran is (18 y cant) o bobl 50 - 64 oed o gymharu â dau ranbarth Cymru a Chymru gyfan.

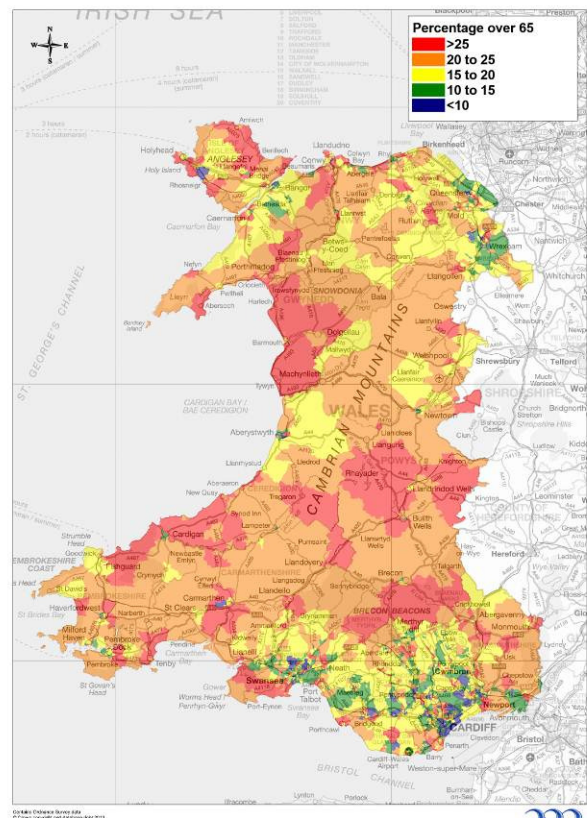
2.2.4 Pobl hŷn

Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd y boblogaeth dros 65 oed yng Nghymru.

Ffigur 2.10: Cymru: Dwysedd y boblogaeth dros 65 oed

Ffigur 2.11: Cymru: Cyfran o Gyfanswm y Boblogaeth dros 65 oed

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod dwysedd y boblogaeth dros 65 oed yng Nghymru ar ei fwyaf mewn ardaloedd arfordirol, yn arbennig y de ddwyrain. Mae dwyseddau poblogaeth o fwy na 400 o bobl dros 65 oed fesul cilometr sgwâr mewn llawer o'r ardaloedd hyn.
- Yng nghanolbarth a gorllewin Cymru, sy'n ardaloedd gwledig yn bennaf, bod dwyseddau poblogaeth lawer yn is, yn aml gyda llai na 100 o bobl dros 65 oed fesul cilometr sgwâr.

Fodd bynnag, yn ôl cyfran, mae'r boblogaeth dros 65 oed wedi'i gwasgaru'n fwy cyfartal:

- Mae'r cyfrannau uchaf o bobl dros 65 oed i'w gweld yn ardaloedd gwledig canolbarth Cymru, fel Dyfed, Powys a Gwynedd. Mewn llawer o'r ardaloedd hyn, mae mwy nag un rhan o bump o'r boblogaeth dros 65 oed.
- Mewn llawer o'r ardaloedd mwy trefol, fel Caerdydd, Abertawe a Wrecsam, mae cyfran y bobl dros 65 oed yn disgyn islaw 13.8 y cant.

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl dros 65 oed sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 2.4: Nifer a chanran y bobl dros 65 oed

Rhanbarth / ardal	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	191,334	17%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	371,210	19%
Cymru	562,544	18%
Cymru a Lloegr	9,223,073	16%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl yn dangos:

- Bod canran uwch o bobl dros 65 oed yn byw yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd nag yn Dwyrain Cymru (17 y cant o gymharu ag 19 y cant).
- Bod y canrannau hyn yn fwy cyfartal wrth ystyried y boblogaeth dros 65 oed ar gyfer Cymru gyfan (18 y cant).
- Fodd bynnag, mae gan Gymru a Lloegr ganran is (16 y cant) o bobl dros 65 oed o gymharu â'r ddau ranbarth yng Nghymru a Chymru gyfan.

2.2.5 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru

Dangosodd y dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru nifer o dueddiadau mewn perthynas â'r nodwedd warchodedig hon:

- Cynyddodd nifer y bobl 16 – 24 oed, 45 – 64 oed a 65 oed neu'n hŷn rhwng 2001 a 2010.
- Mewn gwrthgyferbyniad â hyn, lleihaodd nifer y bobl 0 - 15 oed a 25 - 44 oed.

Roedd newidiadau yn y boblogaeth rhwng 2001 a 2010 yn amrywio'n sylweddol yn Dwyrain Cymru.

- Gwelwyd cynnydd o fwy na 30 y cant yn y poblogaethau 16 – 24 oed yng Nghaerdydd a Chasnewydd.
- Mewn gwrthgyferbyniad â hyn, gwelwyd cynnydd o oddeutu 1 y cant yn Sir y Fflint a Wrecsam.
- Yng Nghaerdydd gostyngodd cyfran y boblogaeth 65 oed a throsodd ychydig ond cynyddodd cyfran y bobl 65 oed a hŷn yn Sir y Fflint, Powys a Sir Fynwy oddeutu 20 y cant.

2.2.6 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Orllewin Cymru a'r Cymoedd

Dangosodd y dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Orllewin Cymru a'r Cymoedd nifer o dueddiadau mewn perthynas â'r nodwedd warchodedig hon:

- Cynyddodd nifer y bobl 16–24 oed, 45–64 oed a 65 oed neu'n hŷn rhwng 2001 a 2010.

- Lleihodd nifer y bobl 0-15 oed a 25-44 oed.

Roedd newidiadau yn y boblogaeth rhwng 2001 a 2010 yn amrywio'n sylweddol o fewn Ardal y Rhaglen.

- Gwelwyd cynnydd o fwy na 25 y cant yn y poblogaethau 16-24 oed yng Ngwynedd ac Abertawe.
- Yn Ynys Môn (saith y cant) ac yng Nghonwy (saith y cant) y gwelwyd y cynnydd lleiaf.

2.3 Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur mewn perthynas â'r grwpiau oedran gwahanol o ganlyniad i'r flaenoriaeth hon. Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl ifanc, pobl hŷn neu bobl o oedran gweithio yn elwa ar fuddsoddiad mewn gweithgarwch ymchwil ac arloesedd, dim ond na fydd yr effeithiau'n anghymesur o gymharu â'r effeithiau ar grwpiau oedran eraill.

2.4 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

2.4.1 Effaith: Gwella mynediad i gyllid ar gyfer pobl ifanc

Mae hunangyflogaeth yn parhau i fod yn opsiwn ymarferol i lawer o bobl ac mae nifer y gweithwyr sy'n hunangyflogedig yn eu prif swydd wedi cynyddu'n sylweddol ers dechrau'r dirwasgiad. Rhwng 2008 a 2012, gwelwyd cynnydd o bron i 370,000 o weithwyr hunangyflogedig a chynnydd o 60 y cant mewn hunangyflogaeth rhwng 2011 a 2012.

Fodd bynnag, mae nifer y bobl ifanc sy'n hunangyflogedig ar hyn o bryd, yn parhau i fod yn gymharol isel, gan gyfrif am ddim ond pump y cant o'r holl bobl ifanc sydd mewn cyflogaeth yn y DU ar hyn o bryd.⁴

Mae adroddiad diweddar gan Ymddiriedolaeth y Tywysog wedi datgelu bod mwy na chwarter y bobl ifanc yn honni eu bod yn meddwl 'fwyfwy' am sefydlu busnes a dywedodd mwy nag un o bob pedwar o bobl ifanc ddi-waith y byddai'n well ganddynt geisio sefydlu eu busnes eu hunain na pharhau i chwilio am swydd.⁵ Yn ogystal, roedd 30 y cant o bobl ifanc hefyd yn credu y byddant yn hunangyflogedig yn y dyfodol, ac roedd un o bob pedwar yn disgwyl y byddent yn bennaeth arnyn nhw eu hunain o fewn y pum mlynedd nesaf.

Fodd bynnag, i bobl ifanc sy'n awyddus i sefydlu busnes, mae nifer o rwystrau o ran cael mynediad i gyllid. Er enghraifft, nid oes gan lawer o bobl ifanc hanes credyd na hanes ariannol, ac ychydig iawn o asedau sydd ganddynt i'w cynnig fel gwarant neu ddim asedau o gwbl. Mae'r rhai o dan 18 oed yn arbennig yn aml yn canfod bod banciau a

4 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2013): 'Arolwg o'r Llafurlu 2012'

5 Ymddiriedolaeth y Tywysog ac RBS (2013): 'The start-up generation – why the UK could be set for a youth business boom'

sefydliadau ariannol eraill yn amharod i ddarparu cymorth ariannol ar ffurf benthyciadau neu orddrafftiau.⁶

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcanion Penodol 1 a 2

Mae'r camau'n cynnwys:

- Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn, microgyllid, cefnogaeth wedi'i dargedu er mwyn i gyflogwyr gyflogi unigolion dan anfantais a chynlluniau cyllid busnes wedi'i deilwra

Gallai ymyriadau fel y rhain helpu i gefnogi pobl ifanc sy'n ei chael hi'n anodd dod o hyd i waith ac sy'n awyddus i sefydlu eu busnes eu hunain.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcanion Penodol 1 a 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru

2.4.2 Effaith: Cefnogi entrepreneuriaid ifanc drwy roi cyngor, cymorth ac arweiniad iddynt

Gall diffyg profiad busnes a sgiliau busnes penodol hefyd fod yn rhwystr allweddol i bobl ifanc ac mae llawer yn dweud bod y ffaith nad ydynt yn cael eu cymryd o ddifrif yn ffactor allweddol sy'n eu hatal rhag troi syniad busnes yn fodel busnes ymarferol. Mae diffyg safleoedd yn her gyffredin arall i bobl ifanc sy'n gobeithio sicrhau cymorth busnes.⁷

6 NI Business Info (2011): 'Starting a business when under 30, Challenges specific to young entrepreneurs'. Gweler: http://www.ni_b_usinessinfo.co.uk/content/challenges-specific-young-entrepreneurs

7 Gweler <http://www.businesslink.gov.uk>

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcan Penodol 2

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Cyngor a mentora i'r rhai sy'n dechrau busnes

Gall yr ymyriad hwn fod yn arbennig o fuddiol i bobl ifanc sydd â phrofiad cyfyngedig o fusnes a diffyg hyder.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

2.4.3 Cyfle: Cefnogi entrepreneuriaid hŷn yn yr economi ddigidol

Nod Llywodraeth Cymru yw i bob busnes yng Nghymru gael mynediad i fand eang cyflym iawn erbyn canol 2016 ac i bob cartref gael mynediad i'r dechnoleg erbyn canol 2020⁸.

Er bod pobl hŷn yn fwy tebygol na phobl ifanc o fod yn hunangyflogedig, mae llawer o bobl hŷn yn wynebu rhwystrau penodol i fanteisio ar yr economi ddigidol. Canfu adroddiad gan Age UK a gyhoeddwyd yn 2009 fod ymwybyddiaeth o ddefnydd a manteision posibl technoleg ddigidol yn uchel ond bod nifer o rwystrau'n parhau. Maent yn cynnwys diffyg dealltwriaeth a hyder yn y defnydd o dechnoleg ddigidol, yn ogystal â fforddiadwyedd cyffredinol⁹.

Mae'r ystadegau o Arolwg Cenedlaethol Cymru yn dangos hyn ymhellach, gan ddangos bod mynediad i'r rhwygrwyd yn lleihau'n sylweddol gydag oedran. Er enghraifft, mae gan 86 y cant o holl gartrefi pobl 45-64 oed fynediad i'r rhwygrwyd, o gymharu â dim ond 66 y cant o'r rhai rhwng 65-74 oed. Ar gyfer y rhai 75 oed a throsodd, mae'r ganran hyd yn oed yn is - gan gyfrif am ddim ond 31 y cant.¹⁰

8 Fframwaith Cyflawni Cymru Ddigidol, Llywodraeth Cynulliad Cymru

9 Age UK (2009): 'Introducing another world – older people and digital inclusion'

10 Llywodraeth Cymru (2010): 'Arolwg Cenedlaethol Cymru' Ebrill 2012 - Mawrth 2013

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcan Penodol 3:

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Cefnogi manteisio ar TGCh a'r economi ddigidol

Gallai ymyriadau fel y rhain helpu pobl hŷn sy'n berchen ar fusnesau i ehangu eu marchnadoedd a thyfu eu busnes, yn enwedig os bydd hyn ar y cyd ag amcanion y rhaglen ESF i annog datblygu sgiliau.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 3: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

2.5 Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni

2.5.1 Effaith: Cefnogi pobl hŷn drwy fesurau i drechu tlodi tanwydd

Mae tlodi tanwydd yn effeithio ar nifer fawr o gartrefi yng Nghymru ac mae'n gyffredin iawn ymhlith cartrefi pobl hŷn sy'n fwy tebygol o fod yn ddibynnol ar incwm sefydlog cyfyngedig megis pensiwn y wladwriaeth. Mae ystadegau diweddar yn y DU gan yr Adran Ynni a Newid Hinsawdd yn dangos bod cartrefi sy'n dioddef o dlodi tanwydd yn cynnwys rhywun 60 oed neu hŷn ac mae bron 70 y cant o'r holl gartrefi sy'n cynnwys rhywun 60 oed neu hŷn yn dioddef tlodi tanwydd¹¹

Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni

Amcan Penodol 4 (GCC) / Amcan Penodol 2 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Cynnig mesurau arbed ynni ac effeithlonrwydd ynni mewn tai ac adeiladau cyhoeddus sy'n bodoli eisoes.

Gall ymyriadau fel y rhain fod yn arbennig o fuddiol i grwpiau cymdeithasol sydd mewn mwy o berygl o ddioddef tlodi tanwydd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 3: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 2 Dwyrain Cymru.

11 Yr Adran Ynni a Newid Hinsawdd (2013): 'Fuel poverty 2011 detailed tables'

2.5.2 Effaith: Manteision anuniongyrchol i blant a phobl hŷn drwy welliannau i ansawdd aer

Mae astudiaethau a gomisiynwyd gan Asthma UK yn awgrymu bod mwy o duedd i bobl hŷn a phlant ddioddef o salwch anadlol megis asthma.¹² Mae salwch anadlol wedi cael ei gysylltu ag ansawdd aer yn enwedig mewn ardaloedd trefol lle mae allyriadau o adeiladau, cerbydau a ffynonellau eraill yn tueddu i fod yn uwch.¹³

Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni

Amcan Penodol 2 (GCC) / Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru)

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Strategaethau carbon isel ar gyfer ardaloedd daearyddol penodol

Gall gweithgareddau o dan Amcan Penodol 2 yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 3 yn Dwyrain Cymru arwain at fanteision ychwanegol o ran ansawdd yr aer a lefelau allyriadau. Gall mynd i'r afael ag allyriadau carbon gael mân effeithiau cadarnhaol ar ansawdd yr aer mewn ardaloedd trefol gan arwain at fanteision i'r rhai sy'n dueddol o gael salwch anadlol megis pobl hŷn a phlant

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd; ac Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru.

2.5.3 Cyfle: Cefnogi cyflogaeth yn y sector ynni i bobl ifanc

Ar hyn o bryd, mae prinder sgiliau yn y sector ynni o ganlyniad i'r ffaith bod y gronfa o raddedigion yn crebachu a delwedd wael y sector ymysg pobl ifanc¹⁴. Gallai menter 'allgymorth' sylweddol ddylanwadu ar ddewisiadau gyrfa pobl ifanc yn y dyfodol. Gallai rhyngweithio â phobl ifanc pan fyddant yn ifanc iawn gael effaith sylweddol ar y nifer a gaiff ei recriwtio i'r sector, a gwella canfyddiadau cyffredinol y cyhoedd.¹⁵

12 Gweler, er enghraifft: <http://www.asthma.org.uk/about-asthma/living-with-asthma/asthma-and-older-people/> ac Asthma UK (2012): 'Asthma and my child'.

13 Gweler, er enghraifft, Gwefan Canolfan yr Unol Daleithiau ar gyfer Rheoli Clefydau: <http://www.cdc.gov/nceh/airpollution/> ac mae'r Gwefan GIG DU: <http://www.nhs.uk/conditions/asthma/Pages/Introduction.aspx>

14 Y Bartneriaeth Ymchwil Ynni (2007): 'Assessment of High Level Skills shortages in the Energy Industry'

15 Y Bartneriaeth Ymchwil Ynni (2007): 'Assessment of High Level Skills shortages in the Energy Industry'

Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni

Amcan Penodol 4 (GCC) / Amcan Penodol 3 (DC). Pob amcan penodol ar draws yr Echel Blaenoriaeth hon.

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Cynyddu capasiti a gallu busnesau Cymru i ennill busnes wrth ddatblygu a gosod mesurau effeithlonrwydd ynni

Gall buddsoddiad cyffredinol yn y sector ynni annog pobl o amrywiaeth o grwpiau cydraddoldeb, ond pobl ifanc yn arbennig, i ymgysylltu â'r sector, gan gefnogi'r broses o ddatblygu sgiliau a chyflogaeth ar gyfer y grŵp hwn. Mae hwn yn gyfle sylweddol a gynigir gan y Flaenoriaeth hon.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 4: (GCC) ac Amcan Penodol 3: (DC).
- Pob Amcan Penodol: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru

2.6 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

2.6.1 Effaith: Gwellu mynediad i swyddi a hyfforddiant i bobl ifanc

Pobl ifanc (yn enwedig y rhai 16-24 oed) yw'r grŵp demograffig y mae'r dirwasgiad diweddar wedi effeithio fwyaf arno ac mae diweithdra ymysg ieuenctid yng Nghymru yn parhau i fod yn uchel. Dengys ystadegau Llywodraeth Cymru, ar ddiwedd 2012, nad oedd deg y cant o bobl ifanc 16-18 oed (neu 11,600 o bobl ifanc) mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant (NEET).¹⁶ Yn ystod yr un cyfnod, ystyriwyd bod mwy nag un rhan o bump (23 y cant) o bobl ifanc 19-24 oed yn NEET. Mae hyn yn sylweddol uwch nag ar gyfer y rhan fwyaf o grwpiau oedran eraill. Dengys ymchwil o 2011, a gynhaliwyd ar ran y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, fod cyfraddau cyflogaeth ar ffurf siâp 'U' gwrthdro, gyda'r gyfradd gyflogaeth yn cyrraedd uchafbwynt ar gyfer dynion rhwng 25 a 39 oed, pan fydd tua 70 y cant yn cael eu cyflogi'n llawn amser.¹⁷

Gall amrywiol ffactorau ddylanwadu ar allu person i gael cyflogaeth a'i chynnal. Ffactor allweddol i bobl ifanc yn aml yw trafnidiaeth ac nid oes gan lawer fynediad i gar oherwydd amrywiaeth o ffactorau gan gynnwys cost a'r ffaith nad ydynt o oedran cyfreithlon i yrru.

16 Llywodraeth Cymru (2013) 'Young people not in education, employment or training (NEET) (Year to 31 March 2013)'. Gweler:
<http://wales.gov.uk/topics/statistics/headlines/post16education2013/young-people-not-education-employment-training-year-31-march-2013/?lang=cy>

17 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'An Anatomy of Inequality in Wales'

O ganlyniad, yn ôl yr Arolwg Teithio Cenedlaethol, mae pobl 17-20 oed yn cyfrif am gyfran sylweddol o ddefnyddwyr bysiau yn y DU, gyda phob person ifanc yn gwneud 111 o deithiau bws ar gyfartaledd yn 2012¹⁸. Cydnabuwyd ers tro bod angen gwasanaethau bysiau fforddiadwy ar gyfer pobl ifanc er mwyn rhoi cyfle iddynt fanteisio ar gyfleoedd addysg a gwaith.¹⁹

Fodd bynnag, mae pobl ifanc yn dweud eu bod yn cael problemau'n ymwneud â thrafnidiaeth gyhoeddus yn hyn o beth. Yn Arolwg yr ESF o'r Rhai sy'n Gadael Addysg - a gynhaliwyd gan WEFO i olrhain cyrchfan buddiolwyr y Rhaglen - soniodd dros draean o'r ymatebwyr am anawsterau trafndiaeth yn gysylltiedig â chael mynediad i waith priodol.²⁰ Mae astudiaethau gan yr Ymgyrch dros Well Trafnidiaeth wedi dangos bod un o bob pump o fyfyrwyr wedi ystyried cefnu ar addysg bellach oherwydd y gost ariannol, a thrafnidiaeth yw cost fwyaf cyfranogi.²¹

Yn ogystal, mae pobl ifanc sy'n byw mewn ardaloedd gwledig (sydd wedi eu lleoli yn bennaf yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd) yn wynebu nifer o rwystrau unigryw i gael mynediad i gyflogaeth, yn enwedig o ran mynediad i drafnidiaeth.²² Nododd y Comisiwn dros Gymunedau Gwledig fod pobl ifanc sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn aml yn gorfod teithio pellteroedd hir i'r gwaith, hyfforddiant ac addysg, ac eto mae'r gost uchel a phrinder trafndiaeth gyhoeddus a phreifat yn gallu cael effaith negyddol ar gyfleoedd.²³

18 Yr Adran Drafndiaeth (2012) 'National Travel Survey'

19 Yr Ymgyrch dros Well Trafnidiaeth (2007) 'Buses Matter'

20 Sefydliad Ymchwil Economaidd a Chymdeithasol Cymru (2011), 'The 2010 European Social Fund Leavers Survey'

21 Yr Ymgyrch dros Well Trafnidiaeth (2007) 'Buses Matter'

22 Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru (2009) 'Tlodi Plant ac Allgáu Cymdeithasol yn y Gymru Wledig'

23 Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, (2012), 'Barriers to education, employment and training for young people in rural areas'

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcanion Penodol 2 a 4 (GCC); Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Datblygu cyfleusterau trafndiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy sy'n gwella mynediad i gyflogaeth ac addysg
- Buddsoddiad wedi'i dargedu mewn seilwaith addysg a hyfforddiant (GCC yn unig)

Bydd ymyriadau fel y rhain yn gwella trafndiaeth gynaliadwy ac yn datblygu'r rhwydwaith cludiant cyhoeddus a allai fod o fudd i'r rhai sy'n llai tebygol o fod yn berchen car. Mae buddsoddi mewn addysg a chyflogaeth yn debygol o sicrhau manteision penodol i bobl ifanc, sy'n fwy tebygol o fod angen cymryd rhan mewn gweithgarwch dysgu. Dylid nodi fodd bynnag, bod y gwaith o ddatblygu seilwaith dysgu yn debygol o arwain at fanteision i ddysgwyr o bob oed.²⁴

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcanion Penodol 2 a 4: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd
- Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru

2.6.2 Effaith: Cefnogi hygrychedd trafndiaeth i bobl hŷn

Mae ystod o astudiaethau wedi dangos bod pobl hŷn - yn enwedig y rhai o oedran ymddeol, ond hefyd pobl hŷn o oedran gweithio - yn un grŵp sy'n arbennig o debygol o gael eu hallgáu'n gymdeithasol a chael eu heffeithio'n benodol gan hynny o ganlyniad i faterion yn ymwneud â thrafnidiaeth. Wrth i nifer y bobl hŷn yn y DU gynyddu, mae effeithiau posibl gwasanaethau trafndiaeth gyhoeddus lleol ar y grŵp hwn yn sylweddol.²⁵

Mae pobl hŷn yn debygol o orfod treulio mwy o amser yn teithio o ganlyniad i'r ffaith bod ganddynt lai o fynediad i drafnidiaeth bersonol; canlyniad hyn yw dibyniaeth ar deithio ar fysiau. Cadarnhaodd y Arolwg Teithio Cenedlaethol a gynhelir yn flynyddol gan yr Adran Drafnidiaeth fod y rhai dros 60 oed yn gwneud y niferoedd mwyaf o deithiau ar fysiau fesul person y flwyddyn yn 2012 - gan olygu mai nhw (ynghyd â phobl 17-29 oed) oedd defnyddwyr mwyaf gwasanaethau bysiau.²⁶ Menywod dros 60 yn arbennig a oedd yn

24 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2012): 'Arolwg o'r Llafurlu 2011' Gweler hefyd, er enghraifft, tystiolaeth a adolygwyd gan y Poverty Site:
<http://www.poverty.org.uk/w31/index.shtml>

25 Yr Adran Drafnidiaeth (2013): 'National Travel Survey'; Centre for Research in Social Policy (2007): 'Evidence Base Review on Mobility: Choices & Barriers for Different Social Groups'; Yr Adran Drafnidiaeth (2000): 'Social exclusion and the provision of public transport'; Ymgyrch dros Well Trafnidiaeth (2007): 'Buses Matter'

26 Yr Adran Drafnidiaeth (2013): 'National Travel Survey 2012:

gwneud y nifer fwyaf o deithiau ar fysiau lleol ac fe'u nodwyd gan yr Adran Drafnidiaeth fel pobl a oedd yn arbennig o ddibynnol ar wasanaethau bysiau lleol.²⁷

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Penodol 2 (GCC); Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Datblygu cyfleusterau trafnidiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy sy'n gwella mynediad i gyflogaeth ac addysg

Disgwylir i'r ymyriad hwn sicrhau manteision i bobl hŷn.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 1 Dwyrain Cymru

2.6.3 Cyfle: Gwella cysylltedd digidol i bobl hŷn

Mae cysylltedd digidol yn aml yn broblem i bobl hŷn. Yng Nghynllun Cyflawni Cymru Ddigidol, amcangyfrifir bod y 785,000 o oedolion nad ydynt yn defnyddio'r rhyngwrwyd yn cynnwys 515,000 sy'n 50+ oed a 155,000 o drigolion tai cymdeithasol.²⁸

Noda adroddiad Sefydliad Bevan a gyhoeddwyd yn 2011, sy'n cyfeirio at ddata'r ONS, mai pobl hŷn - 65 oed a hŷn - yw'r grŵp sydd leiaf tebygol o ddefnyddio'r rhyngwrwyd. Yn 2011, dywedodd 57 y cant o oedolion 65 oed a throsodd nad oeddent erioed wedi ei ddefnyddio o gymharu â nifer fach iawn o bobl ifanc 16-24 oed a dim ond 3 y cant o bobl rhwng 25-44 oed.²⁹

Mae'r ffaith mai cymharol ychydig o ddefnydd a wna pobl hŷn o'r rhyngwrwyd o gymharu â grwpiau oedran eraill yn cael ei chadarnhau gan waith ymchwil arall - 14 y cant o bobl dros 65 oed o gymharu â 57 y cant o bobl rhwng 16 a 34 oed. Er bod hyn yn ddewis personol i rai, nid yw llawer o bobl hŷn yn defnyddio'r rhyngwrwyd oherwydd materion yn ymwneud â chost, cymhlethdod y dechnoleg a diffyg perthnasedd i ffyrdd o fyw unigol.³⁰ Gallai gwella mynediad i'r gwasanaethau hyn wella cysylltedd pobl hŷn gan helpu i leihau ynysu cymdeithasol. Er mwyn cyflawni hyn, fodd bynnag, mae angen rhoi pwyslais hefyd

27 Yr Adran Drafnidiaeth (2013): 'The Accessibility Sub-Objective TAG Unit 3.6.3'

28 Llywodraeth Cynulliad Cymru, (Mawrth 2011): 'Cymru Ddigidol: Cynllun Cyflawni - Cyflawni Cymru Ddigidol'

29 Sefydliad Bevan (2011): 'Digital by Default'. Gweler:

http://www.bevanfoundation.org/wordpress-content/uploads/2011/10/Digital_by_Default_Final.pdf

30 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'An Anatomy of Inequality in Wales'

ar oresgyn y rhwystrau eraill sy'n wynebu'r grŵp hwn, megis cost, diffyg sgiliau digidol ac atgasedd tuag at dechnolegau newydd.³¹

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Penodol 3 (GCC)/Amcan Penodol 2 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Canolbwyntio ar rwydweithiau TGCh a rhwydweithiau cyfathrebu symudol

Gallai'r ymyriad hwn gael effeithiau cadarnhaol ar bobl hŷn a allai fod yn arafach i fabwysiadu technolegau newydd fel telathrebu symudol a rhyngrwyd band eang, os caiff ei ategu gan fesurau sy'n mynd i'r afael ag achosion eraill sy'n gyfrifol am ddiffyg diddordeb ymysg y grŵp hwn.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 3: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 2: Dwyrain Cymru.

2.7 Casgliadau

Mae nifer o'r ymyriadau a gynigir yn y Rhaglen ERDF yn debygol o sicrhau manteision penodol i grwpiau oedran penodol, yn enwedig pobl ifanc a phobl hŷn drwy gyfuniad o fesurau i liniaru rhwystrau i ddechrau busnes a chyflogaeth ehangach e.e. mynediad i gyllid a datblygu seilwaith ar gyfer trafnidiaeth gynaliadwy.

2.8 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y Blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn.

- Mae gan ymyriadau o dan Echel Blaenoriaeth 4, yn enwedig y rhai o dan Amcan Penodol 2 (GCC)/Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru), botensial i fod o fudd i nifer o grwpiau gan gynnwys pobl ifanc. Fodd bynnag, mae angen sicrhau cydbwysedd gofalus rhwng ffocws gwledig a threfol y mesurau hyn. Er bod y niferoedd mwyaf o bobl ifanc yn byw mewn ardaloedd trefol megis Caerdydd, Casnewydd ac Abertawe, yn yr ardaloedd hyn y mae'r ddarpariaeth trafnidiaeth gyhoeddus ar ei chryfaf. Mewn ardaloedd gwledig mae amllder a dibynadwyedd trafnidiaeth gyhoeddus yn aml yn wael - problem nad yw'n cael ei datrys yn aml o ganlyniad i lefelau poblogaeth is. Mae problemau trafnidiaeth yn rhwystr sylweddol i gyflogaeth i lawer o bobl, yn enwedig pobl ifanc a phobl hŷn - rhwystr y mae'n rhaid mynd i'r afael ag ef.

31 Caiff y canfyddiadau eu hadleisio yn y Gwerthusiad o'r prosiect Cymunedau 2.0, menter chwe blynedd a ariennir gan ERDF a fydd yn parhau tan 2015.

- Bydd gweithredu ymyriadau yn hanfodol i lwyddiant Amcanion Penodol o fewn Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau o ran cynnig cefnogaeth i fusnesau bach a chanolig a darparu mynediad i gyllid. Gallai'r Amcanion hyn gefnogi pobl ifanc a hŷn sy'n ei chael hi'n anodd cael credyd busnes. Fodd bynnag, bydd methu â gweithredu'r ymyriadau'n effeithiol yn arwain at berygl y gallai'r mesurau hyn atgyfnerthu anghydraddoldebau ymhellach drwy beri i broblemau credyd ar gyfer perchnogion busnesau iau a hŷn fwrw gwreiddiau.
- Enghraifft o gefnogaeth i bobl ifanc yw Canolfan Llyn Stithians yng Nghernyw a ariennir gan yr ERDF ³², sydd wedi ehangu gweithgareddau'n gysylltiedig â dŵr i ystod ehangach o bobl ac sy'n cefnogi cyfleoedd hyfforddiant galwedigaethol yn y diwydiant chwaraeon dŵr a hamdden. Hyd yma, mae'r prosiect wedi cynorthwyo cannoedd o bobl ifanc i gael gwaith.
- Dim ond os bydd blaenoriaethau o ran ymyriadau megis buddsoddiadau wedi'u targedu mewn seilwaith a meithrin gallu ac arloesedd, yn cynnwys datblygu cyfalaf dynol, gyda buddsoddiadau wedi'u targedu tuag at grwpiau sydd â photensial nad yw'n cael ei ddefnyddio'n ddigonol, y bydd effeithiau cadarnhaol cyfranogiad yn y sector ynni'n debygol o gael eu gwireddu. Dylai datblygu cysylltedd digidol fod yn Flaenoriaeth; nod Llywodraeth Cymru, er enghraifft, yw sicrhau bod pob busnes yng Nghymru yn cael mynediad i fand eang cyflym iawn erbyn canol 2016 a bod gan bob cartref fynediad i'r dechnoleg erbyn canol 2020.
- Mae angen i fesurau effeithlonrwydd ynni ystyried yn llawn yr heriau sy'n wynebu grwpiau o gleientiaid ac ymateb i ymddygiad sy'n gwrthsefyll newid drwy gynnig cefnogaeth a chymorth lle bo hynny'n briodol.

Enghraifft o arfer yn y maes hwn yw'r prosiect 'Adsefydlu Tai ac Effeithlonrwydd Ynni' a ariennir gan yr ERDF yn Petersfield, Lloegr.

- Defnyddiodd y prosiect €521,552 o gyllid ERDF ar gyfer cynllun peilot a oedd yn mynd i'r afael â materion effeithlonrwydd ynni mewn grŵp bach o unedau tai cymdeithasol drwy ôl-ffitio tai i safon uchel o effeithlonrwydd ynni.
- Roedd llawer o denantiaid yn oedrannus ac yn agored i niwed yn gymdeithasol. Datblygodd y prosiect ddull o weithio gyda thenantiaid sy'n agored i niwed i annog ymddygiad ynni effeithlon a'u harwain allan o dlodi tanwydd. Defnyddiwyd y gwaith fel catalydd ar gyfer rhaglen o waith ymchwil, cymorth busnes, trosglwyddo gwybodaeth a chodi ymwybyddiaeth yn y rhanbarth.

32 Gweler: <http://www.swlakestrust.org.uk/lakes-and-facilities/the-lakes/stithians-lake>

3. Anabledd

3.1 Cyflwyniad

Mae'r diffiniad canlynol o anabledd wedi'i gymeradwyo gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (a'r Comisiwn Hawliau Anabledd cyn hynny).³³

“Disability is the loss or limitation of the ability to participate in the normal life of the community on an equal level with others, due to physical, social and attitudinal barriers, rather than just the result of an individual’s impairment.”

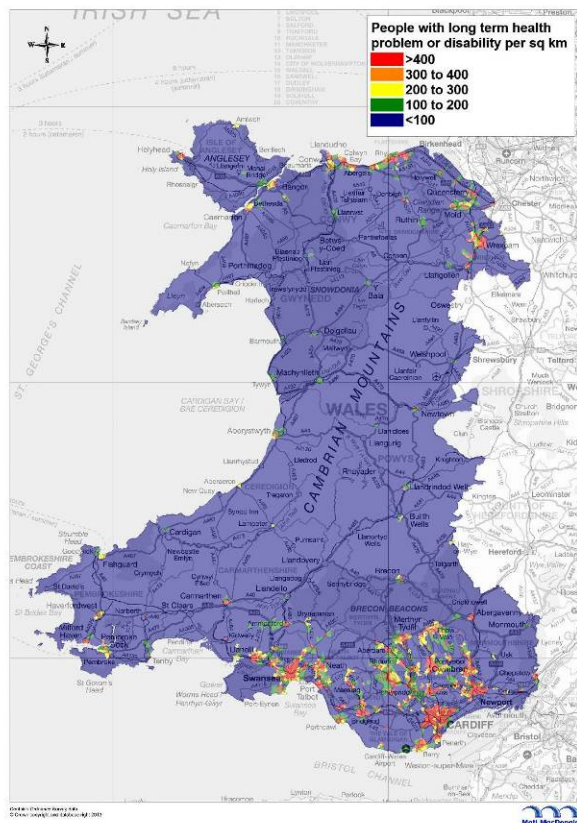
Mae'r diffiniad yn cynnwys pobl â namau symudedd, namau ar eu synhwyrâu, anableddau dysgu, anawsterau lles meddyliol a chyflyrau difrifol sy'n rhoi bywyd yn y fantol, gan gynnwys canser ac AIDS. Fodd bynnag, deellir anabledd fwyfwy bellach yn ôl 'Model Cymdeithasol o Anabledd', sy'n cydnabod bod anabledd pobl yn cael ei waethygu oherwydd dylunio gwael, gwasanaethau anhygyrch ac agweddau pobl eraill yn hytrach nag oherwydd eu nam.

3.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

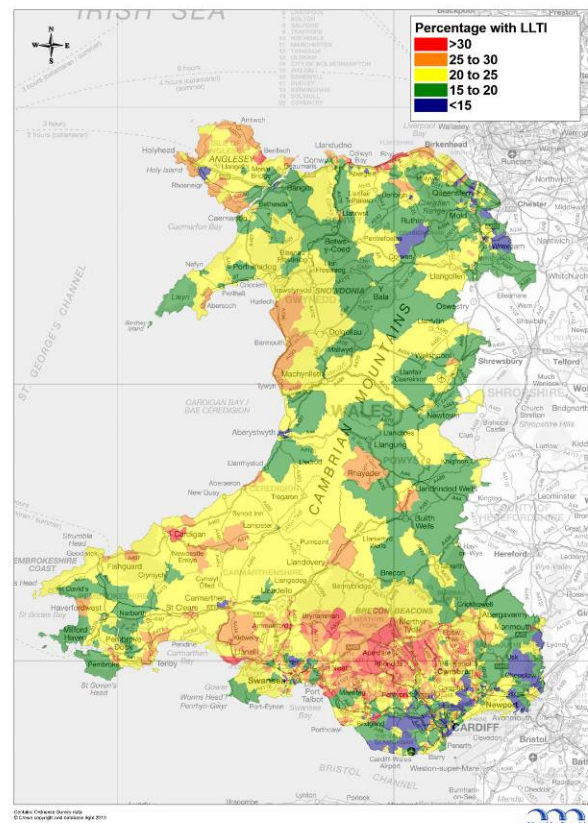
At ddibenion y dadansoddi demograffig a gofodol, rydym wedi dadansoddi nifer y bobl sy'n byw gyda phroblemau iechyd hirdymor neu anabledd yng Nghymru. Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd a chyfran y boblogaeth yn y grŵp hwn yng Nghymru.

33 Gweler y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): Guidance on the new Equality Act' Gweler: <http://www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/new-equality-act-guidance/>

Ffigur 3.1: Dwysedd poblogaeth y rhai sydd â phroblemau iechyd hirdymor neu anabledd

Ffigur 3.2: Cyfran y boblogaeth sydd â phroblemau iechyd hirdymor neu anabledd

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod carfan y boblogaeth â phroblemau iechyd hirdymor neu anableddau yng Nghymru ar ei uchaf yn ardaloedd arfordirol y de, yn arbennig y de ddwyrain o amgylch Caerdydd a'r Cymoedd. Mae yna hefyd ddwyseddau mawr yn ardaloedd arfordirol y gogledd, yn enwedig Wrecsam, y Rhyl, Bae Colwyn a Bangor.
- Yng nghanolbarth a gorllewin Cymru, sy'n ardaloedd gwledig yn bennaf, bod y dwyseddau poblogaeth lawer yn is, yn aml gyda llai na 300 o bobl â phroblemau iechyd hirdymor neu anableddau fesul cilometr sgwâr.

Fodd bynnag, o ran cyfrannau, mae'r boblogaeth â phroblemau iechyd hirdymor neu anabledd yn amrywio ledled Cymru:

- Mae cyfran ychydig yn uwch yn yr ardaloedd mwy poblog ar hyd arfordir y gogledd ac yn y de ddwyrain.
- Mewn llawer o'r ardaloedd mwy gwledig yn y canolbarth a'r gorllewin, er gwaethaf niferoedd bach y bobl, mae cyfran y bobl â phroblemau iechyd hirdymor neu anableddau yn uwch. Mae hyn yn arbennig o wir yn y Cymoedd lle mae cymaint â 30 y

cant o bobl yn disgrifio eu hunain fel pobl a chanddynt gyflwr iechyd sy'n cyfyngu ar eu bywydau neu anabledd.

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl sy'n hawlio Lwfans Byw i'r Anabl (DLA) sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, yn ogystal â Chymru gyfan ac ardal gyfunol ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 3.1: Nifer a chanran y bobl â Salwch Cyfyngus Hirdymor (SCH)

Rhanbarth / ardal	SCH	Cyfanswm y Boblogaeth	Cyfran o gyfanswm y boblogaeth
Dwyrain Cymru	222,673	1,129,811	20%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	473,182	1,933,645	24%
Cymru	695,855	3,063,456	23%
Cymru a Lloegr	10,048,441	56,075,912	18%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl yn dangos:

- Bod nifer y bobl sydd â salwch cyfyngus hirdymor yn amrywio'n sylweddol yn y ddau ranbarth yng Nghymru (222,673 yn Nwyrain Cymru a 473,182 yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd), sy'n cynrychioli 20 a 24 y cant o'u poblogaethau yn y drefn honno.
- Bod hyn yn cymharu â'r gyfran ar gyfer Cymru gyfan sef 23 y cant. Mae cyfran y bobl sydd â salwch cyfyngus hirdymor neu anabledd yn y ddau ranbarth ac yng Nghymru gyfan yn llawer uwch na'r gyfran ar gyfer Lloegr, sy'n 18 y cant.

3.2.1 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru

Mae'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol sy'n sail i ddogfennau'r Rhaglen yn nodi bod 124,000 o bobl anabl yn Ardal y Rhaglen yn Nwyrain Cymru yn 2009, neu 11 y cant o gyfanswm y boblogaeth, sydd ychydig yn is na chyfartaledd Cymru.

Mae cyfran y bobl anabl 16-64 oed yn ardaloedd yr awdurdodau lleol o fewn Ardal y Rhaglen yn amrywio o ddeg y cant yn Sir y Fflint (15,000 o bobl) a Sir Fynwy (9,200 o bobl) i 13 y cant yng Nghasnewydd (18,000). Mae'r cyfraddau cyflogaeth ar gyfer pobl anabl yn isel yn Nwyrain Cymru.

3.2.2 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Orllewin Cymru a'r Cymoedd

Mae'r dadansoddiad yn nodi bod 264,000 o bobl anabl yn Ardal y Rhaglen yn 2009, neu 14 y cant o gyfanswm y boblogaeth, sydd ychydig yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru.

Mae cyfran y bobl anabl 16-64 oed yn ardaloedd yr awdurdodau lleol o fewn Ardal y Rhaglen yn amrywio o 11 y cant (8,600 o bobl) yng Ngheredigion i 17 y cant (23,600) yng Nghastell-nedd Port Talbot. Mae cyfraddau cyflogaeth ar gyfer pobl anabl yn isel yn gyffredinol yma hefyd.

3.3 Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

Nid oes unrhyw effeithiau cadarnhaol neu negyddol anghymesur penodol i bobl ag anableddau yn gysylltiedig â'r Flaenoriaeth 'Ymchwil ac Arloesedd'.

Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl anabl yn elwa ar fuddsoddiad mewn gweithgarwch ymchwil ac arloesedd, dim ond na fydd yr effeithiau'n anghymesur o gymharu â'r effeithiau ar y cyhoedd yn gyffredinol.

3.4 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

3.4.1 Effaith: Cefnogaeth i entrepreneuriaid anabl

Mae llawer o bobl anabl yn tueddu i chwilio am fathau o gyflogaeth sydd fwyaf cydnaws â'u cyflwr. Mae ymchwil a gynhaliwyd yn 2010 gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, yn dangos bod y rhan fwyaf o weithwyr anabl yng Nghymru mewn mathau o gyflogaeth sydd o bosibl yn fwy addas ar gyfer eu hanabledd, megis gwaith rhan-amser a hunangyflogaeth. Yn benodol, i bobl sydd ag anableddau sy'n cyfyngu ar eu gallu i weithio, gwelwyd bod hunangyflogaeth yn ffynhonnell waith bwysig.³⁴

Fodd bynnag, nododd Anabledd Cymru, yn ei 'Ddatganiad Polisi Menter',³⁵ fod rhwystrau eang yn bodoli sy'n annog pobl anabl i beidio â chyfranogi mewn menter, gan gynnwys:

- Sut y gall y ddelwedd boblogaidd o entrepreneur fel 'person mentrus' ymosodol elyniaethu'r rhai ag anabledd sy'n dymuno cymryd rhan mewn gweithgarwch menter;
- anweithgarwch economaidd pobl anabl;
- gwahaniaethu;
- diffyg cyfleusterau gwybodaeth, cyfathrebu, seilwaith ac addysg hygyrch; a
- diffyg gwasanaethau cymorth personol ac ariannol.

Yn ogystal, mae gwaith ymchwil arall a wnaed gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol yn 2009 a chan y Bartneriaeth Cyfenter yn 2006 wedi awgrymu, wrth ddechrau busnes newydd, bod llai o bobl anabl yn gofyn am gymorth, o gymharu â phobl nad ydynt yn anabl. Yn ogystal, roedd mwy o bobl anabl na phobl nad ydynt yn anabl yn teimlo bod y broses o wneud cais am grant ar gyfer cyllid busnes yn anodd.³⁶

34 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'An Anatomy of Economic Inequality in Wales'

35 Datganiad Polisi Anabledd Cymru: Menter. Ffynhonnell:
<http://www.disabilitywales.org/cy/amdanom-ni/polisi/>

36 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2009): 'Cydraddoldeb yng Nghymru – Adolygiad Ymchwil'; Cyfenter Development Partnership (2006): 'Disabled People in

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcan Penodol 1

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn; cynlluniau microgyllid a chyllid busnes wedi'i deilwra

Gallai'r ymyriad hwn gefnogi pobl anabl i ddechrau a datblygu eu busnes eu hunain, gan oresgyn y rhwystrau a amlinellir uchod.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 1: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

3.5 Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni

3.5.1 Effaith: Lliniaru tlodi tanwydd ar gyfer pobl anabl

Mae tlodi tanwydd yn parhau i fod yn her i sawl carfan o'r boblogaeth yng Nghymru. Dengys tystiolaeth gan yr Adran Ynni a Newid Hinsawdd fod cyfradd uwch o dlodi tanwydd (17 y cant) ymysg teuluoedd sy'n cynnwys rhywun ag anabledd neu salwch hirdymor o gymharu â chartrefi eraill (13 y cant).³⁷

Canfu Cyngor Defnyddwyr Cymru fod naw y cant o gartrefi a oedd yn cynnwys rhywun â salwch hirdymor, problem iechyd neu anabledd yn cael anhawster i dalu eu biliau nwy a thrydan, o gymharu â chwech y cant o'r holl gartrefi.³⁸

Busnes' Gweler:

<http://new.wales.gov.uk/about/departments/dein/Entres/cyfenter/?lang=en>

37 Adran Ynni a Newid Hinsawdd (2013) 'Fuel poverty 2011 detailed tables'
<https://www.gov.uk/government/publications/fuel-poverty-2011-detailed-tables>

38 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2009): 'Cydraddoldeb yng Nghymru- Adolygiad Ymchwil'

Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni

Amcan Penodol 3 (GCC)/Amcan Penodol 2 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys ystod o fesurau effeithlonrwydd ynni

Gall yr ymyriad hwn arwain at fanteision i ddefnyddwyr ynni domestig, yn enwedig y rhai sydd mewn perygl mawr o ddioddef tlodi tanwydd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 3: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd. Amcan Penodol 2: Dwyrain Cymru

3.6 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

3.6.1 Effaith: Manteision i gyflogaeth a symudedd cymdeithasol yn sgil gwell rhwydweithiau trafndiaeth

Mae pobl anabl yn llawer mwy tebygol o fod yn ddi-waith na charfanau eraill o'r boblogaeth. Yn gyson â hynny, mae pobl anabl wedi bod yn sylweddol llai tebygol o fod yn gyflogedig neu'n hunangyflogedig, ac maent bron dair gwaith yn fwy tebygol o fod yn anweithgar. Fel y dengys tystiolaeth ystadegol gan y Swyddfa Materion Anabledd ac Arolwg y Llafur gan yr ONS:

- Dim ond hanner yr holl bobl anabl o oedran gweithio yn y Deyrnas Unedig sy'n gweithio (50 y cant) o gymharu â thros ddwy ran o dair o bobl nad ydynt yn anabl (78 y cant).
- Mae cyfraddau cyflogaeth yn gyson is ymysg pobl anabl sy'n dioddef o iselder neu orbyrder (37 y cant), salwch meddwl (17 y cant) a'r rhai ag anableddau dysgu difrifol neu benodol (14 y cant) o gymharu â phobl anabl â'r rhan fwyaf o fathau eraill o nam.
- Mae'r gyfradd diweithdra³⁹ ar gyfer pobl anabl 50 y cant yn uwch nag ar gyfer pobl nad ydynt yn anabl - sef 12 y cant ac wyth y cant yn y drefn honno.
- Mae 45 y cant o'r holl bobl anabl yn economaidd anweithgar, o gymharu â dim ond 16 y cant o bobl nad ydynt yn anabl.
- Mae pobl anabl tua thair gwaith yn fwy tebygol o beidio â meddu ar unrhyw gymwysterau o gymharu â phobl nad ydynt yn anabl, a thua hanner mor debygol o feddu ar gymhwyster ar lefel gradd.⁴⁰

39 Yn unol â diffiniad y Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS) o ddiweithdra, mae'r categori 'di-waith ILO' yn cynrychioli'r bobl ganlynol: pobl ddi-waith, pobl sydd eisiau swydd, pobl sydd wedi mynd ati i chwilio am waith yn y pedair wythnos diwethaf ac sydd ar gael i ddechrau gweithio yn y pythefnos nesaf ac sy'n ddi-waith ar hyn o bryd, pobl sydd wedi dod o hyd i swydd ac sy'n aros i ddechrau yn y pythefnos nesaf. Caiff y gyfradd diweithdra ei chyfrifo fel canran o'r boblogaeth economaidd weithgar (dynion 16-64 oed a menywod 16-59 oed), yn hytrach na'r boblogaeth gyfan o'r oedran hwnnw.

Mae sicrhau hygyrchedd yn rhan hanfodol o ddiwallu anghenion pobl anabl, mewn cyflogaeth fel ym mhob agwedd ar fywyd bob dydd. Un rhwystr allweddol i gyflogaeth i lawer o bobl anabl (yn ogystal â phobl â nodweddion gwarchodedig eraill) yn aml yw trafnidiaeth. Nid oes gan 60 y cant o bobl anabl gar ar gael i'r cartref, o gymharu â 27 y cant o'r boblogaeth gyffredinol, felly maent yn fwy dibynnol ar bobl eraill i'w cludo o le i le (fel teulu a ffrindiau) yn ogystal ag ar drafnidiaeth gyhoeddus.⁴¹ Fodd bynnag, mae tua un rhan o bump o'r holl bobl anabl yn dweud eu bod yn cael anawsterau o ran cael mynediad i drafnidiaeth gyhoeddus o ganlyniad i'w nam neu anabledd.

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Penodol 2 (GCC)/Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru):

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Datblygu cyfleusterau trafnidiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy sy'n gwella mynediad i gyflogaeth ac addysg

Mae'r ymyriad hwn yn debygol o wella trafnidiaeth gynaliadwy, sy'n debygol o fod o fudd i bobl anabl sydd am fod mewn cyflogaeth ond sy'n wynebu rhwystrau o ran hygyrchedd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru.

3.7 Casgliadau

Mae potensial i'r Rhaglen ERDF sicrhau manteision anghymesur i bobl anabl nad ydynt yn ymwneud â'r farchnad lafur ar hyn o bryd, yn enwedig drwy wneud gwelliannau i'r seilwaith trafnidiaeth. Bydd llawer o'r effeithiau cadarnhaol posibl, fodd bynnag, yn dibynnu ar weithrediad y Rhaglen ac i ba raddau y gellir teilwra gweithgareddau i fynd i'r afael â'r rhwystrau y gall pobl anabl eu hwynebu mewn menter a chyflogaeth. Caiff hyn ei drafod ymhellach isod ac yng nghasgliadau cyffredinol ac argymhellion yr adroddiad.

3.8 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y Blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn:

40 Swyddfa Materion Anabledd (2013): 'Disability Equality Indicators'. Gweler: <http://odi.dwp.gov.uk/disability-statistics-and-research/disability-equality-indicators.php>

41 Papworth (2010): 'Disability in the United Kingdom 2010'. Gweler: http://www.papworth.org.uk/downloads/disabilityfactsandfigures2010_100202152740.pdf

- Bydd llawer o effeithiau cadarnhaol posibl y Rhaglen ERDF yn dibynnu ar weithrediad y Rhaglen ac i ba raddau y gellir teilwra gweithgareddau i fynd i'r afael â'r rhwystrau y gall pobl anabl eu hwynebu o ran menter a chyflogaeth. Dyma faes lle nad yw anghenion y grŵp hwn yn cael eu diwallu bob tro a dylai prosiectau ddangos bod eu hymyriadau'n hygyrch i ystod o grwpiau cymdeithasol.
 - Bydd hefyd yn hanfodol sicrhau bod anghenion hygyrchedd yn cael eu hymgorffori wrth weithredu Blaenoriaethau'r ERDF lle mae anghenion hygyrchedd yn ymwneud yn benodol â phobl ag anableddau gwahanol. Felly dylid ystyried gofynion hygyrchedd penodol pobl anabl (a deddfwriaeth anabledd, sydd bellach wedi'i chynnwys yn Neddf Cydraddoldeb 2010) wrth gyflwyno'r holl fesurau sy'n gysylltiedig â seilwaith ffisegol. Mae hyn yn cynnwys datblygu cyfleusterau trafndiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy sy'n gwella mynediad i gyflogaeth ac addysg a hefyd darparu mwy o seilwaith sylfaenol megis rampiau, technoleg ar gyfer pobl â nam ar eu golwg a thoiledau i bobl anabl.
 - Yn ogystal, canfu astudiaeth yn 2011 gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol⁴² fod ymosodiadau casineb ac aflonyddwch, ar bobl anabl yn arbennig, yn fwy tebygol o ddigwydd ar neu yng nghyffiniau trafndiaeth gyhoeddus. Fel y nodir uchod, mae pobl anabl yn dibynnu'n fawr ar drafndiaeth gyhoeddus, yn enwedig er mwyn cynnal cyflogaeth a chael mynediad i gyflogaeth. Roedd yr ymatebwyr a gyfwelwyd yn aml yn dweud nad oedd gweithwyr cwmnïau trafndiaeth yn gwneud fawr ddim i atal yr aflonyddwch, neu eu bod yn cam-drin pobl anabl eu hunain hyd yn oed. Canfu'r astudiaeth fod llawer o bobl anabl wedi rhoi'r gorau i ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus o ganlyniad, gan olygu eu bod yn fwy ynysig, wedi'u hallgáu'n gymdeithasol ac yn ei chael hi'n anodd cynnal cyflogaeth.
- Felly, gellid ategu'r mesurau o dan Echel Blaenoriaeth 4 gyda darpariaeth addas ar gyfer diogelwch personol, gan fod pobl anabl, fel aelodau nifer o grwpiau, wedi mynegi pryderon am ddiogelwch personol yn ymwneud â defnyddio trafndiaeth gyhoeddus, yn enwedig gyda'r nos.
- Gellid rhoi ystyriaeth bellach i sut y gellid targedu mesurau ERDF yn benodol i ategu a chefnogi ymyriadau ESF sy'n ymwneud â chefnogi pobl anabl i wella eu sgiliau a chael cyflogaeth. Mae ymyriadau blaenorol llwyddiannus wedi canolbwyntio ar gyngor un-i-un, cymorth i feithrin sgiliau newydd a chael hyfforddiant newydd, gan gynnwys ar gyfer y rhai sydd ag anabledd neu bobl sy'n gadael gofal.

42 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'O'r golwg yng ngolwg pawb'

4. Ailbennu rhywedd

4.1 Cyflwyniad

Mae lluoedd o ddiffiniadau o 'ailbennu rhywedd'. At ddibenion cyfraith cydraddoldeb, diffinnir ailbennu rhywedd fel proses a gynhelir o dan oruchwyliaeth feddygol at y diben o ailbennu rhyw person drwy newid nodweddion ffisiolegol neu nodweddion eraill rhyw, ac sy'n cynnwys unrhyw ran o broses o'r fath. Mae hyn yn golygu nad oes yn rhaid i unigolyn fod wedi cael unrhyw driniaeth neu lawdriniaeth benodol i gael ei amddiffyn gan y gyfraith.⁴³

4.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Nid oes ffigurau swyddogol na ffigurau'r cyfrifiad ar gael ar gyfer nifer y bobl ag amrywiad rhywedd yng Nghymru. Mae'r 'Report of the interdepartmental working group on transsexual people' gan y Swyddfa Gartref, sy'n seiliedig ar ymchwil yn yr Iseldiroedd a'r Alban, yn amcangyfrif bod rhwng 1,300 a 2,000 o bobl drawsrywiol gwrywaidd i fenywaidd a rhwng 250 a 400 o bobl drawsrywiol fenywaidd i wrywaidd yn y DU. Fodd bynnag, mae Press for Change yn amcangyfrif bod oddeutu 5,000 o bobl drawsrywiol ôl-lawdriniaethol.⁴⁴

At hynny, mae ymchwil a gynhaliwyd yn 2008 gan y Gymdeithas Ymchwil ac Addysg Hunaniaeth Rhywedd (GIRES) yn honni bod 6,200 o bobl sydd wedi trawsnewid i rôl ryweddol newydd drwy ymyrraeth feddygol a bod oddeutu 2,335 o Dystysgrifau Cydnabod Rhywedd llawn wedi'u cyhoeddi hyd fis Chwefror 2009. Mae'r ffigurau'n fwy amrywiol os ystyrir y gymuned drawsryweddol yn y DU, lle mae amcangyfrifon yn amrywio o 65,000 i 300,000.⁴⁵

4.3 Effeithiau a chyfleoedd ar draws Echelau Blaenoriaeth yr ERDF

Nid oes unrhyw effeithiau anghymesur wedi'u nodi ar gyfer y nodwedd warchodedig hon o fewn Blaenoriaethau ERDF Rhaglen 2014-2020.

Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl drawsryweddol yn elwa ar fuddsoddiad ERDF, dim ond na fydd unrhyw effeithiau anghymesur arnynt o'u cymharu â'r rhai a brofir gan garfanau eraill o'r cyhoedd yn gyffredinol.

43 Ffynhonnell: Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2012): 'Transgender: what the law says'. Gweler: <http://www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/your-rights/transgender/transgender-what-the-law-says/>

44 Y Swyddfa Gartref (2013): 'Report of the Interdepartmental Working Group on Transsexual People' cited in Office for National Statistics (2009): 'Trans Data Position Paper'

45 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2012): 'Trans Data Position Paper'

4.4 Casgliadau

Mae'n bosibl y bydd pobl drawsryweddol yn cael budd o'r ymyriadau arfaethedig, ond nid oes disgwyl i'r manteision hynny fod yn wahanol i'r manteision i'r boblogaeth yn gyffredinol. Gallai fod cyfleoedd i sicrhau'r effeithiau cadarnhaol mwyaf posibl ar gyfer y nodwedd warchodedig hon, yn enwedig gan fod rhywfaint o dystiolaeth amgylchiadol i ddangos bod mwy o amharodrwydd ymysg pobl drawsryweddol i ofyn am gymorth ariannol gan wasanaethau⁴⁶; bydd hyn yn dibynnu ar sut y gweithredir y Rhaglen.

Yn yr un modd, dylid nodi bod y diffyg dystiolaeth ymchwil ar y nodwedd warchodedig hon a'r materion moesegol a allai fod yn wynebu ymchwilwyr wrth chwilio am y dystiolaeth honno, yn cyfyngu ar y dadansoddiad y gellir ei gyflwyno yn yr adroddiad AEG hwn. Mae'n bwysig serch hynny i brosiectau ymgysylltu â grwpiau a rhwydweithiau trawsryweddol i sicrhau darpariaeth effeithiol.

4.5 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn:

- Mae angen ystyried amharodrwydd pobl drawsryweddol i ofyn am gymorth prif ffrwd wrth ddadansoddi rhwystrau i wasanaethau ariannol. Er mwyn sicrhau bod pobl â'r nodwedd warchodedig hon yn teimlo eu bod yn gallu defnyddio'r gwasanaethau hyn ac yn gallu cael mynediad iddynt, bydd angen i'r flaenoriaeth hon gael ei gweithredu'n briodol, ac o bosibl darparu hyfforddiant i gyd-fynd â hynny yn ôl yr angen.
- Gall troseddau casineb hefyd gael effaith gorfforol a/neu seicolegol sylweddol ar ddioddefwyr a'u teuluoedd gan greu rhwystr i waith parhaus i ddioddefwyr. Er y gall yr effeithiau amrywio, mae'n ymddangos bod nifer o effeithiau yn gyffredin fel y cydnabyddir gan adroddiad y Swyddfa Gartref ar droseddau casineb.⁴⁷ Maent yn cynnwys dicter ac ofni rhagor o ymosodiadau, iselder, cyflyrau iechyd meddwl neu gorfforol presennol yn gwaethygu a mwy o faich ariannol; yn enwedig o ganlyniad i golli incwm drwy gymryd amser i ffwrdd o'r gwaith. Bydd dioddefwyr yn aml yn cymryd camau eu hunain er mwyn lleihau'r tebygolrwydd o ddioddef ymosodiad casineb arall - newid eu hymddangosiad, sut maent yn rhyngweithio ag eraill, eu llety neu batrymau bob dydd hyd yn oed gan gynnwys eu taith i'r gwaith neu ba mor aml y byddant yn gadael eu cartref. Pan fydd person trawsryweddol yn dioddef trosedd casineb ac aflonyddwch - yn enwedig digwyddiadau yn y gweithle - gall hyn fod yn rhwystr i gyflogaeth barhaus.

46 Yr Adolygiad o Gydraddoldebau, (2007): 'Engendered Penalties: Transgender and Transsexual People's Experiences of Inequality and Discrimination'

47 Y Swyddfa Gartref (2009) 'Hate Crime – the cross government action plan'

5. Priodas a phartneriaeth sifil

5.1 Cyflwyniad

Mae priodas a phartneriaeth sifil yn cael eu cynnwys yn Neddf Cydraddoldeb 2010 ar sail gwahaniaethu anghyfreithlon yn unig. Mae'n rhaid trin pobl sy'n briod, neu mewn partneriaeth sifil, yr un fath â phobl nad ydynt yn briod neu mewn partneriaeth sifil ac, yn yr un modd, mae'n rhaid trin partneriaid sifil o'r un rhyw yr un fath â pharau heterorywiol priod ar ystod eang o faterion cyfreithiol.

5.2 Demograffeg

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chyfran y bobl yn Nwyrain Cymru, Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, Cymru a Lloegr a Chymru sy'n briod ac sydd mewn Partneriaeth Sifil

Tabl 5.1: Nifer a chyfran y bobl sy'n briod a nifer a chyfran y bobl sydd mewn partneriaeth sifil.

Rhanbarth / ardal	Y nifer sy'n briod	Y ganran sy'n briod	Y nifer sydd mewn partneriaeth sifil	Y ganran sydd mewn partneriaeth sifil
Dwyrain Cymru	423,692	46%	1,885	0.2%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	743,623	47%	2769	0.2%
Cymru	1,167,315	47%	4654	0.2%
Cymru a Lloegr	21,196,684	47%	104,942	0.2%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011⁴⁸

Awgryma'r tabl fod statws priodasol y boblogaeth ar draws dwy ardal y Rhaglen (gyda 46 y cant o'r boblogaeth yn Nwyrain Cymru a 47 y cant o'r boblogaeth yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd yn briod) yn weddol gyson â'r darlun ar gyfer poblogaeth Cymru (47 y cant) a Chymru a Lloegr (47 y cant).

Mae cyfran y boblogaeth sy'n rhan o Bartneriaeth Sifil yr un fath ar draws pob un o'r pedair ardal (0.2 y cant).

48 Noder nad yw nifer y bobl sy'n briod a'r rhai mewn partneriaethau sifil yn cynnwys y rhai sydd wedi gwahanu ond sydd, yn gyfreithiol, yn dal yn briod neu mewn partneriaeth sifil, y rhai sydd wedi ysgaru neu mewn partneriaeth sifil sydd bellach wedi'i diddymu'n gyfreithiol, neu'r rhai sy'n weddw neu wedi goroesi yn dilyn partneriaeth sifil. Cyfrifwyd y cyfrannau gan ddefnyddio'r boblogaeth dros 16 oed.

5.3 Effeithiau a chyfleoedd ar draws Echelau Blaenoriaeth yr ERDF

Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur mewn perthynas â'r nodwedd warchodedig hon.

Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl sy'n briod neu mewn partneriaethau sifil yn elwa ar fuddsoddiad ERDF, dim ond na fydd unrhyw effeithiau o'r fath yn anghymesur o'u cymharu â'r effeithiau ar eraill.

5.4 Casgliadau

Ni ragwelir y bydd unrhyw effeithiau anghymesur ar y nodwedd warchodedig hon.

5.5 Argymhellion i'w gweithredu

Ar wahân i weithio i sicrhau nad yw'r rhai sydd wedi priodi neu mewn partneriaeth sifil yn dioddef gwahaniaethu anghyfreithlon fel rhan o weithredu'r Rhaglen ERDF, nid oes unrhyw argymhellion penodol ar gyfer gweithredu'r pedair Blaenoriaeth mewn perthynas â'r grŵp hwn.

6. Beichiogrwydd a mamolaeth

6.1 Cyflwyniad

Mae'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol yn diffinio beichiogrwydd fel y cyflwr o fod yn feichiog neu'n disgwyl babi tra bod mamolaeth yn cyfeirio at y cyfnod ar ôl y geni, a chysylltir ef ag absenoldeb mamolaeth yng nghyd-destun cyflogaeth. Pan nad yw yng nghyd-destun gwaith, mae diogelwch rhag gwahaniaethu ar sail mamolaeth yn ymwneud â'r 26 wythnos ar ôl y geni, ac mae hyn yn cynnwys trin menyw yn anffafriol oherwydd ei bod yn bwydo ar y fron.⁴⁹

6.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Yn gyffredinol defnyddir cyfradd genedigaethau fel mesur procsi ar gyfer nodwedd hon gan ei bod yn rhoi darlun cywir o'r gyfradd o fenywod sydd wedi bod yn feichiog ac a fydd yn mynd ymlaen i'r cyfnod a ystyrir yn gyfreithiol yn gyfnod mamolaeth.

Mae'r gyfradd genedigaethau yng Nghymru yn gostwng. Serch hynny, mae ystadegau'r National Childbirth Trust yn nodi bod mwy na 35,000 o fabanod wedi'u geni yng Nghymru yn 2010.⁵⁰

Mae'r tabl isod yn dangos y gyfradd genedigaethau grai ar gyfer y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 6.1: Y Gyfradd Genedigaethau Grai

Rhanbarth / ardal	Genedigaethau Byw	Y Gyfradd Genedigaethau Grai (fesul 1000 o bobl)
Dwyrain Cymru	13,586	12.0
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	22,012	11.4
Cymru	35,598	11.6
Lloegr	688,120	13.0

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl hwn yn dangos:

49 Gweler: <http://www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/new-equality-act-guidance/protected-characteristics-definitions/>

50 Awgrymodd yr NCT fod 36,033 o fabanod wedi'u geni yng Nghymru yn 2010. National Childbirth Trust, (2011), 'Maternity statistics – Wales' Gweler: <http://www.nct.org.uk/professional/research/maternity-statistics/maternity-statistics-wales>

- Er bod cyfradd genedigaethau uwch yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd nag yn Nwyrain Cymru (22,012 o gymharu ag 13,586), eu bod yn debyg yn ôl cyfran (11.4 y cant o gymharu â 12.0 y cant)
- Bod y gyfradd genedigaethau ar gyfer Cymru gyfan (11.6 fesul 1000 o bobl) ychydig yn is na'r gyfradd ar gyfer Lloegr (13.0 fesul 1000).

6.3 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Dengys data'r cyfrifiad nad oedd gan 17 y cant o gartrefi â phlant dibynnol unrhyw fynediad i gar neu fan, ac nid oedd gan 48 y cant o gartrefi unig rieni fynediad i gar neu fan.⁵¹

Yn hynny o beth, gall rhieni plant ifanc yn aml wynebu heriau o ran mynediad, yn enwedig wrth ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus. Dangosodd astudiaeth gan yr Adran Drafnidiaeth ar allgáu cymdeithasol a thrafnidiaeth gyhoeddus fod problemau penodol o ran seilwaith trafndiaeth yn cynnwys:

- Problemau gyda hygyrchedd bygi / pram, a oedd yn arwain at duedd i gerdded
- Dim digon o amser i fynd ar fwrdd ac oddi ar gerbydau trafndiaeth gyhoeddus yn ddiogel gyda babanod a phlant bach
- Amharodrwydd gyrwyr bysiau i addasu ar gyfer plant, peidio â stopio ar gyfer grwpiau o deuluoedd, neu wrthod aros iddynt eistedd
- Cost teithio uchel pan fydd rhai o'r plant yn cyrraedd yr oedran pan fydd rhaid iddynt dalu⁵²

Yn ogystal, gall teithiau gynnwys cadwyni teithio cymhleth, lle nad yw rhieni fel arfer yn gwneud teithiau dwy ffordd syml; gall hyn fod yn ddrud, gall gymryd llawer o amser a gall fod yn llafurus, ac mae'r sefyllfa'n waeth os bydd pobl yn teithio ar drafnidiaeth gyhoeddus tra byddant yn feichiog neu gyda phramiau neu gadeiriau gwrthio.

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Penodol 2 (GCC) ac Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru)

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Datblygu cyfleusterau trafndiaeth rhyngfoddol a chynaliadwy

Mae gan yr ymyriad hwn y potensial i fod o fudd i famau a theuluoedd ifanc.⁵³

51 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'An Anatomy of Inequality in Wales'

52 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'An Anatomy of Inequality in Wales'

53 Yr Adran Drafnidiaeth (2000): 'Social exclusion and the provision of public transport'; Social Exclusion Unit (2003): 'Creu'r Cysylltiadau', t.13

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorrlewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru.

6.4 Effeithiau a Chyfleoedd ar draws Echelau Blaenoriaeth yr ERDF

Nid oes unrhyw effeithiau anghymesur pellach wedi'u nodi ar gyfer y nodwedd warchodedig hon. Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl sy'n feichiog neu sydd â theuluoedd ifanc yn elwa ar fuddsoddiad ERDF, dim ond na fydd unrhyw effeithiau o'r fath yn anghymesur o'u cymharu â'r effeithiau ar eraill.

6.5 Casgliadau

Yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd, mae'n debygol y bydd rhai effeithiau cadarnhaol cyfyngedig ar fenywod beichiog neu sydd â theuluoedd ifanc oherwydd gwell seilwaith trafnidiaeth. Yn Dwyrain Cymru, rhagwelir na fydd unrhyw effaith anghymesur ar y nodwedd warchodedig hon.

6.6 Argymhellion i'w gweithredu

Ar wahân i weithio i sicrhau nad yw menywod beichiog neu sydd yn y cyfnod sy'n cael ei gwmpasu'n gyfreithiol gan absenoldeb mamolaeth yn dioddef gwahaniaethu anghyfreithlon fel rhan o weithredu'r Rhaglen ERDF, nid oes unrhyw argymhellion penodol ar gyfer gweithredu'r pedair Blaenoriaeth mewn perthynas â'r nodwedd warchodedig hon.

7. Hil ac ethnigrwydd

7.1 Cyflwyniad

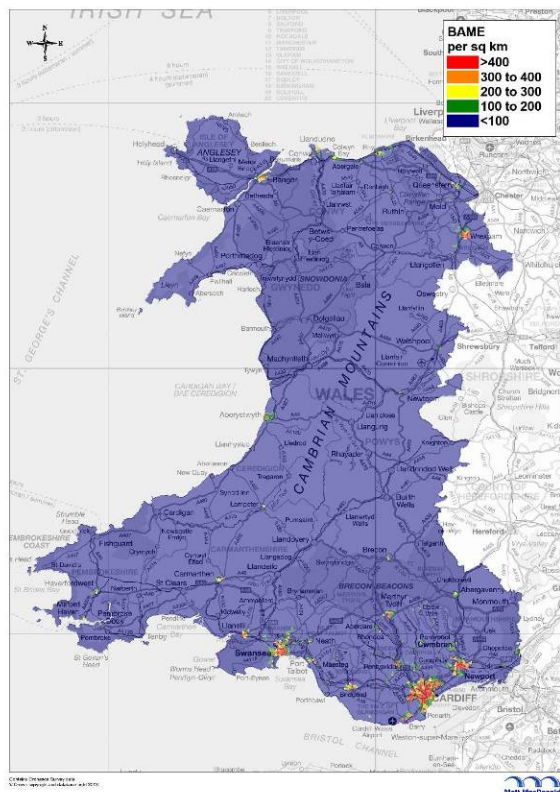
Mae hil ac ethnigrwydd yn cyfeirio at grŵp o bobl a ddiffinnir yn ôl eu hil, eu lliw, a'u cenedligrwydd (gan gynnwys dinasyddiaeth), eu hethnigrwydd neu eu tarddiad cenedlaethol.

Er bod AEGau yn canolbwyntio ar effeithiau posibl Rhaglenni ar bob hil ac ethnigrwydd, maent yn tueddu i nodi gwahaniaethau rhwng pobl o darddiad Gwyn Prydeinig a phobl o grwpiau Du Asiaidd a grwpiau lleiafrifoedd ethnig eraill (PDdLIE). Gwneir hyn oherwydd bod y deilliannau i bobl o grwpiau PDdLIE (gan gynnwys cyrhaeddiad addysgol, cyflogaeth, sgiliau a chymwysterau, iechyd a deilliannau eraill) yn tueddu i fod yn wahanol i'w cymheiriaid Gwyn Prydeinig. Er gwaethaf y ffaith bod y ddau grŵp hyn wedi cael eu gwahanu at ddibenion yr AEG hwn, mae'n werth sôn nad yw cymunedau PDdLIE yn grŵp unffurf a lle bynnag y bo'n bosibl mae angen dadgyfuno data er mwyn creu darlun cywir.

7.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

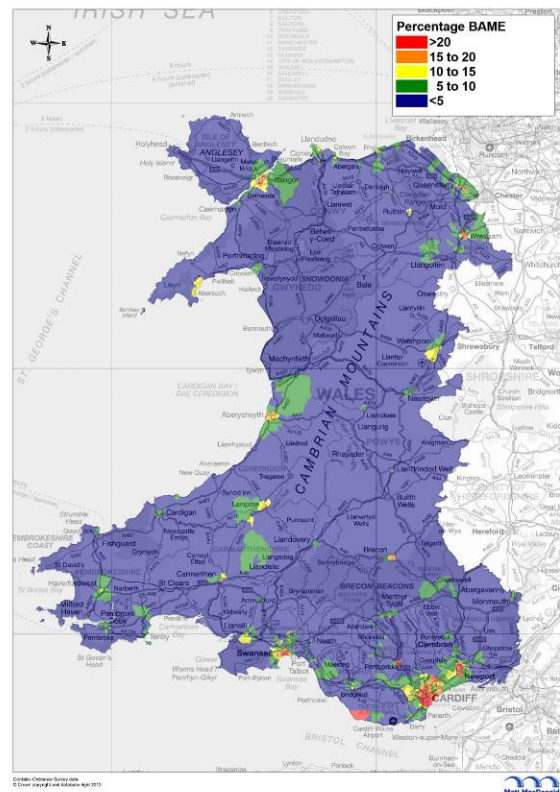
Dylid nodi bod y boblogaeth PDdLIE yng Nghymru yn gymharol fach. Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd a chyfran y bobl o gymunedau PDdLIE yng Nghymru.

Ffigur 7.1: Cymru: Dwysedd PDdLIE

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffigur 7.2: Cymru: Cyfran o Gyfanswm y Boblogaeth PDdLIE

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r map yn dangos:

- Bod poblogaeth y grwpiau PDdLIE yng Nghymru yn fach, gyda 0-10 o PDdLIE fesul cilometr sgwâr ar gyfer y rhan fwyaf o Gymru.
- Mai yn ardaloedd metropolitaidd Caerdydd ac Abertawe y mae'r poblogaethau PDdLIE mwyaf. Ceir hefyd dwysedd poblogaeth uchel wedi'i wahanu yng ngogledd-ddwyrain Cymru, yn nhref Wrecsam.

O ran cyfran, mae dosbarthiad y grwpiau PDdLIE yn debyg:

- Mae sawl cymuned ar hyd arfordir y gogledd a'r de orllewin, mewn ardaloedd fel Bangor, Treffynnon, Hwlfordd a Chaerfyrddin.
- Mae'r gyfran uchaf y PDdLIE yn rhanbarthau poblog y de ddwyrain, lle mae dinasoedd mwyaf Cymru (Abertawe, Caerdydd a Chasnewydd).

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y PDdLIE sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymharu Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 7.1: Nifer a chyfran PDdLIE

Rhanbarth / ardal	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	118,848	11%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	89,158	5%
Cymru	208,006	7%
Cymru a Lloegr	10,941,226	20%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl yn dangos:

- Bod canran lawer uwch o bobl o gymunedau PDdLIE yn byw yn Dwyrain Cymru nag yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd (11 y cant o gymharu â 5 y cant)
- Mai saith y cant yw'r boblogaeth gyffredinol o gymunedau PDdLIE yng Nghymru.
- Bod y ffigur hwn yn sylweddol is na'r gyfran ar gyfer Cymru a Lloegr, sy'n 20 y cant.

A.1.1. Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru

Mae pobl o leiafrifoedd ethnig yn cyfrif am gyfran gymharol fach o'r boblogaeth yn Sir y Fflint, Wrecsam, Powys a Sir Fynwy, gan amrywio o ddau i dri y cant. Mae lleiafrifoedd ethnig yn cyfrif am gyfran gymharol fawr o boblogaeth Caerdydd (un ar ddeg y cant) a phoblogaeth Casnewydd (chwech y cant).

A.1.2. Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Orllewin Cymru a'r Cymoedd

Mae lleiafrifoedd ethnig yn cyfrif am gyfran gymharol fach o boblogaeth Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn amrywio o ddau y cant mewn nifer o ardaloedd yn y Cymoedd i bump y cant yn Abertawe. O gymharu â Chymru a'r DU, mae'r gyfradd gyflogaeth ar gyfer lleiafrifoedd ethnig yn uwch yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd.

7.3 Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

7.3.1 Cyfle: Manteisio ar botensial heb ei gyffwrdd mewn cymunedau PDdLIE

Derbynnir yn gyffredinol bod cryn allu heb ei gyffwrdd yn y maes ymchwil ac arloesedd ymysg nifer o grwpiau cydraddoldeb (gan gynnwys pobl o gymunedau PDdLIE, yn ogystal â menywod, pobl ifanc a phobl anabl). Mae nifer o fanteision a allai fod yn sylweddol i unigolion, cymdeithas a'r economi os bydd modd manteisio'n llwyddiannus ar yr adnoddau yn yr ardaloedd hyn.

Mae'r Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd (OECD) wedi annog cymdeithasau i wneud y gorau o botensial heb ei gyffwrdd cymunedau lleiafrifoedd ethnig a charfanau eraill o gymdeithas nad ydynt yn cael eu defnyddio'n ddigonol.⁵⁴

Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

Amcan Penodol 1

Mae'r gweithgareddau sy'n canolbwyntio ar gynyddu llwyddiant sefydliadau ymchwil yng Nghymru yn cynnwys:

- Meithrin gallu ym maes ymchwil (gallu ffisegol a gallu'n gysylltiedig â phobl), gan ganolbwyntio ar feysydd sydd â photensial ar gyfer datblygu neu gryfhau rhagoriaeth fyd-eang

Gallai'r ymyriad hwn ddatblygu gallu o fewn grwpiau heb eu cyffwrdd, gan gynnwys pobl o gymunedau PDdLIE a rhoi cyfle i gynyddu gweithgarwch yn y maes gan bobl â'r nodwedd hon.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 1: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

7.4 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

7.4.1 Effaith: Cefnogi BBaChau sy'n eiddo i aelodau o gymunedau PDdLIE

Fel y dangosodd ymchwil gan Race for Opportunity⁵⁵, mae gweithwyr sy'n PDdLIE yn dal i gael eu tangynrychioli mewn swyddi rheoli a swyddi lefel uwch. Dim ond 5.7 y cant o'r holl gyfarwyddwyr gwrywaidd a benywaidd yng nghan cwmni'r FTSE sy'n dod o gefnidroedd lleiafrifoedd ethnig⁵⁶ ac mae llai nag un o bob 15 o weithwyr o gefnidroedd PDdLIE yn y DU yn dal swydd reoli.⁵⁷

Serch hynny, mae hunangyflogaeth yn parhau i fod yn ffynhonnell bwysig o weithgarwch economaidd unigol, a chynhyrchiant economaidd cenedlaethol. Yng Nghymru, mae tuag wyth y cant o'r boblogaeth economaidd weithgar yn hunangyflogedig. Fel y dengys data o Gyfrifiad 2011, roedd cyfran uwch o unigolion hunangyflogedig ymysg nifer o grwpiau

⁵⁴ Gweler, er enghraifft: OECD (2012): 'Untapped skills: realising the potential of immigrant students' and OECD (2010): 'Fulfilling promise'

⁵⁵ Race for Opportunity (2011) 'Race to progress'

⁵⁶ Sealy, R a Vinnicombe, S (2012) 'The Female FTSE Board Report, Milestone or Millstone 2012' Canolfan Genedlaethol Cranfield ar gyfer Arweinwyr sy'n Fenywod

⁵⁷ Busnes yn y gymuned (2013) Race and gender: a business case for inclusion' <http://www.bitc.org.uk/issues/workplace-and-employees/race-and-gender>

PDdLIE o gymharu â'r boblogaeth wen (lle ceir cyfradd o wyth y cant)⁵⁸. Roedd hyn yn cynnwys Sipsiwn neu Deithwyr Gwyddelig (10 y cant) a'r cymunedau Indiaidd (10 y cant), Pacistanaidd (15 y cant), Bangladeshaidd (12 y cant) a Tsieineaidd (12 y cant).

Ym mhob cymuned ethnig gall oed hefyd fod yn ffactor sy'n dylanwadu ar hunangyflogaeth. Yn y cymunedau Gwyn Prydeinig, Pacistanaidd, Bangladeshaidd a Tsieineaidd, er enghraifft, mae hyn yn cynnwys unigolion 25 oed a hŷn (25-49) a phobl hŷn o oedran gweithio (50-64). Ar draws pob grŵp oedran, mae cymunedau Sipsiwn a Theithwyr Gwyddelig yn cynnwys cyfran uwch o unigolion hunangyflogedig na'r boblogaeth wen yng Nghymru. Mae pobl hŷn sy'n gweithio (50-64) yn y gymuned Indiaidd Prydeinig hefyd yn fwy tebygol o fod yn hunangyflogedig. Ar y llaw arall, nid oes fawr ddim gwahaniaeth neu ddim gwahaniaeth o gwbl yng nghyfran yr unigolion hunangyflogedig o'r Cymunedau Du Affricanaidd a Du Caribiaidd ac eithrio Sipsiwn a theithwyr Gwyddelig; mae cyfrannau tebyg o bobl ifanc yn hunangyflogedig.

Yn aml mae busnesau PDdLIE, yn eu tro, yn arddangos nodweddion gwahanol i'r busnesau sy'n eiddo i'w cymheiriaid Gwyn Prydeinig. Er enghraifft, roedd busnesau sy'n eiddo i PDdLIE yn fwy tebygol o fod yn newydd, fel y dangosodd astudiaeth o grwpiau lleiafrifoedd ethnig hunangyflogedig a gynhaliwyd gan Bartneriaeth Datblygu Cyfenter⁵⁹. Er enghraifft, datgelodd y canfyddiadau fod 40 y cant o fusnesau PDdLIE wedi bod yn masnachu ers blwyddyn neu lai, o gymharu â 21 y cant o fusnesau nad ydynt yn fusnesau PDdLIE. Dangosodd hefyd fod perchnogion busnesau lleiafrifoedd ethnig yn ymddangos fel pe baent yn fwy ymwybodol na pherchnogion busnes eraill o grantiau a oedd ar gael, ond bod cyfran sylweddol is wedi llwyddo i sicrhau grant o gymharu â'u cymheiriaid Gwyn Prydeinig.⁶⁰

Roedd adroddiad diweddar gan BIS yn amcangyfrif bod 62 y cant o fusnesau bach a chanolig yn cael eu harwain gan grŵp lleiafrifoedd ethnig. Mae hyn yn cyfateb i tua 295,000 o BBaChau. Amcangyfrifir bod BBaChau a arweinir gan grŵp lleiafrifoedd ethnig yn y DU yn cyfrannu tua £30 biliwn at Werth Ychwanegol Gros (neu tua chwech y cant o gyfanswm gwerth ychwanegol gros BBaChau y DU).⁶¹

Fodd bynnag, canfu ymchwil arall gan BIS fod perchnogion busnes sy'n PDdLIE yn ei chael hi'n anodd sicrhau cyllid busnes. Nododd adroddiad BIS a gyhoeddwyd yn 2013 fod effeithiau tarddiad ethnig y perchennog ar fenthycia i BBaChau yn amlwg, gyda chredyd yn fwy tebygol o gael ei wrthod i entrepreneuriaid du. Roedd y banciau a

58 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2013): 'Cyfrifiad 2011'

59 Partneriaeth Datblygu Cyfenter (2006): 'People from Minority Ethnic Groups in Business'. <http://new.wales.gov.uk/about/departments/dein/Entres/cyfenter/?lang=en>

60 Partneriaeth Datblygu Cyfenter (2006): 'People from Minority Ethnic Groups in Business'

61 Yr Adran Busnes, Arloesedd a Sgiliau (2013): 'Small Business Survey 2012: Estimates for Businesses Led by Women and Ethnic Minorities and Social Enterprises in the UK'

wladolwyd yn 2008-9 (o ganlyniad i'r dirwasgiad a'r cwmp yn y sector bancio) yn fwy parod i roi credyd i BBaChau yn gyffredinol na sefydliadau eraill.⁶²

Gall grwpiau PDdLIE hefyd gael eu hanwybyddu o ran ymgysylltiad economaidd a chymorth busnes effeithiol.⁶³ Mae ymchwil wedi dangos bod diffyg gwybodaeth a chynghor ar gael i grwpiau lleiafrifoedd ethnig yng Nghymru o ran cymorth busnes, a chyfranogiad economaidd ehangach.⁶⁴ Yn benodol, mae prinder cynghor ar gael i gymunedau lleiafrifoedd ethnig yng nghanolbarth a gogledd Cymru a hefyd diffyg gwasanaethau cynghor i weithwyr mudol.⁶⁵ Fel y dangosodd astudiaeth gan Gyngor Defnyddwyr Cymru, mae gweithwyr mudol yn wynebu anawsterau penodol o ran cael mynediad i amrywiaeth o wasanaethau cyhoeddus, gan gynnwys cymorth economaidd a chymorth busnes.⁶⁶

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcanion Penodol 1 a 2

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn; cynlluniau microgyllid a chyllid busnes wedi'i deilwra
- Cynghor a mentora i gychwyn busnes

Gallai ymyriadau o'r fath helpu i gefnogi pobl o gefndiroedd PDdLIE (ac yn enwedig y rhai sydd am ddod yn hunangyflogedig ar ôl colli swydd) i redeg eu busnes eu hunain, os cânt eu sefydlu'n briodol i oresgyn rhai o'r rhwystrau traddodiadol a wynebir gan rai cymunedau lleiafrifoedd ethnig.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcanion Penodol 1 a 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru

62 Yr Adran Busnes, Arloesedd a Sgiliau (2013): 'Evaluating Changes in Bank Lending to UK SMEs Over 2001-12 – On-going Tight Credit?'. Gweler: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/193945/bis-13-857-evaluating-changes-in-bank-lending-to-uk-smes-2001-12.pdf

63 Partneriaeth Datblygu Cyfenter (2006): 'People from Minority Ethnic Groups in Business'

64 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'Cydraddoldeb yng Nghymru - Adolygiad Ymchwil'

65 Withers, L. a Sokiri-Munn, Y. (2005) Untangling the Web. Abertawe: MEWN Cymru. Ffynhonnell: <http://www.mewncymru.org.uk/untangling%20the%20web.htm>

66 Thomas, R. (2007) Migrant Workers and Access to Public Services. Caerdydd; Cyngor Defnyddwyr Cymru.

7.5 Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni

Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur o ganlyniad i'r themâu arfaethedig na'u hymyriadau cysylltiedig o fewn y Flaenoriaeth 'Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni'. Nid yw hyn o reidrwydd yn golygu na fydd pobl o gymunedau PDdLIE yn elwa ar fesurau o dan yr Echel Blaenoriaeth hon, dim ond bod y manteision hynny yn annhebygol o gael eu teimlo'n anghymesur o gymharu â charfanau eraill o'r boblogaeth.

7.6 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

7.6.1 Effaith: Gwella mynediad i gyflogaeth drwy seilwaith trafndiaeth

Gall mynediad i drafndiaeth fod yn ffactor allweddol sy'n dylanawdu ar gael mynediad i gyflogaeth a sgiliau. Gall bod yn berchen car wneud gwahaniaeth o ran cadw swydd sefydlog neu ennill cymhwyster. Fodd bynnag, gall y defnydd o gar amrywio yn ôl grŵp ethnig.

Dangosodd Arolwg Teithio Cenedlaethol 2012 fod cyfran yr oedolion (17+ oed) sy'n byw mewn cartref â char ar ei huchaf ymysg y rhai o gefndiroedd Gwyn Prydeinig (81 y cant) ac Asiaidd / Asiaidd Prydeinig (71 y cant). Oedolion o gefndiroedd Du oedd leiaf tebygol o fyw mewn cartref â char (59 y cant).⁶⁷

Er bod cyfran debyg o oedolion o gefndiroedd Asiaidd a Gwyn yn byw mewn cartrefi â char, roedd cyfran uwch o oedolion Asiaidd nad oeddent yn gallu gyrru (19 y cant) o gymharu ag oedolion Gwyn (12 y cant).⁶⁸

O ganlyniad, mae pobl o gymunedau PDdLIE a phobl o gefndiroedd Du yn arbennig, yn aml yn gwneud defnyddio llawer mwy na'r cyfartaledd o wasanaethau bysiau. Yn wir, mae nifer o astudiaethau wedi cadarnhau bod y defnydd o fysiau ymhlith grwpiau nad ydynt yn Wyn yn gymesur o uchel⁶⁹.

Fodd bynnag, gall troseddau casineb fod yn broblem i ddefnyddwyr trafndiaeth sy'n PDdLIE a gall hyn gael effeithiau corfforol a/neu seicolegol sylweddol ar ddioddefwyr a'u teuluoedd. Er y gall yr effeithiau hyn amrywio, mae'n ymddangos bod nifer o effeithiau yn

67 Yr Adran Drafndiaeth (2013): 'National Travel Survey 2012: Travel by car availability, income, ethnic group'

68 Yr Adran Drafndiaeth (2013): 'National Travel Survey 2012: Travel by car availability, income, ethnic group'

69 Y Ganolfan Ymchwil i Bolisi Cymdeithasol (2007): 'Evidence Base Review on Mobility: Choices & Barriers for Different Social Groups'; Owen, D. a Green A. (2000): 'Estimating Commuting Flows for Minority Ethnic Groups in England and Wales' yn y *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26(4); Yr Adran Drafndiaeth (2005): 'Transport Statistics Bulletin: National Travel Survey 2004'

gyffredin i'r rhan fwyaf o ddioddefwyr fel y cydnabyddir gan adroddiad y Swyddfa Gartref ar Droseddau Casineb.⁷⁰ Maent yn cynnwys dicter ac ofni rhagor o ymosodiadau, iselder, cyflyrau iechyd meddwl neu gorfforol presennol yn gwaethgu a mwy o faich ariannol; yn enwedig o ganlyniad i golli incwm drwy gymryd amser i ffwrdd o'r gwaith. Yn ogystal, bydd dioddefwyr yn aml yn cymryd camau eu hunain er mwyn lleihau'r tebygolrwydd o ddioddef ymosodiad arall a allai gynnwys newid y ffordd y maent yn teithio i'r gwaith, neu hyd yn oed pa mor aml y byddant yn gadael y tŷ. Gallai effeithiau corfforol a seicolegol troseddau casineb felly fod yn rhwystr i unigolion o gymunedau PDdLIE rhag cael mynediad i gyflogaeth neu aros mewn cyflogaeth bresennol.

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcan Penodol 2 (GCC) ac Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru)

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Gwelliannau i drafnidiaeth gyhoeddus

Gallai ymyriadau o'r fath helpu i sicrhau manteision anghymesur i'r grŵp hwn

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ac Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru.

7.7 Casgliadau

Mae gan Gymru boblogaeth PDdLIE fach. Mae rhai effeithiau cadarnhaol anghymesur posibl ar gyfer rhai cymunedau PDdLIE yn sgil y cynigion i wella'r seilwaith trafnidiaeth; mae cyfleoedd eraill hefyd o ran cyflwyno mynediad i wasanaethau ariannol a chynghor busnes, fodd bynnag, bydd maint y manteision yn dibynnu ar sut y caiff y mesurau eu gweithredu.

7.8 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y Blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn:

- Dim ond poblogaeth PDdLIE fach sydd yng Nghymru. Wedi dweud hynny, fodd bynnag, ac fel sy'n wir am nodweddion gwarchodedig eraill, rhaid i'r ffordd y gweithredir Blaenoriaethau'r Rhaglen ERDF roi ystyriaeth ddigonol i'r heriau penodol sy'n wynebu cymunedau PDdLIE. Wrth wneud hynny, rhaid ystyried y gwahaniaethau rhwng ac o fewn grwpiau lleiafrifoedd ethnig er mwyn sicrhau bod y manteision yn cael eu gwireddu. Gall methu â gwneud hynny beri i weithgareddau'r Rhaglen atgyfnerthu anghydraddoldebau presennol a chael effeithiau negyddol ar rai grwpiau PDdLIE.

⁷⁰ Y Swyddfa Gartref (2009): 'Hate Crime – the cross government action plan'

- Gallai gwelliannau i'r ddarpariaeth trafndiaeth gyhoeddus sicrhau manteision anghymesur i'r grŵp hwn gan fod pobl o grwpiau PDdLIE yn fwy tebygol o ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus. Fodd bynnag, dim ond os bydd gwelliannau yn ystyried anghenion penodol (megis gofynion ieithyddol) a phryderon (megis pryderon ynghylch diogelwch personol sy'n gysylltiedig ag ymddygiad gwrth-gymdeithasol ac yn aml troseddau casineb, er enghraifft, teithio ar drafnidiaeth gyhoeddus gyda'r nos) y bydd modd sicrhau effeithiau cadarnhaol. Gellir integreiddio mesurau o'r fath ar gam cynnar yn y broses o ddylunio prosiectau ac ymyriadau.
- Gallai mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn (cynlluniau microgyllid a chyllid busnes wedi'i deilwra) helpu i gefnogi pobl o gefndiroedd PDdLIE (ac yn enwedig y rhai sydd am ddod yn hunangyflogedig ar ôl colli swydd) i redeg eu busnes eu hunain, os caiff ei sefydlu'n briodol i oresgyn rhai o'r rhwystrau traddodiadol a wynebier gan rai lleiafrifoedd ethnig. Gellir gweld enghraifft o gyflawni yn y maes hwn yng ngweithgareddau Cronfa JEREMIE Cymru (Adnoddau Ewropeaidd ar y Cyd ar gyfer Busnesau Micro i Ganolig), gwerth £150 miliwn, a reolir gan Cyllid Cymru, sydd ar hyn o bryd yn gweithio i ariannu a chefnogi'r broses o ehangu dros 800 o fusnesau a chreu hyd at 15,000 o swyddi ledled Cymru.⁷¹

⁷¹ Gellir gweld enghraifft benodol o ble mae arian JEREMIE wedi ei ddefnyddio i gefnogi gwaith ymchwil a datblygu yn y cwmni biotechnoleg, Alzeim, sy'n cynhyrchu Galanthamine - a ddefnyddir i drin Clefyd Alzheimer. Gweler: Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru (2011): 'News: JEREMIE – helping business'

8. Crefydd neu gred

8.1 Cyflwyniad

O ran crefydd neu gred, nodir gwahaniaethau rhyngddynt yn aml er mwyn adnabod y rhai sy'n honni eu bod yn arddel yr hyn a elwir yn 'ffydd leiafrifol' sydd, yn y DU, yn tueddu i gynnwys Bwdhaeth, Hindŵaeth, Islam, Iddewiaeth a Sikhiaeth (yn ogystal â chrefyddau eraill fel Baha'i a grwpiau llai fel paganiaid). Nodir y gwahaniaeth hwn oherwydd yn y rhan fwyaf o ardaloedd, mae mwyafrif y boblogaeth yn tueddu i fynegi eu ffydd fel rhyw ffurf neu enwad o Gristnogaeth, fel diffyg crefydd neu ffydd (gan gynnwys anffyddwyr a dyneiddwyr) neu mae'n well ganddynt beidio ag ateb.

8.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl o wahanol grefyddau, ffydd a chredoau sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymharu Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 8.1: Nifer y bobl â chrefydd, ffydd a chred (%)

	Cristion	Bwdhydd	Hindŵ	Iddew	Mwslim	Sikh	Crefydd arall	Dim crefydd	Ni nodwyd crefydd
Dwyrain Cymru	58%	0.3%	0.6%	0.1%	2.9%	0.2%	0.4%	29.5%	7.5%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	57%	0.3%	0.2%	0.0%	0.7%	0.1%	0.4%	33.6%	7.7%
Cymru	58%	0.3%	0.3%	0.1%	1.5%	0.1%	0.4%	32.1%	7.6%
Cymru a Lloegr	59%	0.4%	1.5%	0.5%	4.8%	0.8%	0.4%	25.1%	7.2%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Tabl 8.2: Nifer y bobl â chrefydd, ffydd a chred

	Cristion	Bwdhydd	Hindŵ	Iddew	Mwslim	Sikh	Crefydd arall	Dim crefydd	Ni nodwyd crefydd
Dwyrain Cymru	660,080	3,937	6,838	1,264	33,116	1,745	4,258	333,573	85,000
Gorllewin Cymru a'r	1,103,219	5,180	3,596	800	12,834	1,217	8,447	649,424	148,928

	Cristion	Bwdhydd	Hindŵ	Iddew	Mwslim	Sikh	Crefydd arall	Dim crefydd	Ni nodwyd crefydd
Cymoedd									
Cymru	1,763,299	9,117	10,434	2,064	45,950	2,962	12,705	982,997	233,928
Cymru a Lloegr	33,243,175	247,743	816,633	263,346	2,706,066	423,158	240,530	14,097,229	4,038,032

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tablau'n dangos:

- Bod mwyafrif y boblogaeth yn Nwyrain Cymru yn dweud eu bod yn Gristnogion (58 y cant), ac yna'r rhai heb grefydd (29.5 y cant) a'r rhai na nododd grefydd yn y cyfrifiad diwethaf (7.5 y cant).
- Bod darlun tebyg yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd lle mai Cristnogion yw'r grŵp mwyaf (57 y cant), yna'r rhai heb grefydd a'r rhai na nododd grefydd yn y cyfrifiad diwethaf (33.6 y cant a 7.7 y cant yn y drefn honno).
- Bod mwyafrif y rhai sy'n nodi eu bod yn Fwslimiaid yn byw yn Nwyrain Cymru (2.9 y cant); mae hyn yn sylweddol uwch na'r ganran ar gyfer Gorllewin Cymru a'r Cymoedd (0.7 y cant) a'r ganran ar gyfer Cymru gyfan (1.5 y cant), ond mae'n is na'r ganran ar gyfer Cymru a Lloegr (4.8 y cant).
- Bod yr ystadegau ar gyfer Dwyrain Cymru, Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Chymru gyfan yn debyg i raddau helaeth i'r ffigurau ar gyfer Cymru a Lloegr, gyda mwyafrif y bobl yn dweud eu bod yn Gristnogion, ac yna'r rhai heb grefydd (er bod y ganran hon ychydig yn is, ar 25.1 y cant) a'r bobl na nododd grefydd.

8.3 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

8.3.1 Cyfle: Gwella mynediad i gyllid busnes ar gyfer busnesau Mwslimaidd

Gyda mwy na 45,000 o Fwslimiaid yn byw yng Nghymru, gall mynediad i wasanaeth bancio Sharia fod yn hanfodol bwysig i'r rhai sy'n dymuno dechrau eu busnes eu hunain. Mae cyfraith Sharia yn datgan na ellir gwneud arian o arian - felly ni chaniateir codi neu dderbyn llog.⁷²

⁷² Islamic Bank of Britain (2012): 'Islamic Finance'

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcanion Penodol 1 a 2

Gweithgareddau sy'n canolbwyntio ar gyllid busnes:

- Cefnogi mynediad i gyfalaf a chyllid cychwyn busnes i BBaChau

Mae'r ymyriad hwn yn rhoi cyfle i sicrhau effeithiau cadarnhaol ar gyfer pobl â'r nodwedd warchodedig hon os bydd gweithredu'r Echel Blaenoriaeth yn cynnwys darpariaeth ar gyfer mentrau sy'n sensitif i ffydd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

Amcanion Penodol 1 a 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

8.4 Effeithiau a chyfleoedd ar draws Echelau Blaenoriaeth eraill ERDF

Nid oes unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur wedi'u nodi ar draws y tair Echel Blaenoriaeth ERDF sy'n weddill ar gyfer y nodwedd warchodedig hon.

8.5 Casgliadau

At ei gilydd, mae'r gweithgareddau a'r ymyriadau yn y Blaenoriaethau hyn yn debygol o fod o fudd i bobl o wahanol ffydd, ond nid yw'r effeithiau hyn yn debygol o fod yn fwy na'r effeithiau ar y boblogaeth yn gyffredinol.

Fodd bynnag, mae'n bwysig serch hynny cydnabod gwahaniaethau sy'n seiliedig ar ffydd ac effeithiau'r rhain; er enghraifft, dylid ystyried y ffordd orau o annog noddwyr prosiectau i ymgysylltu â busnesau bach sy'n eiddo i Fwslimiaid i'w helpu i gael mynediad i gyllid a chadw at yr arferion bancio sy'n ofynnol yn ôl cyfraith Sharia.⁷³ Bydd methu â mynd i'r afael â rhwystrau i gyflogaeth / busnes sy'n gysylltiedig â grwpiau penodol yn arwain at risg y bydd heriau sydd wedi ymwreiddio ac allgáu economaidd cymharol yn parhau.

8.6 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn.

- O dan y Flaenoriaeth Cystadleurwydd BBaChau, bydd yn bwysig sicrhau bod prosiectau sy'n cael cyllid yn gallu darparu'r gwasanaethau ariannol perthnasol i bob darpar gwsmer. Dylid rhoi rhywfaint o ystyriaeth i'r ffordd orau o annog hyrwyddwyr i

⁷³ Gweler: Canolfan Bancio a Chyllid Islamaidd y DU (IFBC-UK) yn:
http://ibfc.eu/index.php?option=com_content&task=views&id=43&Itemid=50

ymgysylltu â busnesau bach sy'n eiddo i Fwslimiaid i'w helpu i gael mynediad i gyllid a chadw at yr arferion bancio sy'n ofynnol yn ôl cyfraith Sharia.

- Mae ymarfer presennol yn hyn o beth yn cynnwys sefydlu Canolfan Bancio a Chyllid Islamaidd y DU (IFBC-UK) - un o'r sefydliadau cyntaf yn Ewrop i gynnig darpariaeth addysg weithredol ar Gyllid Islamaidd.⁷⁴ Ceir canolfan addysg Cyllid Islamaidd yng Nghaerdydd, sy'n fenter ddiweddar ar y cyd rhwng Ysgol Fusnes Caerdydd, y Sefydliad Bancio a Chyllid Islamaidd ym Malaysia (IBFIM) a'r Ganolfan Bancio a Chyllid Islamaidd (IBFC-UK). Nod y Rhaglen Hyfforddiant ar Gyllid Islamaidd i Weithwyr Proffesiynol yw helpu sefydliadau ariannol sy'n dymuno cynnig cyrsiau Bancio Islamaidd a chynhyrchion ariannol bancio Islamaidd. Argymhellir yn gryf ymchwilio i ffyrdd o weithio gyda'r Ganolfan a sefydliadau tebyg.

74 Gweler: http://ibfc.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=50

9. Rhyw a rhywedd

9.1 Cyflwyniad

Diffinnir rhyw fel y gwahaniaeth biolegol rhwng dyn a menyw, ond y rôl a gaiff ei phennu'n gymdeithasol ar gyfer dyn a menyw yw rhywedd, sy'n cael ei hategu'n aml gan normau cymdeithasol fel confensiynau gwisg penodol a rolau teuluol sefydledig.

9.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y gwrywod a benywod sy'n byw yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 9.1: Nifer a chyfran y gwrywod a'r benywod

Rhanbarth / ardal	Benywod		Gwrywod	
	Nifer	Canran	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	574,112	51%	555,699	49%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	985,116	51%	948,529	49%
Cymru	1,559,228	51%	1,504,228	49%
Cymru a Lloegr	28,502,536	51%	27,573,376	49%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl hwn yn dangos:

- Bod yr un ganran o fenywod yn byw yn Nwyrain Cymru ac yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd (51 y cant), er gwaethaf y ffaith bod y gwerthoedd yn wahanol iawn oherwydd maint gwahanol y poblogaethau (574,112 yn Nwyrain Cymru a 985,116 yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd).
- Bod canran y menywod sy'n byw yng Nghymru ac yng Nghymru a Lloegr hefyd yn 51 y cant.

9.2.1 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru

Dangosodd y dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Ddwyrain Cymru nifer o dueddiadau ar gyfer y nodwedd warchodedig hon:

- Gwelwyd cynnydd o 6.3 y cant yn nifer y gwrywod tra bod nifer y benywod wedi cynyddu 4.1 y cant.
- Ymhlith y gwahaniaethau nodedig mewn datblygiadau rhywedd mae'r cynnydd mwy ymysg menywod 65 oed a hŷn (18.2 y cant o gynnydd) o gymharu â dynion (14.0 y cant o gynnydd).

9.2.2 Tueddiadau a nodwyd o'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol o Orllewin Cymru a'r Cymoedd

Mae'r dadansoddiad economaidd-gymdeithasol ar gyfer Gorllewin Cymru a'r Cymoedd hefyd yn amlygu tueddiadau ar gyfer y nodwedd warchodedig hon:

- Rhwng 2001 a 2010 cynyddodd nifer y gwrywod 3.3 y cant tra bod nifer y benywod wedi cynyddu 1.2 y cant.
- Ymhlith y gwahaniaethau nodedig mewn datblygiadau rhywedd mae cynnydd mwy ymysg dynion 65 oed a hŷn (16.5 y cant o gynnydd) i gymharu â menywod (5.0 y cant o gynnydd) er bod nifer y menywod yn y grŵp oedran hwn yn fwy na nifer y dynion.
- Cynyddodd nifer y dynion 16 - 24 oed hefyd yn sylweddol gyflymach na nifer y menywod 16 – 24 oed.

9.3 Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

9.3.1 Effaith: Hyrwyddo pynciau STEM ymhlith menywod a merched

Mae adroddiad diweddar gan y fenter gymdeithasol 'Menywod mewn Gwyddoniaeth a Pheirianeg/ Women in Science and Engineering ' (WISE) wedi darganfod, er gwaethaf y dirywiad economaidd, bod 43 y cant o gyflogwyr yn y maes gwyddoniaeth, technoleg, peirianeg a mathemateg (STEM) yn y DU wedi dweud eu bod yn cael anhawster yn recriwtio staff ac mae mwy na'u hanner (52 y cant) hefyd yn disgwyl i'r anhawster wrth recriwtio barhau dros y tair blynedd nesaf.⁷⁵

Mae'r adroddiad yn dangos mai dim ond naw y cant o gyflogeion STEM yn y DU sy'n fenywod ar hyn o bryd. Nodwyd cyngor ac arweiniad gwael ar yrfaoedd, diffyg gwybodaeth am ddewisiadau gyrfa STEM ac absenoldeb modelau rôl benywaidd cadarnhaol fel rhwystrau i fwy o fenywod gyfranogi yn y ddau sector.

Mae ymchwil hefyd yn dangos bod cyngor gyrfaoedd gwael a diffyg modelau rôl benywaidd yn rhwystrau i fenywod ifanc ymuno â phroffesiynau STEM.⁷⁶ Caiff hyn ei adlewyrchu yng nghanlyniadau arolwg a gynhaliwyd yn 2011 gan Girl Guiding UK - lle roedd dau brif reswm dros beidio â dilyn gyrfa mewn gwyddoniaeth a pheirianeg yn cynnwys diffyg gwybodaeth am opsiynau gyrfa (43 y cant) a diffyg modelau rôl benywaidd (43 y cant).⁷⁷

Mae adroddiad a gyhoeddwyd yn 2005 ar ran Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth yn crynhoi'r llenyddiaeth ymchwil ar y rhwystrau i fenywod aros mewn galwedigaethau STEM. Roedd y rhwystrau allweddol yn cynnwys:

- oriau anhyblyg;
- diwylliannau gweithle 'gwrywaidd';

75 CBI, (2011), 'Building for Growth- Business Priorities for Education and Skills'

76 CBI, (2011): 'Building for Growth- Business Priorities for Education and Skills'

77 UKRC – WISE (2012): 'Engaging girls in science technology, engineering and maths: What works?'; Girl guiding UK (2011): 'Girls attitudes 2011'; Engineering UK (2011): 'An investigation in to why the UK has the lowest proportion of female engineers in the EU'.

- oriau gwaith hir;
- agweddau ystrydebol ar ran cyflogwyr; a
- diffyg polisïau i sicrhau cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith.⁷⁸

Roedd pob un o'r rhain yn cyfrannu at brinder menywod mewn categorïau galwedigaethol penodol.

Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

Amcan Penodol 2

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- cynorthwyo busnesau i arloesi (megis mentrau'n seiliedig ar alw neu eco-arloesi) a gwella cadwyni cyflenwi arloesedd rhwng busnesau a chyda'r byd academiaidd.

Mae cyfle i ymyriadau o'r fath gael effeithiau cadarnhaol ar gyfranogiad menywod mewn sectorau ymchwil ac arloesedd nad ydynt, yn draddodiadol, wedi'u cynrychioli'n ddigonol ynddynt, gan gynnwys meysydd STEM.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

9.4 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

9.4.1 Effaith: Cefnogi menywod mewn busnes

Dengys ffigurau ar gyfer Ewrop gyfan mai dim ond 6% o fenywod sy'n berchen ar fusnes yn yr UE ar hyn o bryd a bod 2.8% o fenywod Ewropeaidd yn bwriadu dechrau busnes.⁷⁹ Yn ôl yr Arolwg Blynnyddol o'r Boblogaeth, mae menywod yn llai tebygol o fod yn hunangyflogedig na dynion. Yn 2013, roedd 13% o wrywod yng Nghymru sy'n 16 oed a throsodd yn hunangyflogedig o gymharu â 5% o fenywod⁸⁰.

Mae'r ystadegau hyn yn cael eu hategu gan nifer o brosiectau ymchwil diweddar, gan gynnwys 'Cydraddoldeb yng Nghymru: Adolygiad Ymchwil', a gynhaliwyd ar ran yr EHRC yn 2009, a 'The Global Enterprise Monitor' (2008), sy'n datgan bod ychydig o dan draean o'r holl entrepreneuriaid newydd yng Nghymru yn fenywod.⁸¹

78 Tomlinson, J ar ran Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth (2005): 'Examining the potential for women returners to work in areas of high occupational gender segregation'

79 A View from the European Parliament, (2012), 'SME week: Women entrepreneurs with a migrant background' Gweler:
<http://lidiageringer.wordpress.com/2012/10/17/sme-week-women-entrepreneurs-with-a-migrant-background/>

80 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol ('Arolwg Blynnyddol o'r Boblogaeth' 2013)

81 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'Cydraddoldeb yng Nghymru -

Mewn arolwg o fenywod hunangyflogedig yng Nghymru a gynhaliwyd yn 2013, canfu Chwarae Teg fod mynediad i gyngor, cymorth a chyllid yn parhau i fod yn rhwystrau i fenywod sy'n dechrau busnesau newydd yng Nghymru. Nid oedd bron hanner y menywod a holwyd wedi cael mynediad i gyngor na hyfforddiant pan ddaethant yn hunangyflogedig a dim ond cyfran fach iawn (14%) a oedd wedi cael cymorth gan fanc neu gymdeithas adeiladu, gyda dwy ran o dair (75%) yn hunanariannu eu busnes gan ddefnyddio eu cynilion eu hunain.

Mae'r papur 'Cydraddoldeb yng Nghymru' gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol⁸² yn nodi rhwystrau tebyg sy'n wynebu menywod yn yr amgylchedd busnes, ac yn amlygu'r ffaith eu bod wedi'u tangynrychioli yn y sector hunangyflogaeth. Mae'r rhwystrau yn cynnwys problemau o ran sicrhau cyllid, fel bancwyr (sy'n ddynion yn bennaf) nad ydynt yn eu cymryd o ddifrif; diffyg hunanhyder; diffyg gwybodaeth; a chael eu hallgáu o rwydweithiau busnes.⁸³

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcanion Penodol 1 a 2

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn; cynlluniau micro-gyllid a chyllid busnes wedi'i deilwra

Mae gan ymyriadau o'r fath y potensial i gefnogi menywod sydd eisiau rhedeg eu busnes eu hunain drwy gyflwyno llwybrau mwy hygyrch i gyfalaf a chyllid.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcanion Penodol 1 a 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru.

9.5 Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni

Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur posibl ar gyfer y naill ryw na'r llall yn y maes Blaenoriaeth hwn.

Adolygiad Ymchwil'

82 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, (2011), 'Cydraddoldeb yng Nghymru - Adolygiad Ymchwil'

83 Gweler:

http://www.imagininggrowth.com/en/index.php?option=com_content&view=article&catid=34%3Aarticoli&id=47%3Athe-project&Itemid=82

9.6 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

9.6.1 Effaith: Cefnogi menywod sydd â chyfrifoldebau gofal plant

Nid oes gan un o bob pedwar o gartref fynediad i gar am resymau sy'n cynnwys cost, anabledd a dewis - mae pobl yn dibynnu ar drafnidiaeth gyhoeddus, cerdded a beicio neu ar ffrindiau, teulu neu sefydliadau cymunedol i fynd â hwy o le i le. Pan fydd mynediad i rwydweithiau o'r fath yn gyfyngedig - gall arwain at allgáu cymdeithasol.

Fel y cydnabyddir mewn adroddiad gan yr Adran Drafnidiaeth⁸⁴, mae hygyrchedd trafndiaeth gyhoeddus yn arbennig o bwysig i fenywod - sy'n llai tebygol o gael mynediad i gar. Yn ogystal, gan fod menywod yn fwy tebygol o fod â chyfrifoldebau gofal plant neu gyfrifoldebau gofalu, maent hefyd yn fwy tebygol o ymgymryd â theithiau cymhleth gan ddefnyddio trafndiaeth gyhoeddus a bydd hefyd angen mynediad da i ofal iechyd. Caiff hyn ei adlewyrchu yng nghanlyniadau Arolwg Teithio Cenedlaethol 2012⁸⁵ a oedd yn dangos bod dynion yn gwneud llawer mwy o deithiau mewn car fel gyrwyr (438) o gymharu â menywod (366) ac yn lleol bod menywod yn fwy tebygol o ddefnyddio'r bws (69 o deithiau) o gymharu â dynion (53 o deithiau).

84 Yr Adran Drafnidiaeth (2011) 'The Accessibility Sub-Objective TAG Unit 3.6.3'

85 Yr Adran Drafnidiaeth (2012) 'National Travel Survey 2012'

Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Amcanion Penodol 2 a 4 (Gorllewin Cymru a'r Cymoedd)/ Amcan Penodol 1 (Dwyrain Cymru)

Mae'r gweithgareddau'n cynnwys:

- Buddsoddi mewn seilwaith lleol (megis cyfleusterau hyfforddi neu ofal plant)
- Gwelliannau i drafnidiaeth gyhoeddus

Bydd ymyriadau o'r fath yn cefnogi buddsoddiadau datblygu economaidd ehangach ac yn debygol o gael effaith gadarnhaol anghymesur ar fenywod, sy'n parhau i fod yn fwy tebygol o fod yn gyfrifol am ofal plant yn ystod y dydd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcan Penodol 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd
- Amcan Penodol 4: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd
- Amcan Penodol 1: Dwyrain Cymru

9.7 Casgliadau

Fel gyda nodweddion gwarchodedig eraill, mae gan y Rhaglen ERDF y potensial i sicrhau effeithiau cadarnhaol ar gyfer menywod a merched drwy fynd i'r afael â rhai rhwystrau traddodiadol i fenter a chyflogaeth, megis mynediad cyfyngedig i gyllid a heriau cynyddol o ran cludiant. Fodd bynnag, bydd y ffordd y gweithredir y Rhaglen, unwaith eto, yn hanfodol i sicrhau'r cyfleoedd mwyaf posibl i wella cydraddoldeb rhywiol mewn busnes.

9.8 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn.

- Bydd yn hanfodol sicrhau bod gweithrediad yr Echel Blaenoriaeth Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC)/Cysylltedd (DC) yn rhoi ystyriaeth lawn i sut y mae'r rhwydwaith trafnidiaeth yn gweithredu o ran rhywedd.
- Mae menywod yn defnyddio trafnidiaeth gyhoeddus, yn enwedig bysiau, yn amlach na dynion, ond maent yn aml yn wynebu mwy o rwystrau, ac yn aml yn mynegi pryderon ynglŷn â diogelwch personol, yn enwedig wrth deithio gyda'r nos. Bydd angen i hyn gael ei ystyried wrth wneud gwelliannau i'r seilwaith trafnidiaeth i sicrhau bod manteision yn cronni ar gyfer y grŵp hwn.
- Mae mesurau eraill yn cefnogi dulliau teithio preifat, sy'n dal i dueddu i gael eu defnyddio gan ddynion, yn hytrach na dulliau trafnidiaeth gyhoeddus megis bysiau, a ddefnyddir yn fwy aml gan fenywod. Mae angen i ymyriadau o dan y flaenoriaeth hon,

felly, ystyried yn ofalus sut y byddant yn cefnogi ehangu mynediad i ddulliau teithio cynaliadwy i fenywod (yn ogystal â grwpiau eraill sydd â llai o fynediad i geir preifat).

- Gall buddsoddi yn y seilwaith rheilffyrdd arwain at fudd anghymesur i ddynion gwyn sy'n gweithio. Dylai ymyriadau o dan y flaenoriaeth hon gynnwys darpariaeth ar gyfer ehangu mynediad i deithio ar y trê'n i wahanol grwpiau cymdeithasol-ddemograffig lle bynnag y bo modd. Mae hyn yn cynnwys ymyriadau sy'n canolbwyntio ar fuddsoddi mewn seilwaith lleol (megis cyfleusterau hyfforddiant neu ofal plant) i gefnogi buddsoddiadau datblygu economaidd ehangach sy'n debygol o gael effaith gadarnhaol anghymesur ar fenywod, sy'n parhau i fod yn fwy tebygol o fod yn gyfrifol am ofal plant yn ystod y dydd.
- Bydd hefyd yn bwysig annog cyfranogiad menywod mewn gweithgarwch ymchwil a datblygu er mwyn sicrhau cydbwysedd rhwng y rhywiau a bod yr holl adnoddau cymdeithasol yn cael eu defnyddio.

Gellir gweld arfer da mewn ymyriadau blaenorol yn y 'Gweithgor Cydbwysedd Rhwng y Rhywiau', sef strwythur parhaol o dan Gyngor Gwyddonol y Cyngor Ymchwil Ewropeaidd. Cafodd ei greu yn 2008 i fonitro cydraddoldeb rhywiol drwy broses gyfan y Cyngor Ymchwil Ewropeaidd a'i nod, yn y tymor canolig, yw cyflawni cydbwysedd rhwng y rhywiau ymysg adolygwyr cymheiriaid y Cyngor Ymchwil a chyrff gwneud penderfyniadau eraill, gyda chyfranogiad o 40 y cant o leiaf o'r rhyw sydd wedi'i dangynrychioli

- Yn olaf, o ystyried prinder y menywod sy'n cyfranogi mewn pynciau STEM a gwaith arloesi ac ymchwil ehangach, bydd yn bwysig i bob un o'r meysydd a gwmpesir gan y Flaenoriaeth ymchwil ac arloesedd ystyried sut y bydd mynediad i fenywod a grwpiau cydraddoldeb eraill yn cael ei sicrhau. Mae cyfle i ymyriadau o'r fath gael effeithiau cadarnhaol ar gyfranogiad menywod mewn sectorau ymchwil ac arloesedd nad ydynt, yn draddodiadol, wedi'u cynrychioli'n ddigonol ynddynt, gan gynnwys meysydd STEM.

10. Cyfeiriadedd rhywiol

10.1 Cyflwyniad

Mae cyfeiriadedd rhywiol yn ymwneud ag a yw person yn cael ei ddenu'n rhywiol at rywun o'r un rhyw, y rhyw arall neu'r ddau ryw.

Ychwanegwyd cyfeiriadedd rhywiol at y rhestr o nodweddion gwarchodedig o dan ddarpariaeth Deddf Cydraddoldeb 2010. Yn gyffredinol, mae ystyriaeth o'r nodwedd hon yn canolbwyntio ar bobl lesbiaidd, hoyw a deurywiol sy'n cyfeirio at eu hunain yn aml fel y gymuned LHD. Caiff yr acronym ei ymestyn yn aml i LHDT i gynnwys y boblogaeth drawsryweddol, er bod deddfwriaeth cydraddoldeb bresennol yn eu hystyried ar wahân.

10.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

Nid oes ffigurau swyddogol na ffigurau cyfrifiad cynhwysfawr ar gyfer nifer y bobl LHD yng Nghymru ac mae arolygon gwahanol wedi cynhyrchu canlyniadau gwahanol.

Er enghraifft, mae Stonewall, yr elusen LHD, yn amcangyfrif bod pobl lesbiaidd, hoyw a deurywiol yn cyfrif am oddeutu chwech y cant o boblogaeth y DU.⁸⁶ I'r gwrthwyneb, dangosodd ystadegau arbrolfod a gyhoeddwyd gan yr ONS o ganlyniadau'r Arolwg Integredig o Gartrefi (a gynhaliwyd rhwng mis Ebrill 2011 a mis Mawrth 2012):

- fod 1.5 y cant o oedolion yn y DU yn dweud eu bod yn LHD, tra bod 93.9 y cant yn dweud eu bod yn heterorywiol.
- fod 2.7 y cant o bobl 16 i 24 oed yn y DU yn dweud eu bod yn LHD o gymharu â 0.4 y cant o bobl 65 oed a throsodd.⁸⁷

Mae'r tabl isod yn dangos cyfeiriadedd rhywiol poblogaeth Cymru.

Tabl 10.1: Cyfeiriadedd rhywiol yng Nghymru 2010-2012

	2010/11	2011/12
Heterorywiol / Ddim yn hoyw	94.2	94.8
Hoyw / Lesbiaidd	0.9	1.0
Deurywiol	0.3	0.4
Arall	0.3	0.3
Ddim yn gwybod / Gwrthod dweud	2.9	2.4

86 Stonewall Cymru (2012): 'Pobl Lesbiaidd, Hoyw a Deurywiol (LHD) mewn Chwaraeon: Deall cyfranogiad LHD mewn chwaraeon yng Nghymru' Gweler:

http://www.stonewallcymru.org.uk/documents/pobl_lhd_mewn_chwaraeon.pdf

87 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2012): 'Integrated Household Survey April 2011 to March 2012: Experimental Statistics'. Gweler:

http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_280451.pdf

	2010/11	2011/12
Dim ymateb	1.4	1.0

Ffynhonnell: ONS: Arolwg Integredig o Gartrefi Ebrill 2011 i Fawrth 2012: Ystadegau Arbrolfol

Dim ond 1.4 y cant o'r boblogaeth a nododd eu bod yn LHD yng Nghymru yn 2011-12. Fodd bynnag, dim ond 94.8 y cant a nododd eu bod yn heterorywiol, sy'n golygu bod llawer na nododd eu bod yn heterorywiol wedi penderfynu peidio â datgelu eu rhywioldeb neu nid oeddent yn uniaethu â'r opsiynau a gynigiwyd.

10.3 Cystadleurwydd BBaChau

10.3.1 Cyfle: Cymorth i fusnesau LHD

Mae gwahaniaethu ac erledigaeth yn aml yn cael eu nodi fel rhwystr i gyfranogiad economaidd ehangach ar gyfer pobl LHD. Mae adroddiad gan Gyngres yr Undebau Llafur⁸⁸ yn nodi bod traean o'r holl weithwyr LHD yng Nghymru yn dweud eu bod wedi dioddef aflonyddu yn y gwaith oherwydd eu cyfeiriadedd rhywiol. Ymhellach, mae peth tystiolaeth o'r tu allan i Gymru a ryddhawyd gan Stonewall sy'n awgrymu bod dynion hoyw a lesbiaid yn disgwyl i wasanaethau ariannol wahaniaethu yn eu herbyn a bod amharodrwydd a phryder yn eu plith mewn perthynas â datgan eu cyfeiriadedd rhywiol wrth wneud cais am forgais neu yswiriant. Daw Stonewall i'r casgliad fod pobl hoyw yn fwy tebygol o chwilio am wasanaethau ariannol gan ddarparwyr gwasanaethau hoyw, hyd yn oed os byddant yn ddrutach⁸⁹.

Awgrymodd ymchwil ar ran Asiantaeth Datblygu Llundain hefyd y gallai fod yn anodd i'r gymuned LHD gael mynediad i gyfalaf cychwyn busnes gan fanciau gan fod hyn wedi bod yn wir ar gyfer cymunedau PDDdLIE sydd wedi dioddef gwahaniaethu gan y sector ariannol ac o ganlyniad maent wedi gorfod dibynnu ar ffynonellau cyllid anffurfiol⁹⁰.

Er mwyn i ymyriadau ar draws y flaenoriaeth hon sicrhau manteision anghymesur i entrepreneuriaid LHD bydd angen strategaeth i ganolbwyntio ar rai o'r heriau uchod. Fel arall, yn seiliedig ar ddogfennaeth bresennol y Rhaglen, mae'n annhebygol y bydd unrhyw effeithiau anghymesur ar gyfer y nodwedd warchodedig hon, boed yn gadarnhaol neu'n negyddol.

88 Hunt, C., Davidson, M., Fielden, S. a Hoel, H. ar ran y Comisiwn Cyfle Cyfartal (2007): 'Sexual harassment in the workplace: a literature review. EOC Working Paper Series no. 59'

89 Stonewall (2012): 'A guide to your options if you have been discriminated against under the Equality Act (Sexual Orientation) Regulations 2007'

90 Gavrielides, 2007: 6

Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Amcanion Penodol 1 a 2

Mae'r camau'n cynnwys:

- Mynediad i gyllid dyled, ecwiti a mesanîn, micro-gyllid, cefnogaeth wedi'i dargedu er mwyn i gyflogwyr gyflogi unigolion dan anfantais a chynlluniau cyllid busnes wedi'i deilwra

Gallai ymyriadau fel y rhain ddarparu cyfle i gefnogi Busnesau LHD, pe bai strategaeth briodol yn cael ei rhoi ar waith sy'n mynd i'r afael â rhai o'r heriau a nodwyd.

Yr Ardal Lle Gwelir yr Effaith:

- Amcanion Penodol 1 a 2: Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a Dwyrain Cymru

10.4 Effeithiau ar draws Echelau Blaenoriaeth eraill ERDF

O fewn themâu eraill y Rhaglen ERDF, ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur.

10.5 Casgliadau

Ar y cyfan, mae effaith y Rhaglen ERDF ar bobl â'r nodwedd warchodedig hon yn annhebygol o fod yn anghymesur o wahanol i'r effaith ar y boblogaeth gyfan.

10.6 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn:

- Dylai pob ymyriad o dan y Rhaglen ERDF fod yn hygyrch i bawb, gan gynnwys pobl o gymunedau LHD, nad ydynt efallai yn teimlo bod cefnogaeth prif ffrwd yn diwallu eu hanghenion. Bydd yn rhaid i ymyriadau sy'n anelu at helpu entrepreneuriaid fod yn sensitif i anghenion a phryderon perchnogion busnesau LHD.
- Efallai y bydd angen ymgysylltiad a thrafodaeth ychwanegol er mwyn sicrhau bod yr anghenion hyn yn cael eu deall yn iawn. Gellir datblygu hyn pan benderfynir ar y Rhaglen derfynol.
- Yn benodol, bydd yn bwysig deall y rhwystrau mwy manwl sy'n wynebu perchnogion busnesau LHD i sicrhau bod cefnogaeth yn canolbwyntio ar y meysydd lle mae ei hangen ac i fynd i'r afael ag achosion o wahaniaethu a chanfyddiadau o wahaniaethu ble bynnag y maent yn codi.

11. Y Gymraeg

11.1 Cyflwyniad

Ystyrir bod y Gymraeg yn rhan annatod o dreftadaeth pobl Cymru ac mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod y dylid ei gwarchod. Canfu Cyfrifiad 2011 fod mwy na hanner miliwn o bobl yn honni eu bod yn gallu siarad Cymraeg; mae hyn bron yn un rhan o bump o boblogaeth Cymru.⁹¹ Sefydlodd Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 yr egwyddor, wrth gynnal busnes cyhoeddus ac wrth weinyddu cyfiawnder yng Nghymru, y dylid trin y Gymraeg a'r Saesneg ar y sail eu bod yn gyfartal. Sefydlwyd Bwrdd yr Iaith Gymraeg ym 1993 i oruchwylio gweithrediad y Ddeddf. Dadleuwyd bod gofynion Deddf 1993 yn eu hanfod yn trin y gallu i siarad Cymraeg fel yr hyn y cyfeirir ato ar hyn o bryd fel 'nodwedd warchodedig' ac mae'r meddylfryd hwn yn sicr yn amlwg mewn amrywiol ddatganiadau gan y Llywodraeth. Mae strategaethau Llywodraeth Cymru, Dyfodol Dwyieithog⁹² ac Iaith Pawb⁹³ yn cynnwys ymrwymiad i:

'brif ffrydio'r Gymraeg ym mhrosesau llunio polisiau portffolio pob un o Weinidogion y Cynulliad, yn yr un ffordd ag y gwnaed eisoes gyda chyfle cyfartal...'

Ymhlith y datblygiadau diweddar mae cyflwyno Mesur y Gymraeg, a gafodd Gydsyniad Brenhinol ym mis Chwefror 2011, ac a sefydlodd swyddfa Comisiynydd y Gymraeg.⁹⁴ Yn y bôn, mae'r Mesur a'r Comisiynydd yn disodli Bwrdd yr Iaith Gymraeg o ran hyrwyddo cydraddoldeb rhwng y Gymraeg a'r Saesneg ym maes darparu gwasanaethau cyhoeddus. Mae'n ofynnol i sefydliadau sy'n darparu gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru gyrraedd safonau penodol mewn perthynas â thrin y Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal. Er mwyn symud ymrwymiad at ddwyieithrwydd yn ei flaen felly, bydd yn ofynnol dilyn safonau o'r fath.⁹⁵

- Mae cyfran y siaradwyr Cymraeg bron ddwywaith cymaint yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd (23 y cant) ag y mae yn Nwyrain Cymru (12 y cant).
- Mae nifer y bobl sy'n siarad Cymraeg ychydig dros hanner miliwn ar gyfer Cymru gyfan, sef 19 y cant o'r boblogaeth.

91 Llywodraeth Cymru, (2012); 'Cyfrifiad 2011: Canlyniadau Cyntaf ar yr Iaith Gymraeg'

92 Llywodraeth Cymru (2002a) Dyfodol Dwyieithog: Datganiad Polisi gan Lywodraeth Cynulliad Cymru, Caerdydd: Llywodraeth Cynulliad Cymru.

93 Llywodraeth Cymru (2003b) Iaith Pawb - Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Ddwyieithog. Caerdydd: LIC

94 Mae rhagor o fanylion am Gomisiynydd y Gymraeg ar gael yma:

<http://www.comisiynyddygyymraeg.org/Cymraeg/Pages/Hafan.aspx>

95 Llywodraeth Cynulliad Cymru, (2009): 'Mesur Arfaethedig y Gymraeg 2010.

Memorandwm Esboniadol' Gweler:

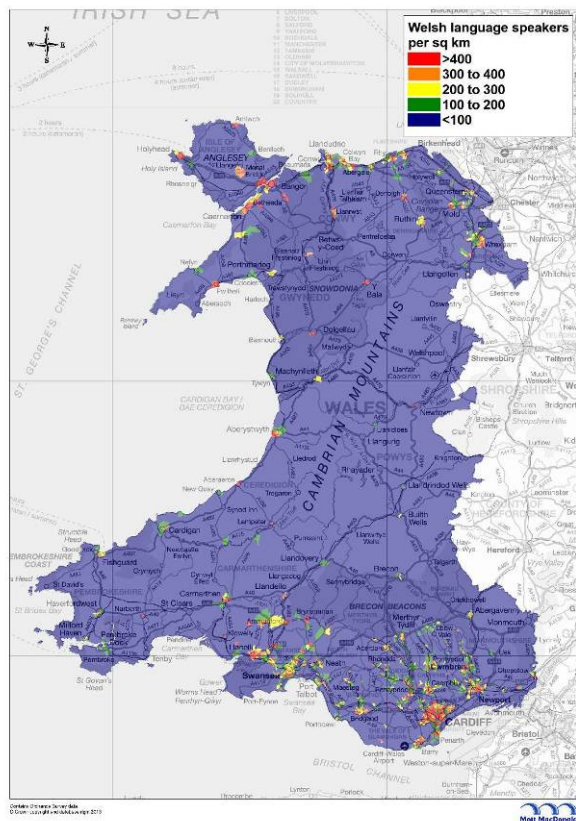
[http://www.cynulliad.cymru/Laid%20Documents/MS-LD7944-EM%20-%20Proposed%20Welsh%20Language%20\(Wales\)%20Measure%20-%20EXPLANATORY%20MEMORANDUM-04032010-170454/ms-ld7944-em-e-Cymraeg.pdf](http://www.cynulliad.cymru/Laid%20Documents/MS-LD7944-EM%20-%20Proposed%20Welsh%20Language%20(Wales)%20Measure%20-%20EXPLANATORY%20MEMORANDUM-04032010-170454/ms-ld7944-em-e-Cymraeg.pdf)

- Mae siaradwyr Cymraeg gryn dipyn yn fwy tebygol o fod yn raddedigion na phobl nad ydynt yn siarad Cymraeg.⁹⁶
- Mae cyfraddau diweithdra yn is ymysg siaradwyr Cymraeg o gymharu â'r rhai sy'n siarad Saesneg yn unig.⁹⁷

11.2 Proffil cymdeithasol-ddemograffig

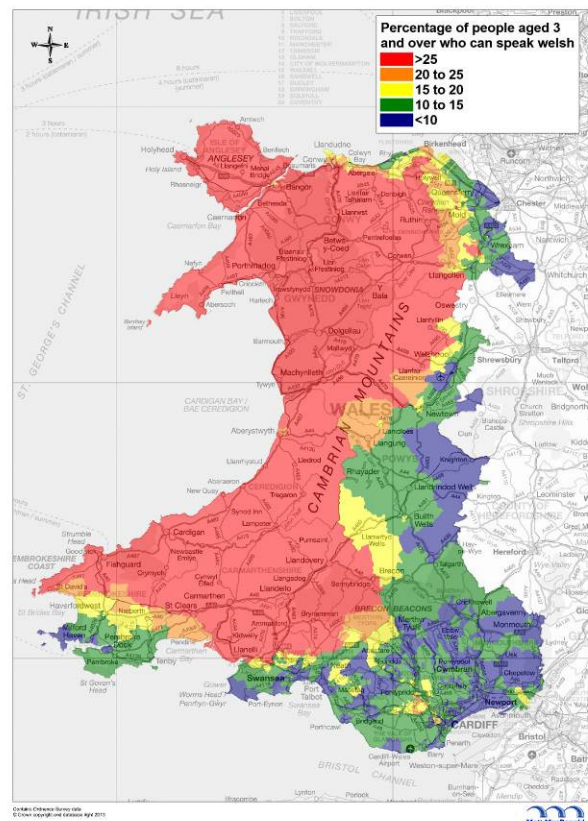
Mae'r mapiau isod yn dangos dwysedd a chyfran y siaradwyr Cymraeg ledled Cymru.

Ffigur 11.1: Dwysedd y siaradwyr Cymraeg

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Ffigur 11.1: Cyfran y siaradwyr Cymraeg

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r mapiau'n dangos:

- Bod dwysedd y boblogaeth o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru yn isel ar y cyfan, gan adlewyrchu dwysedd poblogaeth isel yn gyffredinol ledled y wlad. Mae llai na 100 o siaradwyr Cymraeg fesul cilometr sgwâr yn y rhan fwyaf o Gymru.

96 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'An Anatomy of Inequality in Wales'

97 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'An Anatomy of Inequality in Wales'

- Bod y poblogaethau mwyaf o grwpiau PDdLIE yn ardaloedd trefol y gogledd a'r de - gyda dwyseddau mwy yn y gogledd o gymharu â nodweddion gwarchodedig eraill.
- Yn benodol, bod dwyseddau poblogaeth uchel yma ac acw yng ngogledd Cymru, ym Mangor, Wrecsam, Bethesda a Chaergybi. Mae yna hefyd ddwyseddau poblogaeth uchel wedi'u gwahanu ar draws canol a gorllewin Cymru, yn nhrefi y Drennewydd, Aberystwyth a Phwllheli.

Mae cyfrannau uwch o siaradwyr Cymraeg yn byw yng ngogledd a gorllewin y wlad - yn y rhan fwyaf o'r ardal hon mae mwy na chwarter y boblogaeth yn siarad Cymraeg. Yn draddodiadol mae cyfrannau uwch o siaradwyr Cymraeg yn yr ardaloedd hyn, sy'n ardaloedd gwledig yn bennaf. Mae cyfrannau llawer llai o siaradwyr Cymraeg yn ne a dwyrain y wlad, gan gynnwys yng nghyffiniau Caerdydd, Abertawe a Chasnewydd, yn ogystal â mannau fel Sir Fynwy.

Mae'r tabl isod yn dangos nifer a chanran y bobl sy'n siarad Cymraeg yn y ddau ranbarth yng Nghymru, gan ganiatáu cymhariaeth rhwng Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd, yn ogystal â chymhariaeth rhwng Cymru gyfan ac ardal ehangach Cymru a Lloegr.

Tabl 11.1: Siaradwyr Cymraeg

Rhanbarth / ardal	Nifer	Canran
Dwyrain Cymru	131,698	12%
Gorllewin Cymru a'r Cymoedd	430,318	23%
Cymru	562,016	19%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011

Mae'r tabl hwn yn dangos:

- Bod cyfran y siaradwyr Cymraeg bron ddwywaith cymaint yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd (23 y cant) ag y mae yn Dwyrain Cymru (12 y cant).
- Mae nifer y bobl sy'n siarad Cymraeg ychydig dros hanner miliwn ar gyfer Cymru gyfan, sef 19 y cant o'r boblogaeth.

11.3 Effeithiau ar draws Echelau Blaenoriaeth yr ERDF

11.3.1 Effaith: Cymorth i fusnesau sy'n gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg

Mae cyfle i ymyriadau o fewn Amcanion Penodol yr Echel Blaenoriaeth Cystadleurwydd BBaChau gefnogi ymhellach y rhai sydd am wneud busnes drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag, bydd yr effaith gyffredinol yn dibynnu'n bennaf ar y ffordd y caiff y Flaenoriaeth ei gweithredu.

11.3.2 Effaith: Gwelliannau seilwaith i siaradwyr Cymraeg gwledig

Gall pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yng ngogledd a gorllewin Cymru, lle mae llawer o siaradwyr Cymraeg yn tueddu i fyw hefyd, gael budd o'r ffocws ar y seilwaith

trafnidiaeth a digidol arfaethedig o fewn yr Echelau Blaenoriaeth Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC)/Cysylltedd (DC).

Nid oes unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol anghymesur clir sy'n gysylltiedig â Blaenoriaethau eraill. Gall siaradwyr Cymraeg gael budd o lawer o'r buddsoddiadau ac ymyriadau, ond heb fwy o gamau wedi'u targedu, mae hyn yn annhebygol o fod yn fwy na'r manteision i aelodau eraill o'r boblogaeth.

11.3.1 Cyfle: Cefnogi siaradwyr Cymraeg drwy weithgarwch datblygu economaidd

Mae gwaith blaenorol a wnaed gan Lywodraeth Cymru yn awgrymu bod pob agwedd ar ddatblygu economaidd yn cael effaith uniongyrchol neu anuniongyrchol ar yr iaith Gymraeg. Ond, wrth gynllunio a gweithredu, mae gwerth ychwanegol economaidd yn gysylltiedig ag ystyried datblygiad iaith ar y cyd â datblygu economaidd.⁹⁸

Cyhoeddodd y Gweinidog Busnes, Menter, Technoleg a Gwyddoniaeth y byddai'n sefydlu grŵp Gorchwyl a Gorffen tymor byr i ystyried y cysylltiadau rhwng y Gymraeg a Datblygu Economaidd. Byddai'r grŵp yn adrodd ar ei ganfyddiadau yn nhymor yr Hydref 2013 a'i fwriad oedd llywio strategaeth ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg a datblygu economaidd ar y cyd.⁹⁹ Mae'n bwysig bod gwaith y grŵp ac unrhyw strategaeth sy'n deillio ohono yn cael eu defnyddio yn sail i gynllunio ymyriadau ERDF (yn ogystal ag ESF, ac RDP) a allai ysgogi economi Cymru yn ogystal â chefnogi siaradwyr Cymraeg.

Mae Rhaglenni ERDF 2014-2020 yn cynnig cyfleoedd sylweddol i ymchwilio i ymyriadau sy'n rhyng-gysylltu'r Gymraeg a bywiogrwydd economi Cymru a'u hyrwyddo.

11.4 Casgliadau

Mae rhywfaint o botensial i sicrhau effeithiau cadarnhaol ar siaradwyr Cymraeg ar draws y Rhaglen ERDF. Fodd bynnag, prin iawn yw'r dystiolaeth i gefnogi effeithiau anghymesur uniongyrchol ar y grŵp hwn.

11.5 Argymhellion i'w gweithredu

Argymhellir y mesurau canlynol er mwyn sicrhau bod effeithiau cadarnhaol y Blaenoriaethau yn cael eu gwireddu gan y grŵp hwn:

- Darparu gwasanaethau yn Gymraeg, neu ddarparu opsiwn i ryngweithio yn Gymraeg â sefydliadau sy'n darparu gwasanaethau, fydd y dull craidd o sicrhau bod

98 Datblygu Economaidd a'r Iaith Gymraeg. Rhaglen Weithredu. Llywodraeth Cynulliad Cymru [Heb ddyddiad].

99 Ffynhonnell:

<http://wales.gov.uk/about/cabinet/cabinetstatements/2012/welshlanguageeconomicdev/?lang=cy>

Blaenoriaethau'r Rhaglen ERDF yn gallu cefnogi'r rhai sy'n dewis siarad Cymraeg. Mae cyfle i Themâu'r Flaenoriaeth Cystadleurwydd BBaChau gefnogi ymhellach y rhai sydd am wneud busnes drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag, bydd yr effaith gyffredinol yn dibynnu'n bennaf ar y ffordd y caiff y Flaenoriaeth ei gweithredu.

- Dylid cymryd camau rhagweithiol i nodi arferion da o dan Raglenni ERDF 2007-2013 mewn perthynas ag ymyriadau sy'n canolbwyntio ar hyrwyddo'r cyfleoedd a'r rhyngberthynasau sy'n bodoli rhwng datblygu economaidd a'r iaith Gymraeg ac adeiladu arnynt. Bydd angen i hyn hefyd ystyried y gwaith a gomisiynwyd gan y Gweinidog Busnes, Menter, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth drwy'r grŵp gorchwyl a gorffen ar yr iaith Gymraeg a Datblygu Economaidd.
- Gall pobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yng ngogledd a gorllewin Cymru, lle mae llawer o siaradwyr Cymraeg yn tueddu i fyw, hefyd gael budd o'r ffocws ar y seilwaith digidol a gynigir o fewn y Thema hon. Bydd, felly, yn bwysig sicrhau bod y gallu i gynnig cefnogaeth ddwyieithog ar gael yn y meysydd hynny sydd fwyaf tebygol o fod ei hangen.

12. Rhoi 'sylw dyledus' i gydraddoldeb

12.1 Cyflwyniad

Nod cyffredinol yr adroddiad hwn yw darparu asesiad o effeithiau cadarnhaol a negyddol posibl Rhaglenni Crofneydd Strwythurol 2014-2020 ar bobl sydd â'r naw nodwedd warchodedig o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 (yn ogystal â'r Gymraeg). Fodd bynnag, bwriad yr adroddiad hefyd yw darparu asesiad ynghylch i ba raddau y cydymffurfiodd WEFO â gofynion Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus (y Ddyletswydd Cydraddoldeb), sy'n mynnu bod cyrff cyhoeddus fel Llywodraeth Cymru yn rhoi sylw dyledus i'r tri maes canlynol:

- Dileu gwahaniaethu anghyfreithlon.
- Hyrwyddo cyfle cyfartal.
- Meithrin cysylltiadau da rhwng pobl â nodweddion gwarchodedig ac eraill.

Mae tîm yr asesiad wedi ymgymryd â'r AEG hwn gyda chydweithrediad cydweithwyr yn WEFO. Nodau allweddol y broses oedd:

- deall ble a sut yr ystyriwyd cydraddoldeb yn rhan o'r gwaith o ddatblygu'r Rhaglen;
- arfarnu'r dystiolaeth a'r cofnodion a gadwyd gan WEFO i ddogfennu'r broses honno; ac yn y pen draw;
- darparu tystiolaeth o gydymffurfiaeth â Deddf Cydraddoldeb 2010 a'r Ddyletswydd Cydraddoldeb yn rhan o'r gwaith o ddatblygu dogfennau'r Rhaglen ddrafft.

12.2 Ymgorffori cydraddoldeb yn y broses datblygu Rhaglenni

Mae'r adran hon o'r adroddiad yn trafod i ba raddau y mae WEFO wedi cydymffurfio â dyletswydd cydraddoldeb y sector cyhoeddus i roi 'sylw dyledus' i gydraddoldeb. Mae'n ystyried yn bennaf y mesurau a gymerwyd gan WEFO i sicrhau bod cydraddoldeb yn cael ei ystyried yn briodol yn y gwaith o ddatblygu Rhaglenni 2014-2020. Mae'r adran hon yn cwmpasu Rhaglenni cronfeydd strwythurol gan nad yw'n ymwneud â chynnwys penodol y Rhaglenni, ond â'r mesurau a gymerwyd i ymgorffori cydraddoldeb yn y Rhaglenni yn gyffredinol - ar ffurf proses unigol sy'n cwmpasu'r ESF a'r ERDF fel ei gilydd.

Sicrhau dealltwriaeth fanwl o'r gofynion cydraddoldeb

- Roedd yn orfodol cynnwys 'Cyfle Cyfartal' fel Thema Llorweddol (neu Drawsbynciol) yn Rhaglen 2014-2020, fel y nodwyd gan y Comisiwn Ewropeaidd. O'r cychwyn cyntaf, felly, gwnaed y tîm yn WEFO yn ymwybodol o'r angen i gynnwys ystyriaethau cydraddoldeb wrth gynhyrchu dogfennau ymgynghori'r Rhaglen.
- Mae gan WEFO dîm penodedig ar gyfer y themâu trawsbynciol, yn ogystal â staff Rhaglenni ac ymchwil sy'n meddu ar arbenigedd sy'n canolbwyntio'n benodol ar gydraddoldeb. Mae hyn o fantais i WEFO gan fod pob agwedd ar y gwaith a wnaed gan yr adran yn cael ei hadolygu gan y tîm o safbwynt cydraddoldeb. Roedd tîm y themâu trawsbynciol yn ymwneud â'r gwaith ar gyfer y Rhaglenni ESF ac ERDF fel ei gilydd. Edrychodd y gwaith yn fanwl ar y gweithgaredd arfaethedig a fyddai'n cael ei ariannu yn 2014 o safbwynt cydraddoldeb. Cafodd y broses hon ei hymestyn gan fod y

gofynion o ran Prif Ffrydio Rhywedd a Chyfle Cyfartal wedi eu nodi fel gofynion gorfodol o fewn y Rhaglenni.

- Dylid pwysleisio bod cyfranogiad arbenigwyr cydraddoldeb ac amrywiaeth, felly, wedi bod yn barhaus - gyda Rhaglenni'n newid yn gyson - fel y dengys y dogfennau tystiolaeth canlynol:
 - Papurau briffio ac arweiniad i aelodau o dîm WEFO ar gyfle cyfartal a gofynion y themâu trawsbynciol.
 - Cofnodion cyfarfodydd sy'n amlygu'r pwyslais a roddir ar gydraddoldeb gan WEFO wrth ymdrin â noddwyr prosiectau.
- Wedi dweud hynny, mae tystiolaeth glir bod cynnwys cydraddoldeb wrth ddatblygu'r Rhaglenni yn mynd y tu hwnt i'r gofynion sylfaenol a fynnir gan y Comisiwn. Mae'n amlwg bod y tîm wedi chwilio am gyfleoedd i gefnogi a gwella cyfleoedd ar gyfer cydraddoldeb (ac yn y gorffennol wedi comisiynu prosiectau gyda ffocws ar gydraddoldeb lle roedd y rhain yn ddiffygiol).

Ymgorffori cydraddoldeb yn y dystiolaeth

- Cafodd cydraddoldeb ei gynnwys yn y gwaith o ddatblygu'r dystiolaeth i gefnogi'r Rhaglenni ERDF arfaethedig yn y ffyrdd canlynol:
 - Cafodd ei ymgorffori'n yn bwrpasol yn y strategaethau a'r crynodebau, gydag adran benodedig ar sut yr oedd pob blaenoriaeth yn cyfrannu at gyflawni'r themâu trawsbynciol.
 - Cafodd ei ddefnyddio hefyd fel ffordd o ddadgyfuno data fel rhan o'r gwaith o ddatblygu'r crynodebau ymchwil. Darparodd y crynodebau symiau mawr o dystiolaeth ar wahanol nodweddion gwarchodedig i ddatblygwyr y rhaglen.
 - Cafodd gwaith dadansoddi yn seiliedig ar gydraddoldeb ei gynnal a'i gynnwys yn yr adolygiadau o dystiolaeth, gan gynnwys tîm WEFO yn dadgyfuno a dosbarthu tystiolaeth yn seiliedig ar ymchwil i gydweithwyr eraill yn Llywodraeth Cymru.
 - Defnyddiwyd dadansoddiad economaidd-gymdeithasol i amlygu heriau ac anawsterau ar gyfer grwpiau penodol.

Ymgorffori'r hyn a ddysgwyd yn sgil asesiadau o Raglenni blaenorol

- Dros y pum mlynedd diwethaf mae cyfres barhaus o gyfarfodydd adolygu wedi helpu i wella Rhaglenni Ewropeaidd a gyflawnir yng Nghymru. Mae asesiadau o ystod o brosiectau wedi'u cynnal o safbwynt y thema drawsbynciol Cyfle Cyfartal ac mae'r hyn a ddysgwyd am gyflawni prosiectau wedi bod yn sylweddol.
 - Mae asesiadau wedi cynnwys adolygiadau o brosiectau sy'n canolbwyntio ar annog merched i astudio pynciau STEM, cyfranogiad menywod mewn gweithgarwch economaidd a gwelliannau i'r gwasanaeth rheilffyrdd. Roedd yr asesiadau'n cynnwys datblygu cyfres o argymhellion yn ymwneud â hyrwyddo a thargedu prosiectau, gosod a gweithio tuag at nodau cydraddoldeb, a phrosesau monitro a gwerthuso.
- Mae gwerthusiadau ar lefel rhaglenni hefyd wedi cael eu cynnal drwy gydol Rhaglen 2007-2013. Mae'r rhain wedi cynnwys cyflwyniadau i gontractwyr a/neu noddwyr, yn rhoi manylion eu canfyddiadau yn sgil ymgymryd â'r prosiectau.

- Yn ogystal â gwerthuso prosiectau a Rhaglenni o safbwynt cydraddoldeb, roedd Rhaglenni 2007-2013 ar gyfer ESF ac ERDF yn destun proses AEG helaeth. I ddechrau roedd yr AEGau yn cwmpasu'r tair dyletswydd cydraddoldeb ar gyfer y sector cyhoeddus (rhywedd, ethnigrwydd ac anabledd), ac yn ddiweddarach cawsant eu hehangu i gwmpasu oedran, crefydd, cyfeiriadedd rhywiol, a hunaniaeth ryweddol, gan wneud cyfres o argymhellion i noddwyr a datblygwyr prosiectau a chyrrff a oedd yn eu cyflawni o ran gweithredu'r Rhaglenni yn y dyfodol.
- Hefyd, cafodd data monitro o Raglenni 2007-2013 mewn perthynas â chydraddoldeb eu hymgorffori ym mhrosesau cynllunio Rhaglenni'r dyfodol. Er enghraifft, mae data ar bechnogaeth busnesau a data rheoli wedi'u dadgyfuno fesul grŵp cydraddoldeb, gan gwmpasu'n gyffredinol oedran, rhywedd, anabledd, ac ethnigrwydd lle bynnag y bo'n bosibl.¹⁰⁰ Yn y Rhaglen flaenorol ni chafodd data o'r fath ei gofnodi ac mae hyn felly yn gam sylweddol ymlaen o ran casglu data monitro a gwerthuso.

Datblygu prosesau sydd wedi'u cynllunio i sicrhau bod cydraddoldeb yn cael ei gynnwys.

- Cafodd y Rhaglenni eu hadolygu gan Is-adran Cydraddoldeb, Amrywiaeth a Chynhwysiant Llywodraeth Cymru, a ddaeth i'r casgliad fod gwersi a ddysgwyd mewn perthynas â chydraddoldeb wedi'u hymgorffori yn y gwaith o ddylunio a datblygu'r Rhaglenni newydd.
- Cafodd cydraddoldeb ei ymgorffori hefyd yn y brîff a'r fethodoleg ar gyfer y Rhagwerthusiad o Raglen 2014-2020. Fel rhan o'r broses, aseswyd y thema drawsbynciol cydraddoldeb gan ymarferydd cydraddoldeb annibynnol gyda hanes cadarn o gynnal dadansoddiadau cydraddoldeb. Mae tystiolaeth glir bod sylwebaeth sy'n ymddangos yn sgil y Rhagwerthusiad o'r papurau Blaenoriaeth a'r themâu trawsbynciol wedi'i hymgorffori yn y dogfennau ymgynghori drafft. Roedd hyn yn cynnwys gwella cysondeb terminoleg sy'n ymwneud â chydraddoldeb a'r nodweddion gwarchodedig.
- Drwy gydol Rhaglenni 2007-2013, mae arbenigwyr cydraddoldeb sy'n gweithio yn WEFO wedi'u cynrychioli ym mhob agwedd ar y busnes. Mae hyn wedi sicrhau bod yr 'agenda' cydraddoldeb neu'r themâu trawsbynciol wedi bod yn rhan annatod o'r broses ddysgu a'r gwaith beunyddiol y mae holl staff WEFO yn cael profiad ohono. Mae hyn wedi arwain at roi proffil uwch i gydraddoldeb (a'r themâu trawsbynciol yn gyffredinol) wrth gynnal trafodaethau mewn perthynas â datblygu'r Rhaglenni newydd. Er nad ystyrir cydraddoldeb yn rhan annatod o bob prosiect bob tro, roedd y tîm o'r farn y bu newid o ran ymwybyddiaeth a dealltwriaeth mewn perthynas â'r angen i ystyried cydraddoldeb.
- Mae tîm y themâu trawsbynciol wedi darparu hyfforddiant i staff WEFO ar integreiddio cydraddoldeb wrth ddatblygu a chyflawni Rhaglenni, yn ogystal â sut i ddefnyddio

¹⁰⁰ Nid oedd data am nodweddion gwarchodedig eraill – fel hunaniaeth rywiol, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd a statws priodasol - ar gael i'w cynnwys oherwydd argaeledd data a materion yn ymwneud â diogelu data.

canllawiau themâu trawsbynciol (a ddatblygwyd hefyd gan dîm y themâu trawsbynciol) i asesu cynlluniau prosiectau. Mae tîm y themâu trawsbynciol hefyd yn cynnal diwrnodau cysgodi ar gyfer pob aelod newydd o staff WEFO i roi dealltwriaeth iddynt o'r ffordd mae gwaith y tîm yn cydblethu â gwaith WEFO yn gyffredinol. Mae adborth yn dilyn y diwrnodau hyn wedi bod yn gadarnhaol iawn, gan helpu staff i ddeall sut mae cydraddoldeb yn cydblethu â'r cynllun gwaith cyffredinol.

Integreiddio ar lefel prosiectau

- Fel y nodir ym mhennod y themâu trawsbynciol yn nogfennaeth ddrafft y Rhaglenni, nid yw gweithredu Rhaglenni ESF ac ERDF ar lefel prosiect wedi llwyddo bob tro i gyflawni'r allbwn a'r deilliannau cydraddoldeb, sydd wedi'u hintegreiddio mor glir ar y lefel strategol. Mae lefelau cyflawni targedau cydraddoldeb penodedig mewn rhai Blaenoriaethau wedi bod yn wael yn aml, gyda rhai noddwyr yn annibynadwy.

Dylid nodi, fodd bynnag, bod hyd yn oed hyn wedi arwain at ddysgu gwersi i ddatblygwyr prosiectau a thîm WEFO, yn arbennig mewn perthynas â chasglu gwybodaeth am y sefydliadau y gall ac y dylai'r Rhaglenni ryng-gysylltu â nhw, a natur y perthnasau gwaith y mae angen eu sefydlu er mwyn sicrhau bod deilliannau cydraddoldeb yn cael eu cyflawni.

Ymgysylltu â phartïon cynrychioliadol

- Yn yr amrywiol ffrydiau gwaith sy'n sail i ddatblygiad y Rhaglen, cynhwyswyd cynrychiolwyr o ystod o grwpiau eiriolaeth a grwpiau cynrychioliadol (yn arbennig o grwpiau rhywedd). Ymhlith y rhai a wahoddwyd i gymryd rhan roedd y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, sefydliadau menywod fel Chwarae Teg, cyrff undebau llafur a phrifysgolion. Cynhaliwyd cyfarfodydd gyda chynrychiolwyr y Gymraeg hefyd.

12.2.1 Cyfyngiadau

Dylid nodi bod cynnwys y Rhaglenni eu hunain yn rhannol ddibynnol ar rannau eraill o Lywodraeth Cymru. Nid yw WEFO yn ysgrifennu polisïau ac mae'n ddibynnol ar adrannau eraill i sicrhau bod eu polisïau hwythau hefyd yn cael eu hasesu o ran eu heffaith ar gydraddoldeb. Dylid cofio nad yw rhai polisïau a oedd yn bodoli cyn i Ddeddf Cydraddoldeb 2010 gael ei chyflwyno wedi'u hasesu'n llawn, neu wedi'u hasesu o gwbl hyd yn oed.

12.3 Crynodeb

At ei gilydd, mae'n amlwg bod y broses o ddatblygu Rhaglenni ESF ac ERDF 2014-2020 ar gyfer Cymru wedi ystyried cydraddoldeb yn helaeth. Mae hyn yn seiliedig nid yn unig ar wybodaeth am y gofynion cyfreithiol mewn perthynas â chydraddoldeb ar gyfer cyrff cyhoeddus yng Nghymru a'r DU, ond hefyd ar ymrwymiad gwirioneddol i sicrhau'r canlyniadau cydraddoldeb mwyaf posibl ar gyfer gwahanol rannau o'r boblogaeth.

Mae'r broses hon wedi'i dogfennu'n ofalus gan aelodau o dîm themâu trawsbynciol WEFO gyda'r nod o ymgorffori'r hyn a ddysgwyd wrth ddatblygu'r Rhaglenni newydd. Yn arbennig, mae tystiolaeth o'r broses adolygu barhaus yn ymwneud â phob haen o'r

Rhaglen a'r dull o'i chyflawni wedi'i defnyddio i lywio'r ffordd caiff y themâu trawsbyncio eu hintegreiddio yn y Rhaglen bresennol.

13. Casgliadau ac argymhellion

13.1 Trosolwg

Mae'r bennod olaf hon yn dwyn ynghyd ganfyddiadau'r ymchwil a gynhaliwyd fel rhan o'r AEG hwn. Mae'n rhoi:

- **crynodeb** o'r effeithiau fesul nodwedd warchodedig a fesul Echel Blaenoriaeth ERDF;
- set o **gasgliadau** ar draws yr holl nodweddion gwarchodedig ynglŷn â Rhaglenni ERDF 2014-2020 yn eu cyfanrwydd;
- cyfres o **argymhellion** wedi'u cynllunio i gefnogi'r gwaith o ddatblygu a gweithredu'r Rhaglenni ymhellach a sicrhau cymaint â phosibl o gyfle cyfartal.

13.2 Crynodeb o'r effeithiau

Mae'r adran hon yn rhoi crynodeb o'r effeithiau ar bobl sydd â phob un o'r nodweddion gwarchodedig a gwmpesir gan y Ddeddf Cydraddoldeb (a'r rhai sy'n siarad Cymraeg), yn ogystal ag ar Echelau Blaenoriaeth y Rhaglen ERDF arfaethedig - mae wedi'i chynllunio i grynhoi ble y caiff yr effeithiau eu teimlo a chan bwy.

Mae'r tabl isod yn crynhoi effeithiau a chyfleoedd pob Echel Blaenoriaeth mewn perthynas â phob nodwedd warchodedig a gwmpesir yn yr adroddiad hwn. Mae'r effeithiau wedi'u lliwio'n goch a'r cyfleoedd yn wyrdd.

Tabl 13.1: Effeithiau'r ERDF fesul Nodwedd Warchodedig ac Echel Blaenoriaeth

Nodwedd Warchodedig	Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd	Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau	Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy ac Effeithlonrwydd Ynni	Echel Blaenoriaeth 4: Seilwaith Strategol
Oedran		Effaith: Gwella mynediad i gyllid ar gyfer pobl ifanc	Effaith: Cefnogi pobl hŷn drwy fesurau i drechu tlodi tanwydd	Effaith: Gwella mynediad i swyddi a hyfforddiant i bobl ifanc
		Effaith: Cefnogi entrepreneuriaid ifanc drwy roi cyngor, cymorth ac arweiniad iddynt	Effaith: Manteision anuniongyrchol i blant a phobl hŷn drwy welliannau i ansawdd aer	Effaith: Cefnogi hygyrchedd trafndiaeth i bobl hŷn
		Cyfle: Cefnogi entrepreneuriaid hŷn yn yr economi ddigidol	Cyfle: Cefnogi cyflogaeth yn y sector ynni i bobl ifanc	Cyfle: Gwella cysylltedd digidol i bobl hŷn
Anabledd		Effaith: Cefnogaeth i entrepreneuriaid anabl	Effaith: Lliniaru tlodi tanwydd ar gyfer pobl anabl	Effaith: Manteision i gyflogaeth a symudedd cymdeithasol yn sgil gwell rhwydweithiau trafndiaeth
Ailbennu rhywedd				
Priodas a phartneriaeth sifil				
Beichiogrwydd a mamolaeth				
Hil ac ethnigrwydd	Cyfle: Manteisio ar botensial heb ei gyffwrdd mewn cymunedau PDdLIE	Effaith: Cefnogi BBaChau sy'n eiddo i aelodau o gymunedau PDdLIE		Effaith: Gwella mynediad i gyflogaeth drwy seilwaith trafndiaeth
Crefydd neu gred		Cyfle: Gwella mynediad i gyllid busnes ar gyfer busnesau Mwslimaidd		
Rhyw	Effaith: Hyrwyddo pynciau STEM ymhlith menywod a merched	Effaith: Cefnogi menywod mewn busnes		Effaith: Cefnogi menywod sydd â chyfrifoldebau gofal plant
Cyfeiriadedd rhywiol		Cyfle: Cymorth i fusnesau LHD		
Siaradwyr Cymraeg		Effaith: Cymorth i fusnesau sy'n gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg		Effaith: Gwelliannau seilwaith ar gyfer siaradwyr Cymraeg gwledig
	Effaith: Cefnogi siaradwyr Cymraeg drwy weithgarwch datblygu economaidd			

13.2.1 Effeithiau fesul nodwedd warchodedig

Oherwydd graddau integreiddio'r ystyriaethau cydraddoldeb yn y broses ddatblygu, mae'n annhebygol iawn y bydd unrhyw effeithiau negyddol anghymesur ar unrhyw rai o'r nodweddion a warchodir gan Ddeddf Cydraddoldeb 2010, neu ar y rhai sy'n siarad Cymraeg (fel y trafodir yn Neddf yr Iaith Gymraeg) o ganlyniad i Raglenni ERDF 2014-2020. Nod y Rhaglen yw gwella cystadleurwydd economaidd (maes lle mae llawer o aelodau o grwpiau cydraddoldeb yn cael anhawster) drwy well cymorth busnes, seilwaith a ffocws ar y sector lle y bo'n briodol. Felly, er nad yw'n wir o bell ffordd y bydd pob mesur a gynigir yn Echelau Blaenoriaeth ac Amcanion Penodol y Rhaglenni yn arwain at effeithiau **cadarnhaol** penodol ar gydraddoldeb, mae'r effeithiau'n debygol o fod yn fanteisiol yn gyffredinol.

Mae'r AEG hwn wedi nodi bod rhai pobl â nodweddion gwarchodedig yn debygol iawn o gael budd o'r Rhaglen ERDF. O fewn y Rhaglenni, mae cyfle i ddefnyddio cyfleoedd o ran cymorth busnes a chyllid i gynyddu nifer y menywod, pobl anabl, pobl ifanc a rhai grwpiau PDdLIE a grwpiau crefyddol s'n ymwneud â mentrau newydd a thwf BBaChau.

Mae angen i faterion yn ymwneud â mynediad fod wrth wraidd prosiectau trafnidiaeth a TGCh a ariennir gan ERDF (yn enwedig o ran pobl anabl a phobl hŷn a all wynebu rhwystrau ychwanegol o ran mynediad ac ymgysylltu), ac adlewyrchu dull integredig a chynhwysol. Yn yr un modd, mae angen i gyllid ar gyfer datblygiadau ffisegol wneud y gorau o'r potensial ar gyfer effeithiau cydraddoldeb cadarnhaol a all ddod yn sgil seilwaith ffisegol. Bydd hyn yn golygu peidio â chyfyngu ystyriaethau cydraddoldeb i liniaru effeithiau andwyol, ond cynnwys ffyrdd o wneud y mwyaf o gyfleoedd i integreiddio cydraddoldeb mewn ffordd fwy cyfannol.

Fodd bynnag, mae yr un mor debygol, heb ffocws priodol a thargedu adnoddau at grwpiau penodol (megis pobl anabl, pobl o grwpiau PDdLIE, pobl LHD a phobl drawsrywiol), y bydd nifer o gyfleoedd yn cael eu colli o ran cydraddoldeb. Mae hyn yn arbennig o wir am y nodweddion hynny lle nad oes llawer o dystiolaeth er mwyn cyfeirio gweithgarwch a ariennir gan ERDF, fel ailbennu rhywedd a chyfeiriadedd rhywiol. Mae'r sefyllfa'n debyg gyda Rhaglenni'r ESF a chaiff hyn ei drafod ymhellach yn yr argymhellion isod.

13.2.2 Effeithiau fesul Echel Blaenoriaeth

Amlinellir y blaenoriaethau allweddol ar gyfer y Rhaglen ERDF yn nhabl 13.1 isod:

13.2.2.1 Echel Blaenoriaeth 1: Ymchwil ac Arloesedd

Mae'r effeithiau o dan Echel Blaenoriaeth 1 yn gyfyngedig ac mae'r Thema Llorweddol 'Cyfle Cyfartal' yn llai amlwg nag mewn ardaloedd eraill a gwmpesir gan y Rhaglenni ERDF. Er enghraifft, mae'r pwyslais ar ymchwil ac arloesedd mewn prifysgolion yn awgrymu y gall fod rhai manteision i bobl ifanc yn arbennig, ond nid yw hyn wedi'i ddiffinio'n glir bob tro.

Mae prif effaith yr Echel Blaenoriaeth hon yn canolbwyntio ar y cyfle y mae'n ei ddarparu ar gyfer effeithiau cadarnhaol eraill o ganlyniad i wneud y defnydd gorau o adnoddau na fanteisiwyd arnynt o'r blaen mewn cymunedau neu grwpiau penodol (megis menywod, grwpiau PDdLIE, pobl anabl neu bobl hŷn) a all wynebu rhwystrau i ymgysylltu â'r math hwn o weithgaredd.

13.2.2.2 Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau

Mae Echel Blaenoriaeth 2: Cystadleurwydd BBaChau yn cael effaith gadarnhaol allweddol ar ystod o nodweddion gwarchodedig. Mae llawer o bobl â nodweddion gwarchodedig yn wynebu rhwystrau o ran dechrau busnes, ehangu busnes, cael mynediad i gredyd a chyfalaf neu gymryd rhan mewn gweithgarwch menter arall. Mae'r rhwystrau hyn yn aml yn canolbwyntio ar fynediad i gyllid cychwyn busnes a gwasanaethau cymorth parhaus. Felly, mae cyfle i'r Flaenoriaeth gael effeithiau cadarnhaol ar grwpiau amrywiol gan gynnwys menywod, pobl ifanc a phobl hŷn, pobl o gymunedau PDdLIE, pobl LHD a thrawsryweddol, a phobl o grwpiau crefyddol lleiafrifol.

13.2.2.3 Echel Blaenoriaeth 3: Ynni Adnewyddadwy / Effeithlonrwydd Ynni

Mae Echel Blaenoriaeth 3 yn cynnwys nifer o fesurau allweddol nad ydynt o reidrwydd yn cael effeithiau anghymesur ar bobl â nodweddion gwarchodedig. Fodd bynnag, mae hyrwyddo effeithlonrwydd ynni a chynlluniau ategol a luniwyd i gyflawni addasiadau effeithlonrwydd i dai cymdeithasol a chartrefi preifat yn debygol o gael effeithiau ariannol cadarnhaol ar grwpiau cydraddoldeb sy'n fwy tebygol o fod ar incwm isel, fel pobl anabl a phobl hŷn.

Bydd mynd i'r afael â thlodi tanwydd yn fwriadol - ffactor arall sy'n effeithio'n anghymesur ar grwpiau cydraddoldeb penodol - yn helpu i wella ansawdd bywyd ar gyfer, er enghraifft, pobl anabl a phobl hŷn.

Yn olaf, yn anuniongyrchol, mae cyfle i gynyddu swyddi sydd ar gael yng Nghymru yn sgil ehangu'r sector ynni a gallai hyn helpu i liniaru materion megis diweithdra ymysg ieuenctid.

13.2.2.4 Echel Blaenoriaeth 4: Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) /Cysylltedd (DC)

Mae cysylltu pobl â swyddi yn flaenoriaeth allweddol yng Nghymru ac mae Echel Blaenoriaeth 4 yn targedu nifer o feysydd lle mae cysylltedd yn effeithio ar berfformiad economaidd. Mae gan lawer o grwpiau â nodweddion gwarchodedig (yn arbennig pobl ifanc, pobl hŷn, rhai grwpiau PDdLIE, pobl anabl a menywod) lai o fynediad i drafnidiaeth breifat ac maent yn fwy dibynnol ar drafnidiaeth gyhoeddus, sy'n gallu creu heriau o ran ymuno â'r farchnad lafur a pharhau i gymryd rhan ynddi a chreu risg o allgáu economaidd a chymdeithasol.

Mae buddsoddi mewn dulliau trafnidiaeth cynaliadwy, felly, yn debygol o arwain at fanteision anghymesur i'r rhai sy'n dibynnu fwyaf ar drafnidiaeth gyhoeddus, gan gyflwyno mwy o opsiynau ar gyfer cyfranogi mewn cyflogaeth, addysg a gweithgareddau

cymdeithasol eraill. Er mwyn i unrhyw ymyriadau gynyddu cyfranogiad yn effeithiol, bydd angen mynd i'r afael â phryderon y grwpiau hyn am ddiogelwch wrth eu rhoi ar waith.

13.3 Casgliadau

Mae datblygiad Rhaglenni Gweithredol yr ERDF ar gyfer Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd yn dangos ymagwedd integredig tuag at gydraddoldeb ar ran Llywodraeth Cymru. Mae'r casgliadau a amlinellir isod yn ystyried agweddau penodol ar y Rhaglen gan gynnwys: cydymffurfiaeth â deddfwriaeth a chyfraniad at nodau strategol; integreiddio'r Themâu Llorweddol; y Rhaglen yn y ddau ranbarth yng Nghymru; a phwysigrwydd gweithredu.

13.3.1 Asesiad cyffredinol o effaith

Mae Llywodraeth Cymru wedi darparu Rhaglenni ar gyfer buddsoddi mewn busnesau a seilwaith sydd â photensial i fod o fudd i rai pobl â nodweddion gwarchodedig.

Casgliad tîm yr AEG yw y bydd Rhaglenni Gweithredol yr ERDF yn Nwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd ar gyfer y cyfnod 2014-2020 yn arwain yn gyffredinol at effeithiau cadarnhaol ar bobl â nodweddion gwarchodedig. Bydd rhai o'r effeithiau hyn yn cael eu teimlo gan bawb sy'n gymwys yn yr ardaloedd hyn (gan gynnwys pobl â nodweddion gwarchodedig), a bydd eraill yn effeithio'n anghymesur ar grwpiau gwarchodedig penodol. Ochr yn ochr â hyn, mae'r aseswyr o'r farn ei bod yn annhebygol y bydd unrhyw effeithiau negyddol anghymesur ar unrhyw nodweddion gwarchodedig.

Fodd bynnag, mae'r aseswyr hefyd yn credu nad yw manteision y Rhaglenni i grwpiau penodol yn amlwg bob tro. Yn benodol, ni fydd rhai effeithiau posibl yn cael eu teimlo oni bai bod camau yn cael eu cymryd fel rhan o weithredu'r Rhaglenni a'r prosiectau i sicrhau ffocws priodol a hygyrchedd digonol.

Yn ogystal, mae effeithiau'r Rhaglenni arfaethedig yn llai helaeth na'r rhai ar gyfer y Rhaglenni ESF cysylltiedig. Mae hyn oherwydd y meysydd ymyrraeth a gwmpesir gan yr Echelau Blaenoriaeth - mae'r ffocws ar ymchwil, ynni, a seilwaith yn debygol o gael llai o effeithiau uniongyrchol na ffocws ar gyflogaeth a sgiliau. Mae effeithiau cadarnhaol posibl Rhaglen 2014-2020 fwyaf tebygol o gael eu gwireddu os caiff y Rhaglen ei gweithredu'n effeithiol.

13.3.2 Cyfraniad at bolisi a nodau strategol

Mae gan Rhaglenni Gweithredol ERDF 2014-2020 y gallu i gyfrannu at gyflawni uchelgeisiau Ewrop, y DU a Chymru mewn perthynas â chydaddoldeb - yn arbennig cyflawni nodau Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus i fynd i'r afael â gwahaniaethu, hyrwyddo cyfle cyfartal ac (i raddau llai) meithrin cysylltiadau da rhwng grwpiau cymdeithasol a demograffig.

Mae nifer o fesurau o fewn y Rhaglen - gan gynnwys nifer o weithgareddau arfaethedig yn yr Echel Blaenoriaeth 'Cystadleurwydd BBaChau' - a all gael effeithiau cadarnhaol uniongyrchol. Yn ogystal, mae gan fesurau trafndiaeth gynaliadwy o fewn yr Echel

Blaenoriaeth 'Cysylltedd a Datblygu Trefol Cynaliadwy (GCC) / Cysylltedd (DC)' ac ymyriadau sy'n canolbwyntio ar ynni domestig y potensial i sicrhau manteision cadarnhaol llai uniongyrchol i bobl â nodweddion gwarchodedig. Os cânt eu gweithredu'n briodol, *gallent* fynd i'r afael ag amrywiol anawsterau sy'n wynebu'r grwpiau hyn ac o ganlyniad arwain at effeithiau cadarnhaol hirdymor. Bydd y rhain yn helpu i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau wrth ddarparu gwasanaethau cyhoeddus, a chefnogi pobl â nodweddion gwarchodedig i ymgysylltu'n economaidd.

Yn hyn o beth mae gan y Rhaglen hefyd y potensial i gyfrannu at gyrraedd nodau Ewrop 2020 drwy gefnogi'r llwyfan Ewropeaidd yn erbyn tlodi, sydd wedi'i gynllunio i sicrhau cydlyniant economaidd, cymdeithasol a thiriogaethol, gan warantu parch at hawliau sylfaenol pobl sy'n profi tlodi ac allgáu cymdeithasol, a'u galluogi i fyw gydag urddas a chymryd rhan weithgar mewn cymdeithas. Gall gyflawni hyn drwy gefnogi pump o'r Amcanion Thematig a bennwyd gan yr Undeb Ewropeaidd ar gyfer y Cronfeydd Strwythurol ar gyfer 2014 - 2020 sef:

- (1) cryfhau ymchwil, datblygiad technolegol ac arloesedd
- (2) gwella mynediad i dechnolegau gwybodaeth a chyfathrebu, y defnydd ohonynt a'u hansawdd
- (3) gwella cystadleurwydd busnesau bach a chanolig
- (4) cefnogi'r symudiad tuag at economi carbon isel ym mhob sector
- (9) hyrwyddo cynhwysiant cymdeithasol a threchu tlodi¹⁰¹ □

At ei gilydd, mae dogfennau drafft y Rhaglen ERDF ar gyfer 2014-2020 yn cyflawni gofynion Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus i ddangos sylw priodol i nodweddion gwarchodedig, ac yn dangos bod ystyriaethau cydraddoldeb wedi'u hintegreiddio'n glir wrth eu datblygu.

13.3.3 Integreiddio'r Themâu Llorweddol

Ffordd allweddol o gyflawni cydraddoldeb drwy Raglenni'r ERDF yw drwy'r Themâu Llorweddol. Mae'r Themâu yn orfodol ac wedi'u pennu gan y Comisiwn Ewropeaidd; mae'r ffaith hon yn egluro'n rhannol pam mae lefel mor uchel o integreiddio themâu cydraddoldeb a chynaliadwyedd o fewn y Rhaglenni ERDF (ac ESF).

Ceir cydnabyddiaeth glir ar ran WEFO fod 'goresgyn anghydraddoldebau yn cyfrannu at effeithiolrwydd cyffredinol cronfeydd CSF'. Drwy fabwysiadu 'Cyfle Cyfartal' ochr yn ochr â 'Datblygu Cynaliadwy' fel y Themâu Llorweddol ar gyfer Rhaglen ERDF 2014-2020, mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi materion cymdeithasol wrth wraidd ei strategaeth. Mae hyn yn dilyn hanes cadarn o integreiddio cydraddoldeb ar lefel Rhaglen, ac mae'n adlewyrchu tirwedd polisi cenedlaethol gyfnewidiol sy'n rhoi lle cadarn i gydraddoldeb yn ei hoffer arfarnu ac asesu. Fodd bynnag, cydnabyddir bod bwch yn bodoli o hyd rhwng i ba raddau y caiff ystyriaethau cydraddoldeb eu hintegreiddio mewn strategaethau ar lefel Rhaglen a gweithredu a chyflawni ar lefel prosiect.

101 Gweler: <http://www.estlat.eu/2014/thematic-objectives/>

Cam nesaf allweddol i Lywodraeth Cymru, felly, fydd gweithio gyda phrosiectau a'u noddwyr i sefydlu mecanweithiau realistig a dibynadwy ar gyfer monitro a gwerthuso effaith prosiectau sy'n cael eu cyllido o dan y Rhaglen newydd i sicrhau bod amcanion y Thema 'Cyfle Cyfartal' yn cael eu cyflawni.

Ar y cyfan, mae'r Thema 'Cyfle Cyfartal' wedi cael ei hintegreiddio'n weddol dda yn nogfen y Rhaglen ERDF. Mae rhywfaint o dystiolaeth o fylchau a nifer o feysydd Blaenoriaeth lle na cheir unrhyw gyfeiriad sylweddol at faterion sy'n ymwneud â chydaddoldeb y tu hwnt i gyfeiriad bras at y Thema. Mae hyn yn awgrymu diffyg integreiddio yn ymarferol. Caiff hyn ei esbonio'n rhannol gan y ffaith bod llai o orgyffwrdd rhwng cynnwys dogfen y Rhaglen a'r agenda cydraddoldeb, ond mewn rhai achosion ymddengys fod yr angen i ystyried cydraddoldeb yn fwy o ystyriaeth ychwanegol nag o egwyddor sylfaenol wrth lunio'r Rhaglen.

Er mwyn deall effaith y Thema 'Cyfle Cyfartal' ar gyfer y dyfodol, bydd angen i WEFO asesu mewn ffordd ymarferol a mesuradwy i ba raddau y mae'r rhaglen ERDF yn llwyddo i hyrwyddo cyfle cyfartal ar gyfer y grwpiau a warchodir gan y Ddeddf Cydraddoldeb, mynd i'r afael â gwahaniaethu yn eu herbyn, a meithrin cydlyniant rhyngddynt. Trafodir hyn ymhellach yn yr argymhellion isod.

13.3.4 Trefniadau gweithredu

Barn tîm yr AEG yw bod gan y Rhaglen y potensial i wireddu manteision i rai grwpiau cydraddoldeb. Fodd bynnag, yn y mwyafrif helaeth o achosion, mae'r effeithiau cadarnhaol yn dibynnu i raddau helaeth ar y ffordd y cânt eu cyflawni.

Mae WEFO, yn y gorffennol, wedi cydnabod mai ar y cam gweithredu y gwelwyd y diffyg mwyaf o ran cyflawni uchelgeisiau cydraddoldeb. Gweithredu, felly, fydd un o'r meysydd pwysicaf i'w hystyried o ran cydraddoldeb.

Caiff hyn ei adlewyrchu yn y penodau unigol, y mae eu casgliadau'n annog ystyried yn ofalus ofynion pobl â nodweddion gwarchodedig gwahanol wrth gyflawni'r camau gweithredu o dan bob Echel Blaenoriaeth. Mae'r argymhellion hyn hefyd yn tynnu sylw at feysydd lle ceir cyfuniad o nodweddion gwarchodedig (er enghraifft, pobl hŷn LHD, pobl ifanc anabl, neu fenywod o gefndiroedd PDdLIE), a all arwain at sawl rhwystr o ran ymgysylltu gyda'r marchnadoedd llafur a sgiliau fel ei gilydd, yn ogystal â'r Rhaglen ERDF ei hun.

13.3.5 Effeithiau ar draws Dwyrain Cymru a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd

Nid yw effeithiau Rhaglenni'r ERDF wedi'u rhannu'n gyfartal ar draws y ddau ranbarth yng Nghymru, sef Dwyrain Cymru, a Gorllewin Cymru a'r Cymoedd. Mae Rhaglen 2014-2020 yn rhoi llawer mwy o bwyslais ar Orllewin Cymru a'r Cymoedd, sy'n debygol o gael tua chwe gwaith yn fwy o gyllid na Dwyrain Cymru.

Mae ffocws i'r graddau hyn yn anochel yn golygu na fydd nifer o'r effeithiau a drafodir yn yr asesiad hwn yn cael eu teimlo ledled Cymru; byddant yn fwy cyfyngedig o lawer, er

bod hynny i'r rhannau o'r wlad a ddynodwyd yn 'llai datblygedig' oherwydd eu heriau cydraddoldeb mwy sylweddol.

13.4 Argymhellion

Ar sail canfyddiadau'r AEG a'r dadansoddiad a wnaed wrth lunio'r adroddiad hwn (ac yn benodol y casgliadau a nodir yn y bennod hon) rydym yn cynnig yr argymhellion canlynol ar gyfer gweithredu'r Rhaglenni ERDF ymhellach ar gyfer y cyfnod 2014-2020. Rhagwelwn y bydd rhai o'r argymhellion hyn yn gyfarwydd i WEFO ac mae'n bosibl eu bod wedi'u defnyddio mewn Rhaglenni blaenorol.

1. Cydnabod yr angen am ystod o ymagweddau i bobl â nodweddion gwarchodedig wrth ddatblygu'r Rhaglenni ymhellach.

Mae amrywiaeth o wahanol heriau yn wynebu'r gwahanol grwpiau cymdeithasol a gwmpesir gan yr AEG hwn. Lle y bo'n bosibl, felly, dylid teilwra ymyriadau a ariennir gan yr ERDF ar gyfer y nodweddion gwarchodedig a'r amgylchiadau economaidd-gymdeithasol penodol dan sylw.

Dim ond os bydd mesurau'n cael eu teilwra i gyd-fynd ag anghenion y nodweddion gwarchodedig gwahanol y bydd llawer o'r ymyriadau arfaethedig yn y Rhaglenni yn arwain at effeithiau cadarnhaol anghymesur ar grwpiau cydraddoldeb. Bydd teilwra mynediad i wasanaethau ariannol a chymorth busnes i ddiwallu anghenion gwahanol pobl ifanc, pobl hŷn, grwpiau PDdLIE a phobl anabl, er enghraifft, yn ganolog i sicrhau bod twf menter yn seiliedig ar amrywiaeth. Mae hefyd yn bwysig cydnabod gwahaniaethau sy'n seiliedig ar ffydd ac effeithiau'r rhain; er enghraifft, dylid ystyried y ffordd orau o annog noddwyr prosiectau i ymgysylltu â busnesau bach Mwslimaidd i'w helpu i gael mynediad i gyllid a chadw at yr arferion bancio sy'n ofynnol yn ôl cyfraith Sharia. Bydd methu â mynd i'r afael â rhwystrau i gyflogaeth / busnes sy'n gysylltiedig â grwpiau penodol yn arwain at risg y bydd heriau sydd wedi ymwreiddio ac allgáu economaidd cymharol yn parhau.

Dylid hefyd ystyried achosion lle ceir cyfuniad o nodweddion gwarchodedig - er enghraifft pobl ifanc anabl neu o gymunedau PDdLIE neu fenywod o grwpiau ffydd penodol neu wahanol oeddrannau - a dylid cydnabod y gall fod angen mabwysiadu amrywiaeth o ymagweddau er mwyn ymateb i anghenion amrywiol ac anghenion lluosog yn aml.

Mae cydnabod anghenion amrywiol grwpiau gwahanol o bobl ynddo'i hun yn gyfle i sicrhau bod y Rhaglenni yn cyfateb i anghenion a dyheadau Cymru fodern.

2. Datblygu a chynnal strategaeth monitro a gwerthuso drylwyr gydag amcanion a dangosyddion cydraddoldeb penodol er mwyn mesur cynnydd yn eu herbyn.

Er mwyn sicrhau bod anghenion amrywiol pobl â nodweddion gwarchodedig yn cael eu hystyried argymhellir yn gryf sefydlu cyfundrefn monitro a gwerthuso a ddylai

gynnwys canllawiau a dangosyddion perfformiad clir yn seiliedig ar ddatblygu model rhesymeg a fframwaith gwerthuso yn y lle cyntaf.

Yn gyntaf bydd yn hanfodol i Lywodraeth Cymru sefydlu set glir o amcanion cydraddoldeb ochr yn ochr â set o ganllawiau ar gyfer eu cyflawni sy'n ymwneud yn uniongyrchol â gweithredu'r Rhaglenni, yn ogystal â'r prosiectau sy'n cael eu hariannu. Efallai yr hoffai WEFO ofyn am dystiolaeth ar ran cyrff gweithredu (gan gynnwys noddwyr prosiectau a sefydliadau sy'n cyflawni prosiectau) sy'n dangos ymwybyddiaeth o'r heriau ychwanegol a wynebwr gan grwpiau penodol o ran dod o hyd i gyflogaeth neu wrth gael mynediad i addysg, wedi'i hategu gan gynllun i ddangos sut maent yn bwriadu goresgyn y rhwystrau hynny o fewn y prosiect.

Gallai WEFO hefyd ystyried ymhellach sefydlu set glir o ddangosyddion ar gyfer mesur cyflawniad yn erbyn amcanion cydraddoldeb o fewn ymyriadau penodol. Byddai gofyn i brosiectau ddiffinio set glir o amcanion mewn perthynas â chyflawni ar gyfer grwpiau cydraddoldeb, a chynigion er mwyn eu mesur, yn darparu ffordd o ddwyn noddwyr, datblygwyr a sefydliadau cyflawni i gyfrif yn well, ac yn sicrhau cysylltiad agosach rhwng strategaeth a chyflawni ar lefel Rhaglen. Bydd strategaeth monitro a gwerthuso drylwyr, wedi'i hategu gan ddata cydraddoldeb wedi'u dadgyfuno, yn cynyddu'r tebygolrwydd y bydd prosiectau'n mynd ar drywydd nodau cydraddoldeb.

Yn olaf, er mwyn cefnogi mynediad cyfartal ymhellach, bydd monitro a gwerthuso cydraddoldeb, yn ogystal ag adolygiadau rheolaidd o'r Rhaglenni a'r prosiectau unigol yn helpu i nodi rhwystrau posibl disgwylidig neu annisgwyl sy'n wynebu grwpiau gwarchodedig ac i ddeall a yw'r Rhaglenni o fudd i bawb a chanddynt nodweddion gwarchodedig o fewn y grŵp cleientiaid a dargedir.

3. Sicrhau'r hygyrchedd mwyaf posibl i'r Rhaglen drwy strategaeth gyfathrebu wedi'i thargedu a'i theilwra.

Er mwyn sicrhau ymhellach bod anghenion gwahanol grwpiau yn cael eu diwallu, mae angen cefnogi hygyrchedd i bobl sydd â'r holl nodweddion gwarchodedig i'w galluogi i fanteisio'n llawn ar Raglenni'r ERDF yn Nwyrain a Gorllewin Cymru. Yn hynny o beth, dylid ystyried ystod o gamau gweithredu yn seiliedig ar ddatblygu strategaeth gyfathrebu sy'n ymgorffori ystyriaethau cydraddoldeb.

Fformat y wybodaeth

Yn bennaf oll, mae angen i wybodaeth am y Rhaglenni fod ar gael mewn gwahanol ieithoedd a fformatau er mwyn sicrhau hygyrchedd i, er enghraifft:

- ☐ rhai pobl anabl, er enghraifft, ar ffurf Braille neu drwy iaith Arwyddion Prydain, neu ar ffurf Hawdd ei Deall, er mwyn sicrhau ei bod yn hygyrch, yn enwedig i bobl â lefelau llythrennedd amrywiol;
- ☐ rhai aelodau o grwpiau PDdLIE nad Saesneg yw eu hiaith gyntaf

Mae cyhoeddi deunyddiau (neu barodrwydd i'w darparu yn ôl yr angen) mewn ieithoedd perthnasol (ac yn y Gymraeg yn arbennig, er mwyn bodloni gofynion cyfreithiol) yn dangos parodrwydd i gefnogi pobl yn eu dewis iaith. Mae angen i

wefannau, deunyddiau print, lleoliadau cyfarfodydd a phwyntiau allweddol eraill fod yn hygyrch i ystod o grwpiau. Mae angen i wybodaeth o'r fath hefyd gael ei phrawfesur o safbwynt diwylliannau er mwyn sicrhau bod y wybodaeth yn berthnasol i bobl o wahanol gefndiroedd diwylliannol.

Yn ogystal, o ran sicrhau bod yr holl ohebiaeth yn hygyrch i bobl anabl a phobl o wahanol grwpiau PDDLIE, mae rhanddeiliad wedi pwysleisio y dylai'r holl wybodaeth 'safonol' yn ymwneud â'r Rhaglenni gael ei darparu mewn Cymraeg Clir a Plain English.¹⁰² Bydd hyn yn helpu i sicrhau bod pobl sy'n gallu darllen Saesneg neu Gymraeg, ond nad oes ganddynt y sgiliau i ddeall gwybodaeth gymhleth, yn gallu deall gwybodaeth sy'n gysylltiedig â'r Rhaglenni.

Lledaenu gwybodaeth

Yn ail, bydd yn hanfodol ystyried sut mae gwahanol grwpiau'n cael mynediad i wybodaeth (a'r rhwystrau y maent yn eu hwynebu wrth wneud hynny) er mwyn sicrhau nad yw'r rhai sydd â nodweddion gwarchodedig yn cael eu heithrio o fanteision buddsoddiad ERDF mewn BBaChau, seilwaith, ynni ac ymchwil. Gall cyrraedd pobl hŷn, pobl anabl, rhai grwpiau lleiafrifoedd ethnig a hefyd y boblogaeth LHD a thrawsryweddol fod yn fwy heriol weithiau a bydd angen datblygu mecanweithiau i sicrhau bod y grwpiau hyn wedi'u hymgysylltu.

Mae angen i'r dull o rannu gwybodaeth am y Rhaglenni fod yn briodol, er mwyn cyrraedd pobl â phob un o'r nodweddion gwarchodedig. Argymhellir defnyddio ystod o gyfryngau i gyflawni hyn ac er bod y rhyngwyd yn offeryn gwerthfawr, efallai na fydd yn hygyrch i bob grŵp, ac efallai nad dyma'r dull mwyaf effeithiol o gyfathrebu ynglŷn â'r Rhaglenni. Efallai y bydd y defnydd o gyfryngau cymdeithasol yn cael mwy o effaith ymysg pobl ifanc, tra bydd y wasg arbenigol yn cyrraedd grwpiau eraill (er enghraifft, mae gan y Pink Press gynulleidfa LHD a thrawsryweddol). Ni ddylid byth dibynnu ar y we fel yr unig gyfrwng hyrwyddo.

Argymhellir hefyd y dylid ymgynghori â sefydliadau cynrychioliadol (yn amrywio o gyrff elusennol cenedlaethol i arweinwyr crefyddol a chymunedol) i nodi'r dull mwyaf priodol ar gyfer lledaenu gwybodaeth. Gall cyswllt â grwpiau cynrychioliadol fod yn ffordd effeithiol o sicrhau cefnogaeth ac ni ddylid tanamcangyfrif pwysigrwydd ymgysylltu â rhai grwpiau wyneb yn wyneb.

4. Ymgysylltu'n weithgar â sefydliadau a grwpiau cydraddoldeb sy'n cynrychioli'r rhai sydd â nodweddion gwarchodedig.

Yn ogystal â gweithio gyda sefydliadau sy'n cynrychioli'r trydydd sector a chydraddoldeb fel rhan o strategaeth gyfathrebu ehangach, mae angen ymgysylltu

102 Gweler, er enghraifft:

<http://www.senedd.assemblywales.org/mglIssueHistoryHome.aspx?lId=6522>

ymhellach ar gynnwys a dulliau cyflawni prosiectau wrth i'r Rhaglenni terfynol gael eu cyflwyno a'u lansio.

Bydd hyn yn arbennig o bwysig wrth i'r gwaith o ddatblygu'r Rhaglen symud ymlaen i'r camau terfynol ar gyfer 2014-2020. Efallai y bydd angen gwneud rhagor o waith i sicrhau yr ymgysylltir ag aelodau grwpiau cydraddoldeb, a'r rhai sy'n cynrychioli eu buddiannau (fel fforymau cymunedol, sefydliadau crefyddol, elusennau a grwpiau cymorth) ynghylch cynnwys ac amcanion y Rhaglenni. Bydd hyn yn helpu WEFO i ddeall yn uniongyrchol bryderon y grwpiau hynny, a'r meysydd lle y gall y Rhaglen ERDF helpu. Bydd hefyd yn helpu i fireinio cynnwys y Rhaglen ymhellach ac yn hyn o beth, mae'r cyfnod ymgynghori'n cynnig cyfle pwysig i ymgysylltu â rhanddeiliaid allweddol.

5. Defnyddio rhwydweithiau ac adnoddau sydd eisoes yn bodoli i gefnogi'r gwaith o gyflawni cyfle cyfartal.

Yn ystod yr ymgynghoriad awgrymodd rhanddeiliaid y gallai'r broses o gyflawni'r Rhaglen ddefnyddio ystod o rwydweithiau sy'n bodoli eisoes ac felly argymhellir defnyddio'r holl adnoddau presennol i gefnogi'r gwaith o gyflawni'r Rhaglen.

Mae'r rhain yn cynnwys rhwydweithiau a ddatblygwyd o amgylch Swyddogion Cydraddoldeb awdurdod lleol. Teimlwyd y byddai hyn yn helpu i wella'r potensial i bobl â nodweddion gwarchodedig gael mynediad i'r Rhaglenni. Gellid cyflawni hyn yn fwy effeithiol pe bai strwythurau cefnogi, tebyg i'r Timau Ewropeaidd Arbenigol a oedd yn gweithredu yn ystod rhaglenni 2007-13, yn bodoli yn ystod 2014-2020.

Yn ogystal, gallai defnyddio rhwydweithiau newydd helpu i wella mynediad i'r rhaglenni. Er enghraifft:

- Yn ne orllewin Cymru, mae'r Prosiect Undod yn darparu cefnogaeth i bobl LHD a thrawsryweddol dros 50 oed yn ogystal â phobl ifanc drwy ei raglen Dyfodol Plws.
- Yn Sir Benfro mae grŵp Hunaniaeth Rhywedd a grŵp cefnogi cyfatebol wedi eu sefydlu, sy'n darparu cefnogaeth ar gyfer materion iechyd, economeg, diogelwch personol, addysg, lles a materion eraill.

Yn ogystal, gallai rhwydweithiau ac adnoddau'r trydydd sector gael eu defnyddio er mwyn galluogi noddwyr prosiectau i gefnogi mynediad cyfartal i bobl â'r holl nodweddion gwarchodedig.

6. Annog y defnydd o dechnegau ar gyfer prawfesur o safbwynt rhywedd a chydaddoldeb wrth gyflawni prosiectau.

Mae risg o hyd na fydd camau cadarnhaol o ran cyfle cyfartal yn y cyfnod strategol yn cael eu hadlewyrchu yn y gwaith o gyflawni'r prosiect. Un rheswm posibl am hyn yw'r ffaith bod prosiect wedi'i gynllunio'n wael. Yn ystod yr ymgynghoriad, awgrymodd rhanddeiliaid y trydydd sector y dylai prosiectau gael eu prawfesur o safbwynt rhywedd er mwyn sicrhau nad yw deunyddiau hyrwyddo yn eithrio menywod yn anfwriadol. Argymhellir y dylid ymgymryd â'r broses hon a'i hymestyn i nodweddion gwarchodedig eraill lle bynnag y bo'n bosibl ac yn briodol.

7. Ehangu'r ddarpariaeth hyfforddiant cydraddoldeb ar gyfer noddwyr prosiectau a sefydliadau cyflawni.

Ymhellach i'r pwynt uchod, mae'r potensial ar gyfer methiannau cydraddoldeb o ganlyniad i wybodaeth neu brofiad annigonol yn risg hefyd. Bydd angen i ddarparwyr prosiectau feddu ar y sgiliau a'r wybodaeth i gyflawni Rhaglenni cynhwysol ac ymdrin ag unrhyw faterion sy'n ymwneud â chydraddoldeb mewn modd sensitif er mwyn sicrhau'r manteision mwyaf i gyfranogwyr. Felly argymhellir bod WEFO yn darparu cyfres o sesiynau hyfforddiant cydraddoldeb sy'n cwmpasu'r Rhaglen gyfan er mwyn lleihau'r rhwystrau o ran mynediad i fuddiolwyr.

Gallai'r hyfforddiant gwmpasu ystod o faterion yn amrywio o ddylunio deunydd cyfathrebu ac ymchwil i fuddiolwyr er mwyn mynd i'r afael â gwahaniaethu a throeddau casineb.

8. Annog cyrff cyflawni, noddwyr prosiectau a sefydliadau rhyngwyneb eraill i ddatblygu eu helfennau cydraddoldeb eu hunain.

Mae potensial i WEFO ymgysylltu'n gadarnhaol â'r sefydliadau sy'n cyfrannu at gyflawni Rhaglenni'r Cronfeydd Strwythurol i'w hannog i ddatblygu eu polisïau cydraddoldeb ac amrywiaeth eu hunain. Mae'n bosibl y bydd WEFO am ystyried datblygu polisi i gyflenwyr sy'n cynnwys gofynion penodol mewn perthynas â ddarpariaeth ar gyfer pobl â nodweddion gwarchodedig. Dylai'r Ymgynghorwyr Cydraddoldeb yn WEFO barhau i atgyfnerthu 'diwylliant o ddadansoddi cydraddoldeb', lle mae ymgymryd ag asesiad o weithgarwch er mwyn ymchwilio i'r effaith ar bobl sydd â nodweddion gwarchodedig yn gwbl normal, ac yn rhan o brosesau adolygu a gwerthuso prosiectau.

9. Manteisio ar botensial sydd heb ei gyffwrdd ymysg grwpiau penodol

Ar hyn o bryd, nid oes llawer o dystiolaeth i awgrymu y bydd mesurau a gynigir o dan y flaenoriaeth Ymchwil ac Arloesedd yn arwain at effeithiau cadarnhaol anghymesur ar gyfer grwpiau cydraddoldeb. Nid beirniadaeth yw hyn gan fod llwybrau eraill o fewn y Rhaglen ERDF sy'n cyd-fynd yn fwy priodol â hyrwyddo cydraddoldeb ac amrywiaeth. Fodd bynnag, mae cyfleoedd o fewn y Flaenoriaeth o hyd; er enghraifft, gwneud y gorau o botensial heb ei gyffwrdd ymysg grwpiau nad ydynt yn tueddu i ymgysylltu ac nad ydynt yn cael eu defnyddio'n ddigonol. Mae ymchwil a gynhaliwyd gan y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd (OECD) yn awgrymu bod cryn gyfle i wneud hyn, yn enwedig drwy fanteisio ar gryfderau cymunedau lleiafrifoedd ethnig.¹⁰³

103 Gweler, er enghraifft: OECD (2012): 'Untapped skills: realising the potential of immigrant students' and OECD (2010): 'Fulfilling promise'

13.5 Crynodeb

Mae gan Lywodraeth Cymru hanes cadarn o integreiddio cydraddoldeb, ac mae hyn wedi'i gydnabod gan y Comisiwn Ewropeaidd. Mae'n rhaid iddi ganolbwyntio yn awr ar sicrhau bod ei phrosiectau yn gwireddu ei huchelgeisiau ar gyfer cau'r bwlch rhwng gwahanol grwpiau cydraddoldeb. Os gellir cyflawni hynny, mae gan Raglenni ERDF 2014-2020 y gallu i gyflawni'r gwelliannau i gymorth busnes, cymorth sectorau a seilwaith sydd eu hangen i sicrhau twf ar gyfer economi a phobl Cymru.

Atodiadau

Atodiad A. Y Cyd-destun Polisi _____ 105

Atodaid 1 - Y Cyd-destun Polisi

A.1. Cyflwyniad

Yn y bennod hon, amlinellir y cyd-destun polisi cydraddoldeb – ar lefelau gweinyddol yn Ewrop, y DU a/neu Brydain, a Chymru - ar gyfer Rhaglenni Cronfeydd Strwythurol 2014-20 a'r rhaglen ERDF yn benodol. Mae'n rhoi manylion y dogfennau polisi a strategol, a'r nodau a'r amcanion a bennir gan y gwahanol awdurdodau mewn perthynas â chydraddoldeb. Rhaid i'r gwaith o gyflawni'r nodau hyn gael ei gefnogi fel rhan o weithredu'r Rhaglen ERDF yn Nwyrain Cymru ac yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd.

Mae cydraddoldeb, yn Ewrop, yn y DU¹⁰⁴ ac yng Nghymru, wedi cael ei drawsnewid o fod yn faes polisi a oedd wedi'i ddiffinio'n wael yn y 1970au a'r 1980au i'w rôl bresennol fel agwedd allweddol ar y broses llunio polisïau. Mae'r pwyslais cynyddol ar gyfle cyfartal fel maes o bwys strategol wedi dechrau cael ei adlewyrchu mewn rhaglenni cyllid Ewropeaidd, nid fel blaenoriaeth unigol, ond fel blaenoriaeth drawsbynciol neu lorweddol, egwyddor sylfaenol y dylid ei hymgorffori'n gynhwysfawr yn y gwaith o gyflawni polisïau, rhaglenni a phrosiectau.

A.2. Polisi Ewropeaidd

Mae polisi Ewropeaidd ar faterion cymdeithasol ac economaidd yn canolbwyntio ar strategaeth Ewrop 2020 a'i hamrywiol ddogfennau cysylltiedig, fel y nodir isod. O ran cydraddoldeb, mae polisi'r UE yn canolbwyntio ar amrywiol gyfarwyddedau anwahaniaethol Cyfraith Lafur yr UE. Mae'r rhain yn rhan o'r broses gydymffurfiaeth gyfreithiol mewn perthynas â chyflogaeth ac maent wedi'u hamlinellu isod hefyd.

A.2.1. Ewrop 2020

Ewrop 2020 yw strategaeth twf yr Undeb Ewropeaidd ar gyfer y degawd hwn. Mae wedi'i seilio ar gyflawni twf sy'n:

- ddeallus, drwy fuddsoddiadau mwy effeithiol mewn addysg, ymchwil ac arloesedd;
- cynaliadwy, gan symud tuag at economi carbon isel;
- cynhwysol, gyda phwyslais cryf ar greu swyddi a lleihau tlodi.

¹⁰⁴ Drwy gydol yr adroddiad hwn defnyddir y termau y Deyrnas Unedig (DU), a Phrydain Fawr, neu Brydain i ddisgrifio gweithgarwch o ran polisi, strategaeth ac ymyrraeth sydd ar waith ar lefel 'Cenedl-wladwriaeth'. Mae polisi cydraddoldeb yn y DU, er iddo gael ei symleiddio'n sylweddol mewn sawl ffordd, yn parhau'n gymhleth oherwydd y broses ddatganoli barhaus sy'n mynd rhagddi yn yr Alban, Cymru a Gogledd Iwerddon. Er mai ffocws yr adroddiad AEG hwn yw polisi ac ymarfer yn y maes cydraddoldeb yng Nghymru, mae polisi cenedlaethol ar waith sy'n rhychwantu ystod o lefelau gan gynnwys 'Cymru a Lloegr', Prydain Fawr (gan gynnwys, Cymru, Lloegr a'r Alban) a'r DU (gan gynnwys Gogledd Iwerddon). Yn aml, defnyddir y termau'n gydgyfnewidiol ac mae'r adroddiad hwn wedi'i ddatblygu i osgoi unrhyw amwysedd lle bynnag y bo'n bosibl.

Mae cynhwysiant yn elfen allweddol o gydraddoldeb, yn enwedig wrth ystyried mynd i'r afael â heriau strwythurol, ac mae cyrff cyhoeddus gan gynnwys Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU, yn ogystal ag amrywiol awdurdodau lleol yn cyfeirio atynt yn gydgyfnewidiol.

O fewn Ewrop 2020, mae nifer o dargedau ar gyfer 'twf cynhwysol', a'r nod cyffredinol yw cynyddu cyfradd gyflogaeth Ewrop, gan ganolbwyntio'n benodol ar gynyddu swyddi i fenywod, pobl ifanc a gweithwyr hŷn. Ymhlith ei nodau craidd mae helpu pobl o bob oedran i gael mynediad i sgiliau a hyfforddiant, moderneiddio marchnadoedd llafur a systemau lles a sicrhau bod manteision twf yn cyrraedd pob rhan o'r UE. Erbyn 2020, y nod yw i 75 y cant o bobl 20-64 oed fod mewn cyflogaeth, i'r gyfradd gadael yr ysgol yn gynnar fod yn is na deg y cant, i o leiaf 40 y cant o bobl 30-34 oed fod yn cwblhau addysg trydedd lefel (lefel uwch neu radd) ac i o leiaf 20 miliwn yn llai o bobl fod yn wynebu risg tlodi ac allgáu cymdeithasol - amodau sydd â chysylltiad agos ag anghydraddoldeb.

Mae dwy fenter allweddol gan yr UE sy'n gysylltiedig â'r targedau hyn.

- Agenda ar gyfer sgiliau a swyddi newydd yw'r gyntaf, er mwyn i unigolion feithrin sgiliau newydd ac ymaddasu i'r farchnad lafur gyfnewidiol a moderneiddio marchnadoedd llafur i gynyddu lefelau cyflogaeth, lleihau diweithdra, cynyddu cynhyrchiant llafur a sicrhau cynaliadwyedd modelau cymdeithasol Ewrop.
- Llwyfan Ewropeaidd yn erbyn tlodi yw'r ail fenter, sy'n sicrhau cydlyniant economaidd, cymdeithasol a thiriogaethol, gan warantu parch at hawliau sylfaenol pobl sy'n profi tlodi ac allgáu cymdeithasol, a'u galluogi i fyw gydag urddas a chymryd rhan weithgar mewn cymdeithas a denu cefnogaeth i helpu pobl i integreiddio yn y cymunedau y maent yn byw ynddynt, cael hyfforddiant a help i ddod o hyd i swydd a chael mynediad i fudd-daliadau cymdeithasol.

Mae cynigion Rhaglen ERDF Cymru ar gyfer Ewrop 2020 yn blaenoriaethu cyflogaeth a sgiliau i bob dinesydd, gyda ffocws cryf a phenodol ar bobl ifanc (yn bennaf ar y grwpiau 0-3 ac 16-24 oed).

A.2.2. Menter Cyfleoedd i Ieuenctid

Nod y Fenter Cyfleoedd i Ieuenctid, sy'n cael ei rhedeg gan y Comisiwn Ewropeaidd, yw helpu pobl ifanc nad ydynt mewn cyflogaeth, addysg na hyfforddiant (y cyfeirir atynt yn y DU fel pobl NEET), drwy ddarparu ffordd iddynt feithrin sgiliau a magu profiad. Gellir cyflawni hyn drwy ddychwelyd i'r ysgol, cael hyfforddiant, neu gael profiad gwaith neu wirfoddoli.¹⁰⁵

Nod y fenter yw hyrwyddo cyflogaeth ieuenctid drwy:

- wneud mwy o ddefnydd o Gronfa Gymdeithasol Ewrop;
- gweithredu ymagweddau arloesol;

105 Arsyllfa Cysylltiadau Diwydiannol Ewrop Ar-lein (2012): 'Commission Launches Youth Opportunities Initiative'. Gweler:

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2012/01/articles/eu1201011i.htm>

- ei gwneud yn haws i bobl ifanc ddod o hyd i swyddi mewn gwlad arall yn yr UE;
- partneriaethau cryfach rhwng awdurdodau gwleidyddol, busnesau ac undebau llafur ar lefel yr UE a lefel genedlaethol, ranbarthol a lleol;
- arweiniad polisi a chymorth gan y Comisiwn Ewropeaidd.

A.2.3. Strategaeth Anabledd Ewrop 2010-2020

Cafodd Strategaeth Anabledd Ewrop 2010-2020 ei mabwysiadu ym mis Tachwedd 2010. Mae'r strategaeth yn mynnu bod gan bobl anabl yr hawl i gyfranogi'n llawn ac yn gyfartal mewn cymdeithas a'r economi ac mae'n cydnabod bod gwarafun cyfle cyfartal yn gyfystyr â thorri hawliau dynol. Eto i gyd mae hefyd yn cydnabod bod pobl ag anableddau yn dlotach yn gyffredinol na dinasyddion eraill yr UE, bod gan lai ohonynt swyddi, bod eu cyfleoedd i fwynhau nwyddau a gwasanaethau fel addysg, gofal iechyd, trafnidiaeth, tai, a thechnoleg yn fwy cyfyngedig. Mae gwahaniaethu parhaus yn ogystal â rhwystrau corfforol ac agweddol yn effeithio ar un dinesydd o bob chwech yn yr UE, neu oddeutu 80 miliwn o bobl.¹⁰⁶

Felly, nododd y Comisiwn Ewropeaidd wyth maes allweddol ar gyfer gweithredu:

- **Hygyrchedd** i sicrhau mynediad i nwyddau, gwasanaethau gan gynnwys gwasanaethau cyhoeddus, a dyfeisiau cynorthwyol ar gyfer pobl ag anableddau.
- **Cyfranogiad** i alluogi pobl anabl i fwynhau holl fanteision dinasyddiaeth yn yr UE, dileu rhwystrau gweinyddol ac agweddol i gyfranogiad llawn a chyfartal a darparu gwasanaethau cymunedol o ansawdd, gan gynnwys mynediad i gymorth personol.
- **Cydraddoldeb** er mwyn dileu gwahaniaethu ar sail anabledd ledled yr UE.
- **Cyflogaeth** i alluogi llawer mwy o bobl ag anableddau i ennill eu bywoliaeth ar y farchnad lafur agored.
- **Addysg a hyfforddiant** i gynyddu nifer y bobl anabl a'r bobl ddifrifol anabl mewn addysg a hyfforddiant ac felly hyrwyddo addysg a dysgu gydol oes cynhwysol i ddisgyblion a myfyrwyr ag anableddau.
- **Gwarchodaeth gymdeithasol** i hyrwyddo amodau byw gweddus i bobl ag anableddau.
- **Iechyd** i feithrin mynediad cyfartal i wasanaethau iechyd a chyfleusterau cysylltiedig ar gyfer pobl ag anableddau.
- **Gweithredu allanol** i hyrwyddo hawliau pobl ag anableddau o fewn gweithredu allanol yr UE, gan gynnwys ehangu'r UE, rhaglenni cymdogaethol a rhaglenni datblygu.

A.2.4. Strategaeth i sicrhau Cydraddoldeb Rhwng Menywod a Dynion 2010-2015

Ar 21 Medi 2010 cyhoeddodd yr UE ei strategaeth rywedd pum mlynedd newydd. Mae hon yn nodi pum blaenoriaeth allweddol ar gyfer gweithredu yn yr UE ym maes chydaddoldeb rhywiol dros y pum mlynedd nesaf:

- annibyniaeth economaidd gyfartal - cytgordd rhwng bywyd gwaith a bywyd teuluol;
- cyflog cyfartal;

106 Y Comisiwn Ewropeaidd (2012): Breaking down barriers for disabled people - 15/11/2010', Gweler: http://ec.europa.eu/news/justice/101115_en.htm

- cydraddoldeb wrth wneud penderfyniadau;
- trais ar sail rhywedd yn dod i ben;
- cydraddoldeb rhywiol mewn polisi tramor.

A.2.5. Cyfraith Lafur yr UE

Mae gan yr UE gorff sefydledig o gyfraith lafur sy'n cynnwys cyfres o gyfarwyddbau gyda'r nod o hyrwyddo triniaeth gyfartal a dileu gwahaniaethu.

A.2.5.1. Cyfarwydddeb Cydraddoldeb Hiliol (Cyfarwydddeb 2000/43/EC)

Cyfarwydddeb 2000/43/EC yr UE yw prif gyfarwydddeb yr UE mewn perthynas â thriniaeth gyfartal rhwng pobl, beth bynnag eu hil. Mae'n gwahardd pob math o wahaniaethu uniongyrchol neu anuniongyrchol ar sail hil neu darddiad ethnig, yn ogystal ag aflonyddwch, ac unrhyw ymddygiad gwahaniaethol gan un person yn erbyn person arall.

Mae'r Gyfarwydddeb yn berthnasol i bob person a phob sector gweithgarwch, mewn perthynas â'r canlynol:

- mynediad i gyflogaeth ac i weithgareddau di-dâl, yn benodol wrth recriwtio;
- amodau gwaith, gan gynnwys mewn perthynas â dyrchafiad hierarchaidd, cyflog a diswyddiadau;
- mynediad i hyfforddiant galwedigaethol;
- ymwneud â sefydliad gweithwyr neu gyflogwyr, ac unrhyw sefydliad proffesiynol;
- mynediad i warchodaeth gymdeithasol ac i ofal iechyd;
- addysg; a
- manteision cymdeithasol, mynediad i nwyddau a gwasanaethau, yn arbennig tai.

Mae'n werth nodi nad yw'r gyfarwydddeb yn gwrthwynebu gweithredu cadarnhaol, fel mesurau cenedlaethol gyda'r nod o atal neu ddigolledu unigolion am anafanteision mewn perthynas â hil neu darddiad ethnig.¹⁰⁷

A.2.5.2. Cyfarwydddeb Triniaeth Gyfartal (2006/54/EC)

Cyfarwydddeb 2006/54/EC yr UE yw'r brif gyfarwydddeb ar gydraddoldeb rhywiol fel rhan o gyfraith cyflogaeth yr UE. Diben y gyfarwydddeb hon yw sicrhau y gweithredir egwyddor cyfle cyfartal a thriniaeth gyfartal i ddynion a menywod mewn materion yn ymwneud â chyflogaeth a galwedigaeth. Mae darpariaethau penodol y gyfarwydddeb yn gwahardd yn benodol unrhyw wahaniaethu ar sail rhyw mewn perthynas â chyflog, triniaeth mewn cynlluniau nawdd cymdeithasol galwedigaethol a mynediad i gyflogaeth, hyfforddiant galwedigaethol a dyrchafiad ac amodau gwaith.¹⁰⁸

107 Yr Undeb Ewropeaidd (2000): Cyfarwydddeb y Cyngor 2000/43/EC'. Gweler: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/l33114_en.htm

108 Yr Undeb Ewropeaidd (2006): 'Cyfarwydddeb y Cyngor 2006/54/EC'. Gweler: <http://eur->

A.2.5.3. Cyfarwydddeb Fframwaith Cydraddoldeb Cyflogaeth (Cyfarwydddeb 2000/78/EC)

Cyfarwydddeb 2000/78/EC yw prif gyfarwydddeb yr UE, gyda'r nod o fynd i'r afael â gwahaniaethu ar sail heblaw hil a rhywedd (fel yr ymdrinnir â nhw yng Nghyfarwydddebau 2000/43/EC a 2006/54/EC yn y drefn honno). Mae'n mynd i'r afael â thriniaeth gyfartal a gwahaniaethu ar sail anabledd, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd neu gred ac oedran yn y gweithle.¹⁰⁹

A.2.6. Fframwaith Strategol Cyffredin

Mae'r Fframwaith Strategol Cyffredin (FfSC) drafft yn nodi fframwaith ar gyfer y Cronfeydd Strwythurol, Gwledig a Physgodfeydd a gaiff eu cyflawni gan aelod-wladwriaethau a rhanbarthau. Mae'r FfSC yn nodi cysylltiadau a meysydd blaenoriaeth ar gyfer buddsoddi ynddynt yn seiliedig ar strategaeth Ewrop 2020. Mae'n nodi un ar ddeg o 'Amcanion Thematig': bydd yn rhaid i bob gweithgarwch ar draws pob rhaglen yng nghyfnod Rhaglenni 2014-2020 ymwneud ag o leiaf un o'r amcanion hyn. Mae hefyd yn nodi'r ddwy Egwyddor Llorweddol a fydd yn berthnasol i bob cronfa, ac sy'n sbarduno'r Themâu Trawsbynciol o fewn y rhaglen 2014-2020 yng Nghymru.

Enw'r gyntaf o'r Egwyddorion Llorweddol hyn yw 'Hyrwyddo cydraddoldeb rhwng dynion a menywod a pheidio â gwahaniaethu' ac mae'n nodi'r canlynol:

'ERDF, ESF and Cohesion Fund programmes should explicitly specify the expected contribution of these Funds to gender equality, by setting out in detail objectives and instruments. Gender analysis should be included in the analysis of the objectives of the intervention.'¹¹⁰

At hynny dywed:

'Member States should take appropriate steps to prevent any discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation as well as to ensure accessibility during the preparation and implementation of Programmes and operations co-financed by the CSF Funds.'¹¹¹

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:0036:en:PDF

109 Yr Undeb Ewropeaidd (2000): 'Cyfarwydddeb y Cyngor 2000/78/EC'. Gweler:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:en:HTML>

110 Y Comisiwn Ewropeaidd (2012): 'Elements for a Common Strategic Framework 2012-2020', tud.10. Gweler:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_p art1_en.pdf

111 Y Comisiwn Ewropeaidd (2012): 'Elements for a Common Strategic Framework 2012-2020', tud.10. Gweler:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_p art1_en.pdf

Yn olaf, mae hefyd yn pwysleisio y dylid cynnwys cyrff cydraddoldeb statudol ac anstatudol, gan nodi'r canlynol:

'The involvement of equality bodies or other organisations active in combating discrimination is strongly recommended in order to provide the necessary expertise in the preparation, monitoring and evaluation of the Funds.'¹¹²

Mae'r FfSC yn gosod y cyd-destun ehangach ar gyfer y Rhaglen ERDF, ac felly mae'n rhaid i'w amcanion gael eu hadlewyrchu wrth gynllunio'r Rhaglen, ac yn arbennig, o fewn y Thema Drawsbynciol mewn perthynas â chydraddoldeb.

A.3. Polisi'r Deyrnas Unedig / Prydain Fawr

Mae ymchwilio i effeithiau polisïau, Rhaglenni a phrosiectau ar wahanol grwpiau cymdeithasol yn gyfrifoldeb statudol ym Mhrydain sy'n deillio o Ddeddf Cysylltiadau Hiliol (Diwygio) 2000 a Deddf Gwahaniaethu ar Sail Anabledd (Diwygio) 2005. Rhoddodd y rhain ofynion ar awdurdodau cyhoeddus i asesu ac ymgynghori ynghylch effaith debygol cynigion ar gydraddoldeb hiliol a chydraddoldeb anabledd fel ei gilydd. Ochr yn ochr â nhw am flynyddoedd lawer roedd corff mawr o ddeddfwriaeth a luniwyd i sicrhau cydraddoldeb i amrywiaeth o grwpiau cymdeithasol - o fenywod, drwy Ddeddf Gwahaniaethu ar Sail Rhyw 1975, i gred grefyddol, cyfeiriadedd rhywiol ac oedran drwy Reoliadau Cydraddoldeb Cyflogaeth 2003 a 2006.

Daeth symleiddio'r lluo o bolisïau, rheoliadau a chanllawiau yn flaenoriaeth i'r llywodraeth yng nghanol y 2000au. Sefydlodd Deddf Cydraddoldeb 2006 lawer o'r cyd-destun strategol presennol ar gyfer cynnal Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb (AEG) a gwnaeth ddarpariaeth ar gyfer un corff strategol, sef y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol i oruchwylio cydraddoldeb ym Mhrydain. Ond cymerwyd y cam mwyaf sylweddol pan gyflwynwyd Deddf Cydraddoldeb newydd yn 2010.

A.3.1. Deddf Cydraddoldeb 2010

Yn sgil cyflwyno Deddf Cydraddoldeb 2010, disodlwyd y lluo o offerynnau deddfwriaethol hyn gydag un darn o ddeddfwriaeth yn rhychwantu ystod eang o wahanol nodweddion. Rhoddwyd Cydsyniad Brenhinol i'r Ddeddf ym mis Ebrill 2010 a daeth y mwyafrif helaeth o'i hofferynnau cyfreithiol i rym ym mis Hydref 2010. Symleiddiodd y Ddeddf y gyfraith er mwyn ei gwneud yn haws ei deall a'i defnyddio, er mwyn mynd i'r afael ag anghydraddoldebau parhaus.¹¹³

112 Y Comisiwn Ewropeaidd (2012): 'Elements for a Common Strategic Framework 2012-2020', tud.11. Gweler:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_p art1_en.pdf

113 Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth (2010): 'Deddf Cydraddoldeb 2010'

Codeiddiodd y Ddeddf yr angen i asesu'n systematig effeithiau tebygol neu wirioneddol polisïau a datblygiadau ar wahanol rannau o gymdeithas. Mae'n rhaid cymhwyso'r broses sy'n gallu cynnwys AEG, ond nid o reidrwydd, i'r nodweddion gwarchodedig canlynol:

- **Oedran** (a allai gynnwys plant dan 16 oed, pobl ifanc 16-24 oed, a phobl hŷn 65 oed a throsodd);
- **Anabledd** (a allai gynnwys pobl â namau ar eu synhwyrâu, namau symudedd, anableddau dysgu ac anableddau lles meddyliol);
- **Ailbennu rhywedd** (gan gynnwys pobl sydd ar unrhyw gam o'r broses therapi ailbennu rhywedd);
- **Beichiogrwydd a mamolaeth** (gan gynnwys menywod beichiog a mamau sy'n bwydo ar y fron);
- **Hil ac ethnigrwydd** (a allai gynnwys tarddiad ethnig neu genedlaethol, lliw neu genedligrwydd);
- **Crefydd neu gred** (a allai gynnwys pob crefydd, ffydd neu grwpiau cred, gan gynnwys diffyg cred);
- **Rhyw** (gan gynnwys menywod a dynion fel ei gilydd);
- **Cyfeiriadedd rhywiol** (gan gynnwys pobl lesbiaidd, hoyw a deurywiol);
- **Priodas a phartneriaeth sifil** (gyda ffocws syml ar wahaniaethu ar sail a yw rhywun yn briod neu mewn partneriaeth sifil – nid yw pobl sengl wedi'u cynnwys yn y nodwedd hon).

Amcan asesu effeithiau ar gydraddoldeb yw nodi cyfleoedd i hyrwyddo cydraddoldeb yn fwy effeithiol neu i raddau helaethach, yn ogystal â nodi effeithiau negyddol, y mae angen eu dileu neu eu lliniaru i atal unrhyw wahaniaethu anghyfreithlon neu effeithiau negyddol anghymesur.

Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus

Roedd elfen allweddol o'r Ddeddf Cydraddoldeb yn ymwneud ag ailstrwythuro'r dyletswyddau ar gyrff cyhoeddus mewn perthynas â chydraddoldeb. Ym mis Ebrill 2011 daeth Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus newydd i rym yn rhan o'r Ddeddf Cydraddoldeb, gan ddisodli'r dyletswyddau a oedd yn bodoli ar y pryd mewn perthynas â hil, anabledd a rhywedd.

Mae'r Ddyletswydd Cydraddoldeb, yn adran 149 o'r Ddeddf Cydraddoldeb, yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus ystyried pob unigolyn wrth gyflawni eu gwaith o ddydd i ddydd - wrth lunio polisi, wrth gyflwyno gwasanaethau ac mewn perthynas â'u cyflogaion eu hunain. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i gorff cyhoeddus roi 'sylw dyledus' i'r angen i ddileu gwahaniaethu, gwella cyfle cyfartal, a meithrin cysylltiadau da rhwng gwahanol bobl wrth gyflawni eu gweithgareddau.

Bwriad y Ddyletswydd yw cefnogi'r broses o wneud penderfyniadau da - mae'n annog gyrff cyhoeddus i ddeall sut y bydd eu gweithgareddau'n effeithio ar wahanol bobl, fel bod eu polisïau a'u gwasanaethau'n briodol ac yn hygyrch i bawb ac yn diwallu anghenion gwahanol bobl. Drwy ddeall effaith eu gweithgareddau ar wahanol bobl, a sut y gall gwasanaethau cyhoeddus cynhwysol gefnogi ac ymestyn cyfleoedd i bobl, gall gyrff cyhoeddus fod yn fwy effeithlon ac effeithiol. Mae'r Ddyletswydd Cydraddoldeb felly yn

helpu cyrff cyhoeddus i gyflawni amcan cyffredinol y Llywodraeth ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus.

Mae'r Ddyletswydd Cydraddoldeb yn cynnwys 'dyletswydd gyffredinol' sydd yn ei thro yn cael ei hategu gan nifer o 'ddyletswyddau penodol'.

Mae'r ddyletswydd gyffredinol yn ei gwneud yn ofynnol i adrannau'r llywodraeth ac awdurdodau cyhoeddus (a'r rhai sy'n gyfrifol am gyflawni swyddogaethau cyhoeddus) roi sylw dyledus i'r tri nod canlynol:

- dileu gwahaniaethu, aflonyddwch ac erledigaeth anghyfreithlon;
- gwella cyfle cyfartal rhwng gwahanol grwpiau; a
- meithrin cysylltiadau da rhwng gwahanol grwpiau.

Caiff y ddyletswydd gyffredinol ei hategu gan gyfres o ddyletswyddau penodol. Mae'r dyletswyddau penodol yn ofynion cyfreithiol sydd wedi'u cynllunio i helpu'r cyrff cyhoeddus hynny i ddeall eu cyfrifoldebau. Mae'r dyletswyddau penodol yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus:

- gyhoeddi amcanion cydraddoldeb, o leiaf bob pedair blynedd, gyda'r rhai cyntaf yn cael eu cyhoeddi heb fod yn hwyrach na mis Ebrill 2012;
- cyhoeddi gwybodaeth i ddangos eu cydymffurfiaeth â'r Ddyletswydd Cydraddoldeb, o leiaf bob blwyddyn, ac yn y lle cyntaf erbyn mis Ionawr 2011.

Mae'r ddyletswydd hefyd yn pwysleisio y dylai cyrff cyhoeddus ystyried cynhyrchu gwybodaeth mewn fformatau amgen ar gyfer pobl anabl. Mae'r Ddeddf Cydraddoldeb yn ei gwneud yn ofynnol i addasiadau rhesymol gael eu gwneud ar gyfer pobl anabl, gan gynnwys sicrhau bod gwybodaeth yn cael ei darparu mewn fformat hygyrch.¹¹⁴

A.3.1.1. Effaith y ddyletswydd gyffredinol yng Nghymru a Lloegr

Yng Nghymru a Lloegr mae'r ddyletswydd gyffredinol yn sicrhau bod ystyriaethau cydraddoldeb yn cael eu cynnwys yn y polisiau a'r gwasanaethau a gynigir gan awdurdodau cyhoeddus a'r rhai sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus. Mae'r ddyletswydd gyffredinol hon yn cwmpasu'r rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus, ac mae'n berthnasol i sefydliadau preifat a sefydliadau yn y trydydd sector lle maent yn cyflawni swyddogaeth gyhoeddus naill ai ar ran y cyhoedd neu eu hunain. Mae'n nodi y dylent leihau i'r eithaf anfanteision a brofir gan bobl oherwydd eu nodweddion gwarchodedig, cymryd camau i ddiwallu gwahanol anghenion pobl o grwpiau gwarchodedig ac annog cyfranogiad ymysg y grwpiau hyn lle mae cyfranogiad yn anghymesur o isel.

O ran gweithredu, mae'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol wedi cyhoeddi 'canllaw hanfodol'¹¹⁵ i gynorthwyo unrhyw awdurdod cyhoeddus y mae'r ddyletswydd

¹¹⁴ Mae'r Swyddfa Materion Anabledd yn darparu gwybodaeth am sut i sicrhau bod gwybodaeth yn hygyrch i bobl anabl. Gweler: www.odi.gov.uk/formats

¹¹⁵ Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'Y canllaw hanfodol i ddyletswydd cydraddoldeb y sector cyhoeddus'. Gweler:

gyffredinol yn berthnasol iddynt. Mae'r canllaw yn nodi bod angen i'r awdurdodau hyn warantu:

- bod yr holl staff ac arweinwyr yn ymwybodol o ofynion y ddyletswydd;
- bod y ddyletswydd yn dod i'r amlwg ar adeg gwneud penderfyniad ynghylch polisi penodol neu cyn hynny;
- bod y ddyletswydd ei hun yn rhan annatod o'r broses gwneud penderfyniadau;
- bod yr holl wybodaeth angenrheidiol wedi'i chasglu cyn gwneud penderfyniad gwybodus;
- bod y ddyletswydd yn cael ei hadolygu'n rheolaidd;
- bod hyd yn oed y rhai sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus ar ran corff cyhoeddus yn cyflawni'r ddyletswydd.

Mae'r Ddyletswydd Cydraddoldeb drwy'r ddyletswydd gyffredinol yn crynhoi'r gofynion ar lefel Aelod-wladwriaeth mewn perthynas â chydaddoldeb ac mae'n rhaid i bob un o Raglenni'r UE a gyflwynir gan gyrff cyhoeddus ddangos cydymffurfiaeth â hi. Mae AEGau yn un ffordd o gyflawni hyn.

A.3.1.2. Effaith y dyletswyddau penodol yng Nghymru

Mae'r dyletswyddau penodol sy'n rhan o'r Ddyletswydd Cydraddoldeb yn wahanol yn dibynnu ar natur y corff cyhoeddus, y swyddogaethau maent yn eu cyflawni ac a ydynt yn rhan o un o weinyddiaethau datganoledig y DU.

I'r perwyl hwnnw, mae'r Ddeddf Cydraddoldeb yn rhoi pwerau i Weinidogion Llywodraeth Cymru mewn perthynas â gorfodi dyletswyddau penodol er mwyn eu helpu i gyflawni'r ddyletswydd gyffredinol. Yng Nghymru, mae'r dyletswyddau penodol yn amlinellu'r camau y mae'n ofynnol i gyrff sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus eu dilyn er mwyn rhoi sylw dyledus i'r ddyletswydd gyffredinol a bodloni gofynion cydraddoldeb statudol:

- Rhaid i gyrff gyhoeddi, diwygio a chynnal amcanion cydraddoldeb ac amlinellu camau ynghylch sut i'w diwallu, gan dargedu pob nodwedd warchodedig.
- Rhaid llunio Cynlluniau Cydraddoldeb Strategol, eu diwygio a'u cynnal, gan amlinellu sut mae awdurdodau cyhoeddus yn bwriadu cyflawni'r ddyletswydd gyffredinol.
- Rhaid i gynrychiolwyr un neu fwy o grwpiau gwarchodedig sydd â diddordeb yn y ffordd y mae awdurdod yn cyflawni ei swyddogaethau fod yn ymwneud â gweithgarwch sy'n gysylltiedig â chyflawni'r ddyletswydd gyffredinol.
- Rhaid i effaith polisiâu arfaethedig ar y gallu i gydymffurfio â'r ddyletswydd gyffredinol ac adolygiadau ohonynt gael eu hasesu a rhaid i adroddiadau Asesiadau o Effaith ar Gydraddoldeb gael eu cyhoeddi lle y bo'n briodol.
- Rhaid i gyrff yng Nghymru sicrhau bod gwybodaeth berthnasol am gydraddoldeb a gedwir neu y gofynnir amdani'n cael ei nodi yn arbennig mewn perthynas ag unrhyw wahaniaethau mewn cyflog rhwng cyflogeion sydd â nodwedd warchodedig a'r rhai heb nodwedd warchodedig.
- Bob blwyddyn mae'n rhaid i bob corff cyhoeddus (a sefydliadau eraill sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus) yng Nghymru gasglu a chyhoeddi gwybodaeth am nifer y

http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/EqualityAct/PSED/essential_guide_update.pdf

bobl a gyflogir gan yr awdurdod ar 31ain Mawrth bob blwyddyn fesul nodwedd warchodedig, nifer y dynion a'r menywod a gwybodaeth am eu swyddi, eu graddau, eu cyflogau, y mathau o gontract a'u patrymau gwaith.

- Dylid hyrwyddo gwybodaeth am y ddyletswydd gyffredinol a dyletswyddau penodol ymysg cyflogeion drwy hyfforddiant.
- Dylai pob math o wybodaeth mewn perthynas â chydaddoldeb fel yr amlinellir uchod gael ei chyhoeddi, ei hadolygu a'i diwygio bob hyn a hyn, gan amlinellu camau parhaus i fynd i'r afael â heriau cydraddoldeb. Mae angen monitro effeithiolrwydd mesurau a weithredir.
- Mae'n rhaid i gyrff cyhoeddus yng Nghymru gymryd pob cam rhesymol i sicrhau bod pob dogfen a/neu wybodaeth yn cael ei chyhoeddi mewn fformat sy'n hygyrch i bobl o bob grŵp gwarchodedig.

A.3.2. Arweiniad a chymorth

Mae'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol wedi rhyddhau sawl cyhoeddiad sy'n darparu canllawiau anstatudol ynghylch sut i ddilyn y dyletswyddau penodol yng Nghymru¹¹⁶. Yn ogystal, mae Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth (GEO - rhan o Swyddfa Gartref y DU) hefyd wedi rhyddhau 'Quick start guide for public sector organisations'¹¹⁷ sy'n dadansoddi goblygiadau Deddf Cydraddoldeb 2010 i'w gwneud yn haws i awdurdodau gydymffurfio â'u dyletswyddau.

Yn benodol, mae 'The essential guide to the public sector equality duty: An overview for listed public authorities in Wales' yn amlygu sut y mae'n rhaid i gorff rhestredig yng Nghymru asesu effaith debygol unrhyw bolisiâu ac arferion ar grwpiau gwarchodedig a gallu'r corff i gydymffurfio â'r Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus.

A.4. Polisi Cydraddoldeb Cymru

Mae Llywodraeth Cymru, a etholwyd gan bobl Cymru, yn gyfrifol am greu deddfau mewn ystod eang o feysydd polisi gan gynnwys addysg, iaith, iechyd, diwylliant a gwasanaethau cyhoeddus. O ganlyniad i hyn, mae gan Gymru agenda gydraddoldeb neilltuol, sy'n seiliedig ar y gred sylfaenol na ddylid gwarafun cyfleoedd i neb oherwydd eu hil, eu hethnigrwydd, eu hanabledd, eu rhywedd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoedran, eu crefydd neu eu cred, ac y dylai egwyddorion hawliau dynol fod yn sail i bopeth mae'r Llywodraeth yn ei wneud. Disgrifir dogfennau allweddol Llywodraeth Cymru ar gydraddoldeb isod.

116 Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (2011): 'New Equality Act Guidance'. Gweler: <http://www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/new-equality-act-guidance/>

117 Swyddfa Cydraddoldebau'r Llywodraeth (Hydref 2011): 'Equality Act 2010: Specific Duties to Support the Equality Duty – What do I need to Know?' Gweler: [http://www.pfc.org.uk/pdf/specific-duties%20Nov%202011%20\(2\).pdf](http://www.pfc.org.uk/pdf/specific-duties%20Nov%202011%20(2).pdf)

A.4.1. Cynllun ac Amcanion Cydraddoldeb Strategol 2012-2016

Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn gweithio i gefnogi gwahanol grwpiau cydraddoldeb ers i Gymru gael ei datganoli ym 1999. Mae Cynllun ac Amcanion Cydraddoldeb Strategol 2012-2016 yn amlinellu nodau Llywodraeth Cymru ar gyfer y cyfnod hwn, gan ddefnyddio ystod o wahanol ddeddfwriaeth a mentrau. Mae'r Cynllun yn cyd-fynd â sawl polisi allweddol arall, gan gynnwys y Strategaeth ar gyfer Pobl Hŷn yng Nghymru a'r Strategaeth a'r Cynllun Gweithredu ar Gynnwys Ffoaduriaid. Mae'r Cynllun yn nodi'r camau gweithredu, yr amserlenni a'r cyrff cyfrifol ar gyfer pob un o wyth Amcan Cydraddoldeb penodedig. Y rhain yw:

1. Atgyfnerthu gwasanaethau cyngor, gwybodaeth ac eiriolaeth er mwyn helpu unigolion â nodweddion gwarchodedig i ddeall ac arfer eu hawliau a gwneud dewisiadau hyddysg.
2. Gweithio gyda phartneriaid i nodi achosion gwahaniaethau mewn cyflog a chyflogaeth sy'n gysylltiedig â rhyw, ethnigrwydd ac anabledd a mynd i'r afael â nhw
3. Lleihau nifer y bobl ifanc nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant (NEET)
4. Lleihau nifer yr achosion o bob math o drais yn erbyn merched, cam-drin yn y cartref, trais er 'anrhydedd', troseddau casineb, bwlio a cham-drin pobl hŷn.
5. Mynd i'r afael â rhwystrau a chefnogi pobl anabl er mwyn iddynt allu byw'n annibynnol a gwneud dewisiadau a rheoli eu bywydau bob dydd
6. Sicrhau bod anghenion defnyddwyr gwasanaethau wrth wraidd prosesau darparu gwasanaethau cyhoeddus allweddol, yn enwedig gwasanaethau iechyd, tai a gofal cymdeithasol, fel eu bod yn ymateb i anghenion pobl â nodweddion gwarchodedig
7. Gwellu gweithgarwch ymgysylltu â grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol a sicrhau eu bod yn cymryd mwy o ran mewn penodiadau cyhoeddus
8. Creu gweithle mwy cynhwysol sy'n hyrwyddo cyfle cyfartal i staff â nodweddion gwarchodedig drwy wellu gweithgarwch ymgysylltu â chyflogeion a chodi ymwybyddiaeth o gyfleoedd dysgu a datblygu sydd ar gael i bob aelod o staff.

A.4.2. Llunio Polisiâu Mewn Modd Cynhwysol

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod pwysigrwydd poblogaeth amrywiol ac integredig ac yn annog swyddogion i weithredu mewn modd sy'n gyson â Chytuniadau'r Cenhedloedd Unedig a'r Confensiynau Hawliau Dynol, gan ymrwymo i werthoedd urddas, cydraddoldeb, tegwch a pharch.

Llunio Polisi Mewn Modd Cynhwysol yw ymagwedd ddewisol Llywodraeth Cymru tuag at asesu effaith ei gweithgareddau ar wahanol rannau o gymdeithas; caiff ei defnyddio i sicrhau bod pob polisi, strategaeth, cynllun gweithredu ac arfer yn cyfrannu'n weithredol at amgylchedd heb wahaniaethu. Defnyddir y broses Llunio Polisi Mewn Modd Cynhwysol ar gyfer y rhan fwyaf o newidiadau mewn polisi neu arfer allweddol a swyddogion o fewn pob adran sy'n gyfrifol am am Lunio Polisi Mewn Modd Cynhwysol.

Nod y Canllawiau ar Lunio Polisi Mewn Modd Cynhwysol yw helpu swyddogion i:

- Asesu polisiâu ac arferion sy'n bodoli eisoes a rhai newydd i sicrhau eu bod yn:
 - Dileu gwahaniaethu anghyfreithlon.

- Gwella cyfle cyfartal i bawb.
- Hyrwyddo cysylltiadau da.¹¹⁸
- Sicrhau bod polisïau'n mynd i'r afael ag anghydraddoldebau a brofir gan wahanol grwpiau mewn perthynas ag anabledd, hil, rhywedd ac ailbennu rhywedd, crefydd a chred neu ddiffyg cred a chyfeiriadedd rhywiol.
- Ystyried polisïau ac arferion a chyflawni swyddogaethau yn erbyn egwyddorion hawliau dynol; tegwch, parch, cydraddoldeb ac urddas.
- Creu cysylltiadau cadarn â'r broses llunio polisi.
- Adeiladu mecanwaith adborth clir a fydd yn sicrhau bod Llundio Polisi Mewn Modd Cynhwysol yn cael ei ystyried yn broses fyw a fydd yn caniatáu i Lywodraeth Cymru ddatblygu a chyflawni gwell polisïau ac arferion. Nid ymarfer 'ticio blychau' na gwiriad munud olaf mohono. Dylai cynlluniau ar gyfer polisïau ac arferion gynnwys amser i wneud newidiadau a nodir gan y broses Llundio Polisi Mewn Modd Cynhwysol.¹¹⁹ □

A.4.3. Adnewyddu'r Economi: Cyfeiriad Newydd

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru 'Adnewyddu'r Economi: Cyfeiriad Newydd' ym mis Gorffennaf 2010. Gan gydnabod effaith y dirwasgiad ar economi Cymru, mae'r adroddiad yn amlygu sawl her i'r economi (cyfuniad sgiliau anffafriol, absenoldeb cytref fawr, a chyfran gymharol uchel o bobl o oedran ymddeol) y mae'n rhaid eu hystyried er mwyn hyrwyddo twf economaidd.

Mae nifer o flaenoriaethau allweddol yn yr adroddiad ac mae goblygiadau uniongyrchol ac anuniongyrchol i lawer ohonynt o ran cydraddoldeb. Yn benodol, mae'r rhain yn cynnwys:

- Buddsoddi mewn seilwaith cynaliadwy o ansawdd uchel, gan gynnwys darparu band eang ym mhob rhan o Gymru. Mae'r gagendor digidol yn parhau i fod yn realiti mewn sawl rhan o Gymru gan gyfyngu mynediad i wasanaethau a chyfleoedd i lawer o grwpiau gan gynnwys pobl hŷn a phobl ifanc.
- Gwneud Cymru yn lle mwy deniadol i wneud busnes ynddo, gan ddileu rhwystrau i wahanol fathau o bobl fusnes - er enghraifft, menywod, pobl hŷn, pobl ifanc, a gwahanol grefyddau, ethnigrwydd a chyfeiriadedd rhywiol.
- Ymestyn a dyfnhau'r sylfaen sgiliau, gan gefnogi pobl ifanc i lwyddo a pharatoi ar gyfer byd gwaith, cynyddu ymdrechion i helpu'r rhai sydd wedi ymddieithrio a lleihau anweithgarwch economaidd a diweithdra.

A.4.4. Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol

Mae'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol yng Nghymru yn gwarchod, yn atgyfnerthu ac yn monitro cydraddoldeb ar draws y naw nodwedd warchodedig.

118 Yma, mae Llundio Polisi Mewn Modd Cynhwysol yn cyd-fynd yn uniongyrchol â chynnwys Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus

119 Llywodraeth Cymru (2010): 'Gweithio dros Gydraddoldeb yng Nghymru: Arweiniad Llundio Polisi Mewn Modd Cynhwysol, Ail Rifyn, tudalen 3 Gweler;
<http://wales.gov.uk/docs/dsjlg/publications/equality/100607ipmrev2en.pdf>

A.4.4.1. Cynllun Strategol 2012-2015

Ysgrifennwyd Cynllun Strategol y Comisiwn Cydraddoldeb ar gyfer 2012-15 i hyrwyddo cydraddoldeb ar draws y Deyrnas Unedig, a chaiff ei ategu gan barch a thegwch fel ei werthoedd. Mae'r Cynllun Strategol yn seiliedig ar dair blaenoriaeth strategol:

- Mae'r gyntaf yn canolbwyntio ar yr economi. Mewn economi sy'n codi o ddirwasgiad mae'r Comisiwn Cydraddoldeb wedi amlinellu tri nod allweddol:
 - Mynd i'r afael ag achosion strwythurol y bwch cyflog a sicrhau, ar y lleiaf, nad oes unrhyw atchweliad.
 - Asesu effaith yr economi gyfnewidiol ar wahanol grwpiau a sicrhau nad yw'r bylchau cyflog yn ehangu.
 - Sicrhau bod llywodraethau'n gwneud penderfyniadau teg yn ystod y cyfnod o gyni.
- Mae'r ail flaenoriaeth strategol yn seiliedig ar wasanaethau cyhoeddus. Yma mae'r blaenoriaethau'n cynnwys: hyrwyddo mynediad teg i wasanaethau cyhoeddus; sicrhau bod dyletswyddau penodol yn cyflawni gwell canlyniadau yng Nghymru; annog, monitro ac adrodd ar gydymffurfiaeth a chynnydd Prydain i'r Senedd a'r Cenhedloedd Unedig; a meithrin gallu'r sector gwirfoddol i wella perfformiad cydraddoldeb a hawliau dynol ar draws eu holl swyddogaethau.
- Mae'r flaenoriaeth strategol olaf yn seiliedig ar ddiogelwch a lles pobl. Ymhlith y blaenoriaethau mae hyrwyddo urddas a pharch a gwarchod diogelwch pobl, lleihau bwlio mewn ysgolion a gweithleoedd, lleihau nifer yr achosion o droseddau casineb a hyrwyddo materion hawliau dynol mewn lleoliadau cyfiawnder troseddol a mewnfudo.

A.5. Cyd-destun strategol ar gyfer y Gymraeg

Yn dilyn Deddf yr Iaith Gymraeg ym 1993, bu cyfres o fentrau a strategaethau gyda'r nod o hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg, yn broffesiynol ac mewn bywyd beunyddiol. Ers creu Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg yn 2011, mae'r ffocws wedi bod ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg a rhoi cyfle i bobl fyw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

A.5.1. Deddf yr Iaith Gymraeg 1993

Mae Deddf yr Iaith Gymraeg (1993) yn ddeddf sy'n cydnabod bod y Gymraeg yn iaith gyfartal i'r Saesneg yng Nghymru mewn perthynas â'r sector cyhoeddus. Mae'n rhoi'r hawl i bobl Cymru siarad Cymraeg mewn achosion llys ac mae'n ei gwneud yn ofynnol i bob sefydliad cyhoeddus yng Nghymru ddarparu gwasanaethau cyhoeddus yn Gymraeg a Saesneg fel ei gilydd. At hynny, creodd y ddeddf Fwrdd yr Iaith Gymraeg, sydd bellach wedi'i ddisodli gan Gomisiynydd y Gymraeg.¹²⁰ Nod Comisiynydd y Gymraeg yw sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru ac y dylai pobl sy'n siarad Cymraeg allu "byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny".¹²¹

120 Comisiynydd y Gymraeg (2012): 'Deddf yr Iaith Gymraeg 1993'

121 Comisiynydd y Gymraeg (2012): 'Nodau Comisiynydd y Gymraeg'

A.5.2. Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a rôl Comisiynydd y Gymraeg

Cyflwynwyd Mesur y Gymraeg (Cymru) ym mis Mawrth 2010 gan y Gweinidog Treftadaeth. Cyflwynodd y Mesur Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg, gyda'r Comisiynydd yn bennaeth arni, i ddisodli Bwrdd yr Iaith Gymraeg, a oedd yn bodoli ers cyflwyno Deddf yr Iaith Gymraeg ym 1993.

Nod y Comisiynydd, fel y nodir yn y Mesur, yw hyrwyddo a hwyluso defnydd o'r Gymraeg a hyrwyddo cydraddoldeb rhwng y Gymraeg a'r Saesneg. Ers 2011, Meri Huws yw Comisiynydd y Gymraeg. Mae'r Comisiwn yn gorff annibynnol a'i nod yw hyrwyddo a hwyluso defnydd o'r Gymraeg. Blaenoriaethau strategol swyddfa'r Comisiynydd ar gyfer 2012-2013 yw:

- Cydymffurfiaeth a gorfodi;
- Gweithredu'r Mesur a Deddf yr Iaith Gymraeg;
- Gwrando ar farn a phryderon unrhyw berson ac ymateb iddynt;
- Craffu ar ddatblygiadau polisi o ran y Gymraeg;
- Cynnal ymholiadau (o dan y Mesur);
- Hwyluso seilwaith i gefnogi'r Gymraeg.

Mae gan y Comisiynydd yr awdurdod i fynnu bod sefydliadau'n cydymffurfio â gofynion iaith perthnasol a gall bennu cosb sifil os nad yw'r gofynion yn cael eu bodloni.¹²²

Mae Mesur y Gymraeg hefyd yn galluogi i 'safonau' gael eu datblygu yn ymwneud ag integreiddio'r Gymraeg wrth ddatblygu a chyflwyno gwasanaethau i'r cyhoedd gan ystod o sefydliadau a fydd, dros amser, yn disodli cynlluniau iaith Gymraeg. Mae'r Comisiynydd hefyd yn gyfrifol am ymdrin â chwynion gan siaradwyr Cymraeg sy'n credu yr ymyrrwyd yn eu rhyddid i siarad Cymraeg gyda'i gilydd.

Yn olaf, nod y Mesur yw moderneiddio'r fframwaith cyfreithiol presennol mewn perthynas â'r defnydd o'r Gymraeg wrth ddarparu gwasanaethau cyhoeddus. Bydd y dyletswyddau a osodir ar sefydliadau ar ffurf safonau'n arwain at hawliau i ddinasyddion dderbyn gwasanaethau yn Gymraeg.¹²³

A.5.3. Strategaeth y Gymraeg 2012-2017

Dyma strategaeth Gweinidogion Cymru ar gyfer hyrwyddo a hwyluso defnydd o'r Gymraeg. Mae wedi'i pharatoi yn unol ag Adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Gweledigaeth y Llywodraeth yw gweld yr iaith Gymraeg yn ffynnu yng Nghymru. Er

¹²²Comisiynydd y Gymraeg (2012): 'Rôl y Comisiynydd'

<http://www.comisiynyddygymraeg.org/Cymraeg/Comisiynydd/MeriHuws/rolycomisiynydd/Pages/rol.aspx>

¹²³Llywodraeth Cymru (2010): 'Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011'

<http://wales.gov.uk/legislation/programme/previouslegislation/assemblymeasures/welshlanguage/measure/?lang=cy>

mwyn cyflawni hynny, nod y strategaeth yw gweld cynnydd yn nifer y bobl sy'n siarad ac yn defnyddio'r iaith.

Strategaeth bum mlynedd yw hon, o 1 Ebrill 2012 i 31 Mawrth 2017, sy'n disodli'r cynllun gweithredu 'Iaith Pawb' a gyhoeddwyd yn 2003.¹²⁴

A.5.4. Cynllun Iaith Gymraeg 2011-2016

Cynllun diwygiedig yw hwn sy'n dangos ymrwymiad Llywodraeth Cymru i hyrwyddo'r Gymraeg. Mae'n rhoi arwydd clir i gwsmeriaid Cymraeg o'r gwasanaeth y gallant ei ddisgwyl.

Mae'r cynllun yn nodi sut y bydd Llywodraeth Cymru a'r gweision sifil sy'n rhan ohono yn:

- darparu gwasanaethau Cymraeg a/neu ddwyieithog i'r cyhoedd;
- adlewyrchu ystyriaethau o'r Gymraeg mewn meysydd polisi.¹²⁵

A.4.5. Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg

Mae'r Strategaeth hon yn gosod cyfeiriad strategol cenedlaethol Llywodraeth Cymru mewn perthynas ag addysg drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hefyd yn gosod y cyfeiriad ar gyfer gwneud gwelliannau o ran addysgu a dysgu Cymraeg fel iaith, yn benodol, Cymraeg fel ail iaith.

Yn 2007 ymrwymodd Llywodraeth Cymru i 'greu Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg genedlaethol i ddatblygu darpariaeth effeithiol o addysg feithrin hyd at addysg bellach ac uwch, wedi'i hategu gan raglen weithredu' Mewn ymateb i'r ymrwymiad hwn, lansiwyd y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg ym mis Ebrill 2010.¹²⁶

A.6. Crynodeb

Yn genedlaethol, mae polisi cydraddoldeb wedi'i symbylu gan Gydsyniad i Ddeddf Cydraddoldeb 2010 a chyflwyno'r ddyletswydd newydd, sef Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus. Mae'r gofynion statudol ar gyrff sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus wedi'u hegluro ac mae'n rhaid cynnal y blaenoriaethau allweddol (y rhai mwyaf perthnasol yw gwella cyfle cyfartal rhwng gwahanol grwpiau) ledled Cymru a'r DU.

124 Llywodraeth Cymru (2010): 'Iaith fyw: iaith byw - Strategaeth y Gymraeg 2012-17'

<http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/122902wls201217cy.pdf>

125 Llywodraeth Cymru (2011): 'Cynllun Iaith Gymraeg 2011-2016'

<http://gov.wales/docs/drah/policy/20110331wlscym.pdf>

126 Llywodraeth Cymru (2010): 'Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg'

<http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/100420welshmediumstrategycy.pdf>